

Financijska nagodba.

Napisao

B. Karlović.

U ZAGREBU.

Tisak i naklada Dioničke tiskare.
1904.

UVOD

45,00

U potonje vrijeme čulo se s mađarske strane važnih izjava o financijalnoj nagodi među Hrvatskom i Ugarskom. Sve te izjave, potjecale od ministra financija, od ministra predsjednika, od Franje Košuta, izvjestitelja Nemenya ili s koje mu drago strane, sve se slažu u dvojem: prvo u tom, da je Hrvatska do sada pogledom na potrošarine, t. j. konzumne poreze uslied zakona, stvorenih u zajedničkom saboru iza sklopljene financ. nagodbe, za znatne svote prikraćena; drugo, da se ta pogriješka prigodom nove financ. nagodbe imade ispraviti, te Hrvatskoj naknaditi sve, što je izgubila uslied potrošarinskih zakona i uslied pogriješnog obračunavanja između Ugarske i Hrvatske. Ministar predsjednik grof Tisza naročito je priznao, da se „Hrvatskoj nanese nepravde u materijalnom pogledu imadu ispraviti već zato, da se izbije hrvatskoj oporbi iz ruke najjače oružje proti onoj stranci, koja je preko dvadeset godina toli uspješno i požrtvovno u Hrvatskoj širila ljubav naprama bratskom narodu mađarskom“ itd.!

Ove izjave mnogi su smatrali dobrim znakom. Našlo se optimista, koji govorahu: eto sreće po Hrvatsku, jer će konačno ipak dobiti svoj vlastiti novac natrag, a u buduću će plaćati za zajedničke poslove u istinu onoliko, koliko na nju prema poreznoj njezinoj snazi otpada.

Medjutim ono, što je iz zadnjih pregovora prodrlo na javu, pomutilo je mnogima veselje, pa se danas hrv. rodoljubi zabrinuti pitaju, što će biti i da li će se hrvatski narod htjeti i moći zadovoljiti s ovim, što mu se daje? Ako

svi znaci ne varaju, namjerava se Hrvatskoj dati toliko, koliko najnuždnije treba, da službeni aparat dalje funkcionirati uzmogne. Istina, mi danas još ne znamo, koliko će Hrvatska više dobiti i od kojih sve prihoda će Hrvatska od sada više dobiti. No jedno je, što prema dosadanjem radu kraljevinskih odbora znademo, a to je, da se u načelnim pitanjima nova financijalna nagodba ni u čemu ne će od dosadanih razlikovati. Ne će naime prestati ono ruglo po hrvatski narod, da Ugarska uzdržava Hrvatsku, ne će prestati ono ruglo, da Hrvatska ne zna, niti saznati može i smije, koliko de facto njezini prihodi iznašaju, ne će prestati ono ruglo u obračunavanju, da se Hrvatskoj kod odmjerivanja njezine porezne snage napram poreznoj snazi Ugarske kao njezini prihodi, t.j. zajednički prihodi uračunavaju takovi prihodi, od kojih se Hrvatskoj ne daje tangenta; ne će prestati ona neponjatna praksa, da se Hrvatskoj nalaže plaćanje i takovih izdataka, koji se izključivo u korist Ugarske čine i plaćanje takovih dugova Ugarske, koji su učinjeni izključivo u ugarske svrhe. Mi ćemo to nastojati tečajem ovoga našega razlaganja i dokazati.

Da nas uzmogne razumjeti i onaj, koji nije pobliže upućen u nagodbene stvari i u obračunske prilike — a moramo odmah naglasiti, da se u te račune i financ. nagodbe malo tko razumije, jer su to tako izprepleteni računi, da se danas u njima u obće nitko ne zna pravo snaći, pa ni sami izvjestitelji obaju kraljevinskih odbora — to ćemo prije svega u najkraćim potezima izložiti glavne temelje dosadanih financ. nagoda.

Dosadanje financijalne nagode.

Godine 1868., dvadeset godina nakon što smo s Ugarskom sve odnošaje bili prekinuli, uglavljena je koli državopravna, toli financ. nagodba izmedju Ugarske i Hrvatske.

U toj nagodbi zamašno je s financijalne strane ovih 9 ustanova :

1. § 5. Da je Hrvatska priznala zajedničke poslove, što no su postojali izmedju Ugarske i Austrije na temelju pragmatičke sankcije i na temelju posebnog sporazuma od godine 1867. Dosljedno tomu, da je Hrvatska dužna doprinašati prinose za ove zajedničke troškove.

2. § 6. Hrvatska imade sa Ugarskom zajedničke i takove poslove, za koje je posebno ugovoreno, da će biti zajednički. I za troškove ovih poslova, naravno da je Hrvatska dužna doprinašati.

3. § 11. Hrvatska priznaje, da bi ona bila dužna za zajedničke poslove pod 1. i 2. doprinašati p o svojoj poreznoj snazi.

4. § 12. Ovo poreznoj snazi primjereno razmjerje polag istih službenih podataka, na kojih temelju je zemljama ugarske krune prinosbeno razmjerje napram Austriji ustanovljeno, iznaša za Ugarsku 93·56%, a za Hrvatsku 6·44%.

5. § 13. Pošto bi Hrvatska skoro sve svoje prihode prema gornjem ključu morala za zajedničke troškove dati, tako da joj za pokriće autonomnih troškova ne bi ostalo dovoljno na raspolaganje, privoljuje Ugarska obzirom na obnovljeni bratski savez, da se od hrvatskih prihoda ponajprije izluči stanovita svota za autonomne potrebe, a tek ostatak da se upotrebi za zajedničke troškove. Prigodnom revizije ove nagodbe g 1873. uglavljeno je, promieniv ovaj § nagodbe sljedeće :

6. § 3. Potrebština unutarnje samouprave Hrvatske ima se prije svega pokriti sa 45% prihoda Hrvatske na izravnim i neizravnim porezima, a 55% ima se obratiti na zajedničke troškove.

7. § 18. Od prihoda hrvatskih, koji se imadu dieliti na 45 i 55%, izuzimlju se 1) potrošarine od vina i mesa, koje u celom iznosu spadaju hrvatskim obćinama (t. j. školama); 2) dohodeci mitnica (tu se je mislilo reći dohodeci carina), koji se u prvom redu imaju upotrebiti za zajedničke troškove izmedju Austrije i Ugarske. Godine 1880. izuzeti su od hrvatskih prihoda, odnosno od tangentiranja hrvatskih prihoda jošte 3) župnički bir u bjelovarskoj županiji, jer taj pripada župnicima; 4) vojnooprostna taksa, jer da ta ima teći u posebnu zakladu; 5) neke biljegovne pristojbe t. j. željezničkih i parobrodarskih karata, osigurateljnih polica, provozarinski porez i biljegovine na tovarne listove. Za sve to da Hrvatska dobiva paušalnu svotu od 20.000 for.

8. § 25. Ako postotak od 45% svih prihoda ne bi mogao pokriti svih potrebština autonomne uprave tada će Ugarska manjak predumiti, a ako bi Hrvatskoj povrh tih 45% što preostalo, ima se višak obratiti u zajedničke svrhe (§ 26.).

9. § 27. No budu li dohodeci Hrvatske uslied povišenja porezne snage veći, te budu nadvisili onu svotu, što

bi ju Hrvatska po poreznoj snazi i ključu (kvoti) us'anovljenom u §-u 12. za zajedničke troškove doprinosati imala, to višak pripada Hrvatskoj, a da Hrvatska nije dužna nadoknaditi one svote, što ih prošle godine nije mogla platiti za zajedničke troškove.

Što iz toga sledi? 1. To, da bi Hrvatska dužna bila za sve zajedničke poslove doprinosati prema svojoj poreznoj snazi.

2. Ako toga učiniti ne bi bila kadra, da je tada dužna doprinijeti za zajedničke poslove (naravno izim carina) samo 45% svojih prihoda, osim onih, koji su u §-u 18. izuzeti.

3. Da eventualni višak, koji bi ostao preko kvote, ima pripasti izključivo Hrvatskoj.

4. Da je eventualni manjak dužna pokriti Ugarska, bez prava, da uplaćeni manjak od Hrvatske ikada može natrag tražiti. Sve to naravno obzirom na obnovljeno mnogostoljetno bratstvo.

Što iz toga jasno sledi?

1. Da Hrvatska u obće ne može biti ništa dužna, jer je sve hrvatske manjke dužna platiti Ugarska, bez prava, da plaćene svote ikada natrag zahtieva.

2. Da Hrvatska može imati u štedionici novaca, jer Hrvatskoj pripadaju svi oni višci, što bi joj preostali, nakon što pokrije svoju kvotu za zajedničke poslove. Ovo je valjda jedna od najdragocjenijih ustanova nagodbe, a ipak vidimo, da se njom Hrvatska ne okorišćuje, nasuprot, ma da je Hrvatska kadra za zajedničke svrhe doprinijeti ne samo 45% svojih stegnutih prihoda, nego cielu, na nju otpadajuću kvotu, ipak se do sada dozvoljavalo, da se na nju svaljuju svi dugovi Ugarske, pa i takovi, koji su učinjeni bili u ugarske autonomne svrhe, a kraj svega je trpjela poniženje, da ju Ugarska uzdržava!

Nagodba propisuje, da bi Hrvatska bila dužna k zajedničkim troškovima doprinositi prema svojoj poreznoj snazi. Što je to porezna snaga i da li je ta porezna snaga valjano uzeta podlogom za ustanovljenje kvote, o tom su dr. Fran Vrbanić, dr. Frank, dr. Hinković, Miškatović i drugi napisali ciele knjige, a prva trojica i dokazala, da je kvota za Hrvatsku odmjerena previsoko, skoro u dvostrukom iznosu. Mi s toga o tom ne treba da razpravljamo, jer to danas već spada u historiju. Radi se sada o tom, kako da se ta kvota ustanovi za budućnost, a da ne budemo ni mi prikraćeni ni da nas ne budu morala naša braća uzdržavati.

Mi imademo ustanoviti u prvom redu, da li nama u obće treba §-a 13. nagode, toga paragrafa milosti, t. j. da li mi trebamo u obće ustanove o tangenti? No kako da to ustanovimo? Nikako drugčije, nego ako ustanovimo po najprije visinu kvote. Visinu kvote pak ne možemo nikako pravilno ustanoviti, dok ne ustanovimo temelja, na kojem se prema nagodbi imade kvota ustanoviti, t. j. dok ne ustanovimo poreznu snagu Hrvatske naprama onoj Ugarske. A kako ćemo ustanoviti razmjerje porez. snage Hrvatske naprama onoj Ugarske? Tako, da sbrojimo sve zajedničke prihode Hrvatske, te ih prispodobimo sa svim zajedničkim prihodima Ugarske, ili pak sve prihode jedne i druge u obće i eto pravedne kvote.

No prije, nego li predjemo na ustanovljivanje kvote, moramo u kratko razložiti, što je kvota, a što tangenta, te kako se kvota imade izračunati.

Kvota jest onaj iznos zajedničkih hrvatsko-ugarskih i ugarsko-austrijskih troškova, koji bi iznos bila po §. 11. nagodbe dužna Hrvatska za te zajedničke troškove doprinieti. Na pr.: 1. Zajedničke austrijsko-ugarsko-hrvatske

delegacije sastavile su za one poslove, što no su zajednički Austriji i zemljama krune sv. Stjepana, proračun za recimo godinu 1902. sa 440,000.000 K

Buduć se na pokriće tih troškova u prvom redu imadu obratiti prihodi austro-ugarsko-hrvatskih carina, koje su u g. 1901. iznašale 240,000.000 K
to Austrija, Ugarska i Hrvatska ostatak zajedničkih troškova sa 200,000.000 K
imadu pokriti svojim prihodima izravnih i neizravnih poreza.

Prema nagodbi, uglavljenoj izmedju Ugarske i Austrije dužna je za ostatak tih zajedničkih troškova doprijeti Austrija 70% t. j. 140,000.000 K, a zemlje krune sv. Stjepana (naravno skupa sa Hrvatskom) 30% t. j. 60,000.000 K.

2. Glede onih troškova, koji su uslied nagodbe za jednički Ugarskoj i Hrvatskoj, ustanovio je zajednički ugarsko-hrvatski sabor u proračunskoj razpravi, da iznašaju za g. 1902. primjerice 600,000 000 K.

Prema tomu iznašali bi ukupni zajednički troškovi 670,000.000 K. Pita se, koliki postotak, t. j. koliki dio bi toga zajedničkog troška imala prema svojoj poreznoj snazi platiti Hrvatska? U prošloj nagodbi je ta svota izračunata sa 7·93%. To je dakle ta kvota, što bi ju Hrvatska imala za sveukupne zajedničke troškove platiti. U ovom slučaju dakle imala bi Hrvatska za sveukupne zajedničke troškove platiti 52,131.000 kruna. No pošto svi hrvatski prihodi, izuzev carine, iznašaju oko 70,000.000 kruna, to bi joj u tom slučaju za autonomne potrebe ostalo nešto preko 17,000.000 kruna.

Jer pak Hrvatska za svoje autonomne potrebe treba najmanje 30,000.000 kruna, to ona ne bi u tom slučaju mogla pokriti svojih autonomnih potreba. Sada je došla

Ugarska sa svojim veledušjem, te je rekla u § 13. nagodbe, da Hrvatska, budući da po svojoj poreznoj snazi sa svojim prihodom od 70,000.000 kruna ne može pokriti i zajedničke troškove sa 52,131.000 kruna, i autonomne potrebe sa 30,000.000 K., to ona „obzirom na obnovljeni i višestoljetni bratski savez“ privoljuje na to, da Hrvatska od tih 70,000.000 kruna izluči ponajprije 44% za autonomne svoje potrebe iznos od 30,800.000 K., dočim da za zajedničke troškove plaća samo 56% svojih prihoda, t. j. 39,200.000 K., a manjak od 12,931.000 K. da se obvezuje za Hrvatsku platiti Ugarska bez prava, da taj novac ikada od Hrvatske natrag traži. To je dakle ta tangenta od 44%, odnosno 56%.

Ovo je u istinu liepa i probitačna nagodbena ustanova po Hrvatsku, a držimo, da ne bi bila niti tako sramotna po Hrvatsku, kako se to obćenito tvrdi. Nasuprot držimo, da je ustanova §. 13. nagodbe daleko sramotnija po Ugarsku, pošto taj paragraf nagodbe jasno kaže, da se Ugarska obvezuje za Hrvatsku manjak plaćati „obzirom na obnovljeni mnogostoljetni bratski savez“. Ugarska si je dakle bratski taj savez kupila, pa je obvezana Hrvatskoj plaćati, a ne Hrvatska Ugarskoj, jer što Hrvatska plaća 56% svojih prihoda, to ona ne plaća Ugarskoj, nego zajednici ugarsko-hrvatskoj. To je dakle neka vrst danka, što ga Ugarska mora Hrvatskoj plaćati za obnovljeni savez, ako Hrvatska ne bi troškove toga saveza mogla snašati. Nije to dakle za pravo nikakova milost sa strane Ugarske, nego dužnost plaćati, a pravo Hrvatske taj platež zahtijevati. Da se Ugarska na to nije obvezala, valjda ne bi bilo do nagodbe ni došlo, a tada se nikada magjarska zastava ne bi vijala na jadranskom moru.

Kada se magjarska zastava ne bi vijala po jadranskom moru, kako bi danas izgledala ta Ugarska, ne treba tek da razlažemo. Naravno, da bi to vrijedilo samo za slučaj, kad bi Ugarska u istinu plaćala deficit Hrvatske.

Iz toga dakle sliedi, da je § 13. i častna i koristna stečevina za Hrvatsku. Drugo je dakako pitanje, ne bi li se Hrvatska mogla pokazati veledušnom, pa Ugarsku riješiti obveze, proiztičuće iz § 13. nagodbe. Da to pitanje uzmognemo riješiti, moramo se vratiti k našoj kvoti.

Kvota.

Po §. 11. nagodbe dužna je Hrvatska za ukupne zajedničke troškove doprinositi prema svojoj poreznoj snazi. Ta porezna snaga ustanovljena je u g. 1868. na temelju istih onih službenih podataka, na temelju kojih je godine 1867. ustanovljena porezna snaga Ugarske i Austrije, t. j. podlogom za prosudjivanje porezne snage Hrvatske i Ugarske služili su po §. 12. nagodbe isti oni izkazi o prihodima i razhodima Ugarske i Hrvatske, koji su služili podlogom za doprinosbeno razmjerje između Austrije i Ugarske. To su bili, kako je poznato, službeni izkazi, sastavljeni na temelju konačnih zaključnih računa austrijske carevine o državnim prihodima i izdatcima od g. 1860. do 1865. i to posebni za zemlje zastupane u carevinskom vieću, a posebni za zemlje krune sv. Stjepana, u kojim potonjima je bio poseban stupac o prihodima i razhodima Hrvatske. Ovi izkazi sadržavahu sve prihode i razhode, što ih je rukovala centralna državna blagajna u Beču.

U tu centralnu blagajnu dopriniele su prema spomenutim zaključnim računima u razdoblju god. 1860. do 1865.:

Austrija	—	907,484.918	for.	t. j. okruglo	73 ⁰ / ₀
Ugarska	—	324,670.638	"	"	26 ⁰ / ₀
Hrvatska	—	12,070.577	"	"	1 ⁰ / ₀

Izim toga služili su podlogom za ustanovljenje kvote svi prihodi izravnih i neizravnih poreza u g. 1860.

do 1865., koji su za Ugarsku iznašali prema austrijskim računima 453.469.749 for., a za Hrvatsku 31.217.648 f. Naravno je, da nagodba nije uglavljena baš točno na temelju tih brojaka, jer je Ugarska privolila iz raznih razloga mjesto na 27% na 30%. Isto tako stoji, da kvota za Hrvatsku nije pravilno ustanovljena, jer bi po onom razmjeru, po kojem su Hrvatska i Ugarska doprinšale u centralnu blagajnu u Beču, na Hrvatsku otpala kvota sa 3·6% ; a tako se je imalo i računati. No Ugarska je tražila, da se kvota ustanovi prema prihodima (bruto) izravnih i neizravnih poreza, koji da su za Ugarsku faktično iznašali 453.469.746 for., za Hrvatsku 31.217.648 for., a za Austriju 1.,215,866.841 for. Po tom da otpada na Austriju 71·5%, a na Ugarsku sa Hrvatskom 28·5%, koji postotei su obzirom na to. što će Ugarska postati financijalno samostalna, zaokruženi na 70% i 30%.

Kako je ta kvota izračunata, te da li je kvota, što je Hrvatskoj nametnuta po Hrvatsku pravedna, ne marimo ovdje izpitivati, jer to danas već neima svrhe. Tko se tim hoće pobliže baviti, neka si pročita spise kraljevinskih odbora, dra. Vrbanića: „Osvrt na financijalnu nagodbu“, dra. Hinkovića „Financijalni položaj Hrvatske“, razprave o tom od dra. Franka, pa i protivna mnjenja. U tim spisima je bjelodano dokazano, da je kvota po Hrvatsku nepravedna, ne možda samo iz svih onih razloga, koji su u tim spisima i raspravama navedeni, nego poglavito i zato, što se prigodom odmjerivanja kvote Hrvatskoj kod izračunavanja kvote uračunavaju i takovi prihodi, koji joj se ne uračunavaju i onda, kadase radi o tom, da Hrvatska od tih prihoda dobije i otpadajuću tangentu, s druge pak strane, što se, kod

ustanovljivanja kvote Hrvatskoj u teret upisuju takovi prinosi, kojih Hrvatska ni pod kojim uvjetom nije dužna nositi. (Ogromni ugarski dugovi, čisto ugarske investicije, troškovi za čisto ugarske institucije).

Sve, što smo do sada naveli, navedosmo o kvoti za to, što je kvota u god. 1868. ustanovljena tobože na temelju istih onih službenih podataka, na temelju kojih je uglavljena kvota između Ugarske i Austrije. Nagodba ali nigdje ne određuje, da bi se kvota imala ustanoviti na temelju istih onih podataka, na temelju kojih je kvota između Austrije i Ugarske ustanovljena. Nagodba glede kvote ne određuje ništa drugo. nego (u § 11) da mjerilom kvote imade biti porezna snaga Hrvatske. U §-u 12. nagodbe se ne određuje, kako se kvota ima izračunati, nego kako je faktično i u kolikom postotku izračunana. Tu se dakle samo konstatiraju činjenice i ništa drugo.

Ne stoji dakle, da bi nagodba određivala, da se kvota imade ustanoviti na temelju istih službenih podataka, na temelju kojih je ustanovljena kvota između Austrije i Ugarske.

Da se je godine 1868. ta kvota morala ustanoviti na temelju istih službenih podataka kao i doprinosbena kvota između Austrije i Ugarske, posve je naravna stvar, dapače inače nije moglo ni biti. Ti službeni podaci naime bili su, kako smo već prije spomenuli, po centralnoj vladi u Beču na temelju konačnih zaključnih računa sastavljeni službeni izkazi. Ti izkazi sadržavahu prihode i razhode koli Austrije toli Ugarske i Hrvatske. Niti je Ugarska a niti Hrvatska samostalnih financija imala, nego je sve bilo centralizirano u Beču. Nije li tada naravna stvar, da su se kod ustanovljivanja

jedne i druge kvote morali rabiti isti službeni podatci, kada drugih službenih podataka nije ni bilo.

Ne bi mi toga ovdje napominjali, da se godine 1880. nije opet sklopila financ. nagodba, pa se tu i opet u §-u 2. veli, da je kvota izračunata na temelju istih onih službenih podataka, na temelju kojih je uglavljena kvota između Austrije i Ugarske. Ovo očito ne može stajati i ne stoji. Godine 1880. sklopljena je financ. nagodba „po istih načelih“, po kojih je godinu dana prije uglavljena Austro-Ugarska nagoda. „Medju Hrvatskom i Ugarskom prinosnu svotu opredjeljuje porezna snaga kano medju Ugarskom i Austrijom“. „Medju Ugarskom i Hrvatskom povlače se oni isti porezi i prihodi u prinosbenu dužnost, koji i medju Austrijom i Ugarskom“. (Vidi izvještaj hrv. kraljevinskog odbora o zak. osnovi za obnovu financ. nagode od 6/6. 1880.)

Razlika je jedino u tom, što se je, kada se između Austrije i Ugarske proračunavala prinosbena dužnost, točno zajedničkim sporazumom također ustanovilo, što sve spada u zajedničke troškove; usuprot, kada se je opredjeljivala prinosbena sposobnost Hrvatske naprama onoj Ugarske, t. j. kad se je ustanovila porezna snaga obiju, nije se podjedno ustanovilo, za koje zajedničke troškove Hrvatska mora doprinositi ili bolje koji troškovi su faktično zajednički, a koji nisu. S druge strane nije se pazilo na to, da se svi prihodi zajedničke naravi Hrvatskoj kao prihodi faktično i uračunaju. Radi toga i samo radi toga izračunali su Magjari svake godine, da je Hrvatska na temelju obračuna i prema kvoti dužna više doprinositi, nego li je iznos, što čini 55% svih njezinih prihoda.

Ako bi kvota bila točno izračunata po poreznoj snazi, t. j. po doprinosbenoj sposobnosti Ugarske i Hr-

vatske, onda logički može samo dvoje nastati: Ili su zajednički troškovi toliki, da Hrvatska iz svojih prihoda ne može sa onih 55%, te troškove pokriti, onda ih ne može pokriti niti Ugarska, jer u istom razmjeru, u kojem raste porezna snaga Ugarske, raste i njezina doprinosbena dužnost za zajedničke troškove i obratno. Ili pak Ugarska može te troškove pokriti, onda ih može i Hrvatska, jer je Hrvatska dužna za te troškove doprinositi uvijek u razmjeru sa Ugarskom. Taj deficit dakle potječe samo od tuda, što se Hrvatskoj kod obračuna nisu ubrojili svi njezini faktični prihodi, a opet s druge strane nametnut platež takovih troškova, koji nisu zajednički, odnosno, koji se Hrvatske ne tiču.

Nije dakle hrvatska kvota ustanovljena na temelju istih onih službenih podataka, na temelju kojih je sklopljena nagodba između Ugarske i Austrije, nego je ta kvota ustanovljena „na istih načelima“, a porezna snaga Hrvatske naprama Ugarskoj ustanovljena je time, da su u prinosbenu dužnost isti oni porezi povučeni, koji su povučeni u nagodbi između Austrije i Ugarske.

Kako već napomenusmo, ne mogahu podlogom za odmjerenje kvote služiti isti oni službeni podatci, koji su služili podlogom pri ustanovljivanju kvote između Austrije i Ugarske, jer su podlogom za prosudjivanje porezne snage Hrvatske mogli biti samo službeni podatci o prihodima Ugarske i Hrvatske, sastavljeni po ug.-hrv. računarskom dvoru u Budimpešti, dočim su podlogom za opredjeljivanje kvote između Austrije i Ugarske bili i biti mogli spomenuti izkazi računarskog dvora u Pešti i izkazi, sastavljeni po bečkom računarskom dvoru glede prihoda i razhoda Austrije. Ovi potonji mogli su doduše služiti i prigodom ustanovljivanja hrvatske kvote, ali nisu bili nuždni, niti nagodba zahtijeva, da se takovi izkazi uzimaju podlogom.

Nagodba određuje doprinos po poreznoj snazi i ništa drugo. Ona ne određuje na temelju kojih poimence prihoda valja poreznu snagu ustanoviti, jedino određuje, da se u prvom redu imaju carine izlučiti. Iz svega toga jasno slijedi, da se porezna snaga Hrvatske naprama onoj Ugarske može i ima ustanoviti tako, da se točno izračunaju svi zajednički ili u obće svi prihodi Ugarske s jedne strane, a Hrvatske s druge strane. Razmjera podaje kvotu.

Glavno je dakle ustanoviti poreznu snagu. Kako se ta porezna snaga imade ustanoviti, to nagodba nigdje ne određuje. Dosadanje financ. nagodbe, pa i zadnja od g. 1888. konstatuju doduše, da je kvota, odnosno porezna snaga ustanovljena na temelju istih službenih podataka, na temelju kojih je sklopljena nagodba između Ugarske i Austrije; no to ne stoji niti može stajati, a kada bi to i stajalo, tada iz toga nipošto ne slijedi, da tako mora biti i u buduće. Stoga i ne razumijemo, zašto kraljevinski odbori i danas još naglasuju, da se porezna snaga ili kvota imade ustanoviti na temelju onih podataka, na temelju kojih je sklopljena austro-ugarska nagodba, te zašto sklapanje financijalne nagodbe u obće čine ovisnim o nagodbi između Austrije i Ugarske.

Gdje takov postupak propisuje nagodba? Zar zato, što se je to moralo učiniti godine 1868., kada inih podataka nije bilo, izim izkaza, sastavljenih za cielu austro-ugarsku monarkiju po centralnoj vladi u Beču na temelju zaključnih računa; zar zato treba do konca svieta tako postupati? A zar je u obće moguće tako postupati? Kakova dakle smisla imaju one ustanove nagodbe od god. 1880. i 1889., kojima se konstatira, da su kvote ustanov-

ljene na temelju istih službenih podataka, na temelju kojih su stvorene austro-ugarske nagodbe, kada to i tako ne stoji, niti može stajati, kako smo to prije pokazali.

No ne samo to, nego mi bi rado znati, gdje propisuje nagodba u obće, da se financ. nagodba mora sklopiti upravo na deset godina, te gdje propisuje, da se imade sklopiti na temelju prosječnoga prihoda od prošlih deset godina! Toga nagodba niti jednom riečju niti ne spominje, a kamo li da to propisuje.

Mi držimo stoga, da čim mi §. 13. nagodbe darujemo Ugarskoj, da će u obće prestati potreba sklapanja financ. nagodbe, a darovati ga joj možemo i moramo, jer taj §. nije ni do sada rabljen u korist Hrvatske, jer da je rabljen, nebi se Hrvatskoj mogao nametnuti nikakav doprinos za državne dugove. U §-u 59. nagodbe veli se: „Obzirom na to, da su kraljevine Hrvatska i Slavonija politički narod, imajući posebni svoj teritorij...“ U §-u 29. pako propisuje nagodba, da se o dohodcima kraljevina Hrvatske i Slavonije imade počevši od 1. siečnja 1869. voditi posebni izkaz.

Čemu dakle u obće sklapati financ. nagodbu? Hrvatska imade svoj posebni teritorij i glede prihoda Hrvatske imadu se voditi posebni računi. Ako se ti računi točno vode, što treba onda financ. nagodbe svakih 10 godina?

Hrvatska je dužna doprinašati za zajedničke troškove po svojoj poreznoj snazi. Pošto se glede prihoda Hrvatske imadu po jasnim ustanovama nagodbe voditi posebni računi, a o prihodima Ugarske posebni, to mi svake godine iz tih računa možemo i moramo saznati, koliki prihodi su Ugarske, a koliki Hrvatske. Što tu dakle treba nagodbe, kad se znade, da smo dužni doprinašati po poreznoj snazi? Ako su za-

jednički prihodi Ugarske 100 milijuna, a Hrvatske 10. milijuna, tada je jasno, da za zajedničke troškove Hrvatska ima doprinieti 10% svih zajednički troškova. Što bi bio u tom slučaju posao kraljevinskih odbora? Ništa drugo, nego svake godine ustanoviti, što spada u zajedničke troškove, a što u zajedničke primitke. Kad je to ustanovljeno i kada je izračunato, koliko iznašaju zajednički troškovi, i pošto se znade, koliki su primitci Hrvatske, tada je lako jednostavnom računskom operacijom izračunati, koliko Hrvatska imade doprinieti k zajedničkim troškovima. N. pr. ako prihodi Hrvatske iznašaju 80 milijuna kruna, a kraljevinski odbori su izračunali, da svi zajednički troškovi iznašaju 500 milijuna, tada je jasna stvar, da Hrvatska, pošto ona ima, kako smo prije primjerice uzeli, za zajedničke troškove doprinieti 10%, imade za zajedničke poslove doprinieti 50 milijuna, dočim joj 30 milijuna imade ostati za njezine autonomne potrebe.

Što je dakle poglavita zadaća kraljevinskih odbora, — ili se financijska nagodba sklapala svakih 10 godina, bilo da se u obće ne sklapa nikakova, — nego, da se na gornji način prinosbena dužnost ustanovi od godine do godine? Držimo, da ništa drugo, nego ustanoviti, koji su zajednički izdatci i izpitati, kolika je u omjeru porezna snaga Hrvatske naprama Ugarskoj.

Da se porezna snaga Hrvatske ustanoviti uzmogne, imao bi kraljevinski odbor ponajprije zahtievati, da se strogo provedu nagodbene ustanove i to naročito §. 59. nagodbe, koji odredjuje, da je Hrvatska posebni politički narod sa posebnim svojim teritorijem. Kada je to priznato, tada bi morao odlučno zahtievati, da se glede prihoda toga teritorija vode posebni računi,

Prije nego li kraljevinski odbor to postigne, a postići to mora, jer nagodbeni zakon u tom pogledu izključuje svaku dvojbu, ne bi se kraljevinski odbor smjelo upuštati ni u kakovu razpravu ostalih pitanja, jer čim je to postignuto, otpadaju sva ostala pitanja osim ustanovljivanja zajedničkih izdataka.

Samo na taj, a na nikoji drugi način, ne da se ustanoviti ni približno porezna snaga Hrvatske, a jer je baš porezna snaga po pogodbi jedini temelj, na kojemu se može i imade izračunati, koliko Hrvatska za zajedničke poslove doprinositi imade, imao bi kraljevinski odbor u prvom redu o tome nastojati. Je li hrvatski kraljevinski odbor u obće ovlašten sklopiti financijalnu nagodbu bez zakonitoga temelja?! Kako se on u obće može upustiti u sklapanje financijalne nagodbe prije, nego li se poštovanje pribavi paragrafima 11., 29. i 59. nagodbe od godine 1868., tih temelja upravo, na kojima se jedino može i smije financijalna nagodba sklapati i sklopiti?

Posebni teritorij — posebni računi.

Preuzvišeni gospodin ban grof Theodor Pejačević zasjeo je na bansku stolicu uz lozinku: „Čistoća nagodbe i poštovanje njezinih ustanova s jedne i druge strane“. Ako je njegova preuzvišenost ovu lozinku napisala na svoju bansku zastavu, to je to mogla učiniti samo onda, ako su ti njegovi uvjeti našli odobrenje mjerodavnih faktora. Ne razumijemo s toga onih glasova, koji se pronose o paušaliranju nekih naših prihoda, ne razumijemo postupka našega kraljevinskoga odbora, kada vidimo, da je on i opet odustao od zahtjeva, da se glede svih prihoda na teritoriju Hrvatske vode posebni računi, ne razumijemo ni toga kada hrvatski kraljevinski odbor u odgovoru svom na renuncij ugarskoga kraljevinskoga odbora godine 1901. naglasuje, da se porezna snaga Hrvatske ima ustanoviti „na isti način i na istih podlogah“, na koji način i na kojim temeljima se ova ustanovljuje izmedju Ugarske i Austrije. Hrvatski kraljevinski odbor zauzeo je iz početka bar donekle izpravno stanovište, zahtievajući, da se Hrvatska bar u poreznim stvarima priznade kao poseban teritorij, prem je to valjalo zahtievati i na političkom polju na temelju § 59. nagodbe. Prema tomu zahtievao je kraljevinski odbor, da mu se na razpolaganje stave izkazi o prihodima Hrvatske za razdoblje od g. 1887—1897.:

1. Glede prihoda i razhoda Hrvatske i Slavonije.
2. Glede zajedničkih primitaka i izdataka Ugarske i Hrvatske.
3. Izkaz primitaka i izdataka, ustanovljenih na temelju obračuna.
4. Izkaz brutto prihoda izravnih i neizravnih poreza posebno za Hrvatsku, a posebno za Ugarsku.
5. Izkaz bilj. pristojba, plaćenih po željezničkih i parobrodarskih poduzećih.
6. Izkaz odpremno poreza istih.
7. Izkaz o uvezenoj i izvezenoj u područje Hrvatske količini špirita i ostalih žganih tekućina, pjenice, pive, šećera i petroleja.
8. Izkaz o stanju investicionalne zaklade.
9. Koliki su javni zajednički primitci i izdatci na temelju obračuna.
10. Glede daljina željezničkih pruga u kilometrima državnih i vicinalnih željeznica u Ugarskoj posebno, a u Hrvatskoj posebno.
11. Koliko je tona kilometara na tim željeznicama ekspedirano.
12. Koliki su primitci i izdatci tih željeznica za Ugarsku posebno, za Hrvatsku posebno.
13. Izkaz o državnom dugu i koliko je od istoga investirano u Hrvatsku.

Ovi svi, a i mnogi drugi podaci bezuvjetno su nuždni, ako se hoće ustanoviti porezna snaga Hrvatske. Mi se poveselismo, jer držasmo, da će kraljevinski odbor na tom svom zahtjevu uztrajati. Prevarismo se!

Ti izkazi zatraženi su već 26. travnja 1898. putem zemaljske vlade.

Već dopisom od 24. rujna 1898. br. 4282. i od 10. listopada 1898. br. 4942 bana grofa Khuena Heder-vary-a, predloženi su neki od traženih podataka kralje-

vinskomu odboru, dočim je glede drugih rečeno, da se izkazi za Hrvatsku posebno ne vode, te se ne da ustanoviti, koliko od pojedinih državnih prihoda odpada na Hrvatsku. Naročito se to tvrdi glede potrošarinskih poreza i glede poreza i biljegovine od voznih karata i teretnih listova državnih, vicinalnih i lokalnih željeznica na području Hrvatske. Isto tako priobćio je ban, da se glede poslovnog prometa i državnih prihoda željeznica takodjer ne mogu izkazi sastaviti, jer se o hrvatskim prugama ne vode posebni računi! Ne treba tek izticati, da se baš u ovim granama državnog prihoda kriju najveće svote, na kojima je Hrvatska do sada bila prikraćena. Izkazi pako, što su kraljevinskom odboru predloženi, tako su manjkavo sastavljeni, da je neke od njih sam kraljevinski odbor bio prisiljen povratiti i tražiti izpravak i nadopunjenje.

No kada je kraljevinski odbor to zaključio, i kada je s autentične strane doznao, da se glede prihoda Hrvatske u najvažnijim i najunosnijim granama državnog kućanstva ne vode posebni računi, kako to odredjuje § 11, 29 i 59 nagodbe, što je naravnije, nego to, da bi kraljevinski odbor bio pozvao i zajedničku a i hrvatsku vladu, da smjesta učini odredbu, da se počevši od godine 1899. ili bar počevši od g. 1900. računi glede prihoda Hrvatske u svim granama kućanstva imaju voditi posebni i točni računi sporazumno sa banom odnosno hrvatskom vladom. Da je hrvatski kraljevinski odbor i hrvatski ban to zahtievao, tada bi mi do danas imali točne podatke o hrvatskim prihodima za 4 godine i onda ne bismo bili upućeni na nikakovo pausaliranje, niti na manjkave podatke od g. 1888. - 1897., koji, sve kad bi i točni bili, ne daju nikakove slike o današnjim našim prihodima.

Već iz toga dade se svom pouzdanošću zaključiti, da mi ni u buduće ne ćemo moći ni smjeti znati, koliko de facto iznašaju naši prihodi, pa će tako Magjari i nadalje moći tvrditi, da nas uzdržavaju, a naši milijuni putovat će i nadalje u bratski savezni džep!

Ministar trgovine i financija poručio je doduše našem kraljevinskom odboru, a i ugarski kraljevinski odbor je izjavio, da bi vođenje posebnih računa glede prihoda Hrvatske zadalo znatnih poteškoća, a u mnogim slučajevima da prema naravi stvari ne bi ipak moguće bilo prihod Hrvatske točno ustanoviti. pa da troškovi skupčani s ovakvim razlučenim vođenjem računa, ni u kakovom razmjeru ne bi stajali sa polučenim ciljem! Ovo je osebujna poruka i čovjek se čuditi mora smionosti, ovakovu tvrdnju u sviet baciti, a ne bojeći se, da će oni faktori, koji su to izrekli, postati smiešni u očima iole misaona svieta. Ovakova tvrdnja jednaka je na vlas onoj tvrdnji zastupnika Šnapa u hrvatskom saboru, da mi ne smijemo ići za financijskom samostalnošću za to, što bi tada imali mnogo više troškova sa financijskom upravom. Ovo je tako smušena tvrdnja, da se svaki Hrvat stiditi mora, da ju je kadar jedan akademski naobraženi narodni zastupnik javno u saboru izreći. U ostalom na drugom mjestu ove razprave dokazat ćemo smiešnost ovakove tvrdnje, kao i smiešnost tvrdnje, da nije moguće za Hrvatsku posebnih računa voditi.

Tim žalostnije bi bilo, kad bi hrvatski kraljevinski odbor od toga svoga zahtjeva odustao, jer bi time otvorio vrata novim povredama jasnih ustanova zakona i novim pomutnjama. Kako bi članovi kraljevinskoga odbora takav svoj postupak opravdali pred Bogom, hrvatskim narodom, pred svojom djecom i unucima i — pred svojom savješću, — to se jedva dade dokučiti!

Reći će možda: Ta mi smo tražili, ali što koristi, kad oni ne će, da na naše zahtjeve pristanu; ta oni su za sada jači, pak ih ne možemo prisiliti. Mi to posve rado vjerujemo i to tim radje, što smo tek onomadne čitali, kako je ministar predsjednik grof Tisza, onaj isti grof Tisza, koji svakom prilikom naglasuje, da je Hrvatska u svojim prihodima faktično prikraćena, da se pravednim zahtjevima Hrvatske udovoljiti mora, pa da nitko ne smije ni na pomisaò doći, da bi Ugarska Hrvatsku htjela materijalno izrabljivati — taj isti dakle grof Tisza rekao je prigodom razprave o finacijalnom provizoriju, da se zahtjevima Hrvatske mora u toliko udovoljiti, u koliko Hrvati imaju snage, te svoje zahtjeve provesti. Naravna je stvar, da se jednostavnim i postepenim uzmicanjem i popuštanjem Magjarima ne dokazuje snaga Hrvatske!

Više je nego vjerojatno, da bi Magjari popustili i to tim prije, što su naši zahtjevi osnovani na temeljnom državnom zakonu i to tako jasno, da o tom ne može biti sumnje, tko bi dobio pravo, ako bi došlo do obraćničkog suda. Tek kada bi Magjari pristali na to, da se teritorij Hrvatske i u finacijalnom pogledu smatra posebnim teritorijem, i kada bi se priznalo i odredilo, da se glede svih hrvatskih prihoda imaju sporazumno sa hrvatskom vladom voditi posebni računi, tada tek — jer je temeljnom državnom zakonu, t. j. §. 11, 29. i 59. nagodbe udovoljeno, bio bi kraljevinski odbor **ovlašten** upustiti se u daljnja pitanja.

Cijeli rad kraljevinskog odbora ne bi tada više bio ni u čemu drugom, nego na temelju tako vodjenih točnih računa, ustanoviti sve brutto prihode Hrvatske. Kad bi to gotovo bilo, imao bi ih prisposodobiti sa

brutto prihodima Ugarske i eto ti kvote. Zatim bi imao ustanoviti sve zajedničke izdatke, kao i zajedničke izdatke, što terete Hrvatsku. K tim izdatkom imala bi Hrvatska tada prema kvoti doprinijeti stanovitu svotu od svojih brutto prihoda. Jednostavnijega i jasnijega računa ne može ni da bude, a svaki drugi račun protivi se § 11. nagodbe. Mi držimo, a kasnije ćemo nastojati i dokazati, da smo mi kadri sa tako izračunatim prihodom otpadajuću kvotu u cijelosti pokriti tako, da će nam za naše autonomne poslove ostati daleko više, nego do sada.

Kada bi hrvatski kraljevinski odbor ovakav postupak u zaračunavanju izvojevao, tada bi imao reći: Pošto § 11. nagodbe određuje, da Hrvatska imade za zajedničke poslove prema svojoj poreznoj snazi doprinositi, a ne određuje, da Ugarska iz svih prihoda Hrvatske imade Hrvatskoj dopitati za autonomne potrebe nužnu tangentu; pošto nadalje sve dosadanje financijalne nagodbe određuju, da 44 odnosno 45% svih prihoda Hrvatske **imadu teći** u onu **zemaljsku** blagajnu, u koju želi hrvatska vlada, a 55 odnosno 56% u zajedničku državnu blagajnu, to iz toga jasno slijedi, pošto je načelo tangentiranja napušteno, da svi prihodi Hrvatske na svim vrstima prihoda imadu teći **u zemaljsku glavnu blagajnu** a nipošto, kao što je do sada bio običaj, u državnu blagajnu. Hrvatska će tada po § 11. nagodbe iz svoje blagajne otpadajuću kvotu pridonijeti, t. j. odaslati zajedničkoj blagajni. Jedino takav postupak odgovara nagodbi.

Na taj način ujednostručiti će se posao, a Hrvatska će svojim novcem, koji joj nakon podmirenja kvote ostane, razpolagati po volji. Ona će svoje

blagajničke suviše moći plodonosno ulagati u domaće novčane zavode, a s druge strane imat će i zemlja od svojih blagajničkih suvišaka godimice liepu svotu kamata.

Kako to danas biva, na štetu je Hrvatske, jer svi blagajnički višci leže u centralnoj blagajni u Budimpešti i u peštanskim štedionicama, odnosno u austro-ugarskoj banci, te nosi Ugarskoj liepe prihode. Obračuni se ne prave svake godine, nego obično nakon tri i više godina, a hrvatski novac, jer obično po Hrvatsku rezultira tražbina — ne nosi ploda Hrvatskoj, nego Ugarskoj.

Kraljevinski bi odbor imao osobitu pozornost obratiti na tu okolnost, jer bi na taj način prestala onda anomalija, da Hrvatska uslied ugarske obstrukcije dolazi u „ex-lex“ stanje, kao što se je ove godine dogodilo. Kako dolazi Hrvatska i na temelju koje nagodbene ustanove do toga, da hrvatskoj vladi, odnosno Hrvatskoj zajednički sabor dozvoljava tangentu, to jest onaj iznos, što ga Hrvatska ima pravo potrošiti u autonomne svrhe? Kako dolazi Hrvatska do toga i na temelju kojega zakona, da zajednički sabor Hrvatskoj jedan dio hrvatskih prihoda dozvoljava, a drugi dio — onaj za zajedničke troškove sebi pridržaje? Kako dolazi Hrvatska do toga, da bi se na taj način mogli Magjari jednoga liepoga dana smisliti, te stavku „unutarnja uprava Hrvatske i Slavonije“ jednostavno **brisati, i time načiniti kraj autonomiji Hrvatske?**

U tom pogledu imade ustanova u §-u 23. i 28. nagodbe. U §-u 23. određuje se, da se posljedci računa glede autonomnih prihoda Hrvatske imadu po zemaljskoj

vladi priobćivati ministru financija u svrhu, „da se finansijski podaci svih zemalja krune Ugarske podpuno sastavljati mogu“. Dakle finansijski podaci, a ne proračun!

U §-u 28. pako stoji: „Obračunavanje o dohodeih kraljevina Hrvatske i Slavonije ima se načiniti po načelima, u predidućim paragrafima spomenutim i takovo (naime obračunavanje) skupa sa zaključnim računima svih zemalja krune Ugarske u isto vrijeme predložiti zajedničkomu zakonodavstvu svih kraljevina ugarske krune. Ovdje „izpitan“ račun, priobćiti će se znanja radi saboru kraljevina Hrvatske i Slavonije“.

Iz ovoga nipošto ne sledi, da se svi hrvatski prihodi imaju izručiti Ugarskoj ili da imaju teći u zajedničku blagajnu, a još manje, da zajednički sabor o tom odlučivati imade, koliku svotu imade Hrvatska potrošiti za autonomne potrebe, t. j. Hrvatskoj dozvoljavati ili nedozvoljavati troškova za autonomnu upravu.

Tri su vrsti prihoda Prihodi autonomni hrvatski, prihodi autonomni ugarski, te prihodi zajednički ugarsko-hrvatski.

U prihode autonomne hrvatske spadaju svi autonomni prihodi, što unilaze iz grana unutarnjeg odjela, pravosudja te bogoštovja i nastave, nadalje oni prihodi izravnih i neizravnih poreza i ini prihodi, što od zajedničkih prihoda Hrvatske ostaju, nakon što je Hrvatska platila otpadajuću na nju kvotu za zajedničke troškove. Glede toga, da li se ti prihodi smiju i na koji se način smiju potrošiti, ne ima odlučivati nitko, nego hrvatski sabor.

Autonomni prihodi Ugarske su svi oni prihodi Ugarske, što no teku u ugarsku blagajnu iz onih grana

državnoga kućanstva, koje nisu proglašene zajedničkim, s kojima Ugarska razpolaze samostalno. Da li se i kako se takovi prihodi imaju trošiti, imade odlučiti, odnosno imao bi odlučiti ugarski sabor, ali ne zajednički nego pravi ugarski sabor. Ta kako dolaze hrvatski delegati k tomu, da oni te troškove u zajedničkom saboru votiraju ugarskoj vladi i odlučuju, kako se ti prihodi čisto ugarski imaju trošiti? Mislimo istim pravom, kojim i ugarski zastupnici u zajedničkom saboru votiraju Hrvatskoj njezine vlastite prihode, t. j. prihode, koji su već zakonskom odredbom Hrvatskoj osigurani, koje dakle Hrvatskoj **ne ima nitko, pa ni zajednički sabor tek dozvoliti.**

Zajednički prihodi jesu i mogu biti samo oni prihodi, što no teku u zajedničku blagajnu iz svih zajedničkih grana državnoga kućanstva, koje grane su zajedničkim proglašene. U tu zajedničku blagajnu imade Hrvatska doprinijeti na nju otpadajuću kvotu od svojih zajedničkih prihoda, a isto tako dužna je Ugarska u tu zajedničku blagajnu iz svojih zajedničkih prihoda doprinijeti prema poreznoj snazi na nju otpadajuću svotu.

Da li i kako se ti prihodi imaju potrošiti, odlučuje zajednički ugarsko-hrvatski sabor.

Naravna je stvar, da bi za taj slučaj morao zajednički sabor odnosno sabor ugarski i hrvatski od godine do godine putem kraljevinskih odbora ustanoviti, što spada u zajedničke troškove, a što ne te na koji način i u koju svrhu bi se imale upotrebiti one svote, što su opredijeljene za investicije u zajedničkim poslovima.

Prema tomu imala bi se sastaviti tri proračuna, i to: autonomni proračun Hrvatske, sastavljen po hrvatskoj vladi, koji se predlaže jedino hrvatskom saboru, autonomni proračun ugarski, sastavljen po ugar-

skoj vladi koji se predlaže ugarskom saboru, te zajednički ugarsko-hrvatski proračun, koji se predlaže zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru. Naravna je stvar, da se zajedničkom saboru tada imaju predložiti i zaključni računi glede svih zemalja ugarske krune, dakle i hrvatski u svrhu „izpitanja“. Naravna je stvar, da netko mora izpitati račune i glede autonomnih prihoda hrvatskih i autonomnih prihoda ugarskih, koji glede zajedničkih prihoda i jednih i drugih, pošto bi se inače računi mogli voditi po volji i bez kontrole. Tko dakle da te konačne račune konačno ispita, ako ne zajednički sabor?

Kada bi se tako postupalo, a tako bi se po nagodbi i po zdravom razumu postupati imalo, bili bi računi jasni i čisti, a svaki, tko je svršio četiri osnovne škole, razumio bi se u te račune. Isto tako se postupa u financijskim poslovima između Austrije i Ugarske, pa ne ima nikakvih zadjevica i prepiraka. Kada bi se tako postupalo i između Ugarske i Hrvatske, uklonio bi se glavni kamen smutnje i ne bi nikada — predmnijevajući, da bi se i državopravne nesuglasice izravnale — dolazilo do nesporazuma i trvenja između dviju država, koje su upravo upućene jedna na drugu.

Hrvatska bi imala svoje prihode u svojoj blagajni, iz koje bi za zajedničke troškove — kao što to i Ugarska naprama Austriji čini, — doprinosila na nju otpadajuću svotu. Razlika bi dakle bila jedino u tom naprama dosadanjem postupku, što bi se uplaćene državne daće, otpadajuće na Hrvatsku, plaćale se one u Hrvatskoj, ili se predoznačivale iz Austrije i Bosne (glede potrošarina), imale odpremati u zemaljsku mjesto u zajedničku državnu blagajnu, odnosno o predoznakama, izim ministarstva obavješćivala i zemaljska vlada, zatim bi razlika bila u načinu obračunavanja i u sastav-

ljanju i predlaganju proračuna, konačno u tom, što bi u zajedničkom proračunu Hrvatska bila zastupana samo sa onom svotom, što ju je Hrvatska dužna doprinositi za zajedničke troškove, a ne i sa onim svojim prihodima, koji su izključivo hrvatski, te ne spadaju u zajednički proračun. Ne bi onda bilo neprestanog miešanja i izlučivanja iz zajedničkog proračuna onih stavaka, koje na Hrvatsku spadaju ili ne spadaju.

Nije li naravska stvar, da se tako postupati imade? Svaka blagajna, koja novcem rukuje, imade svoga blagajnika i kontrolora. Blagajnik u ovom slučaju bila bi Hrvatska kontrolor Ugarska.

Zakonodavstvo u svim financ. pitanjima bilo bi i nadalje zajedničko, t. j. sva financijalna pitanja a i sva ina, predviđjena u nagodbi, ostala bi pridržana zajedničkom saboru, t. j. zajedničkom sporazumku. I odmjerivanje te utjerivanje poreza moglo bi ostati zajedničkim organima kao i do sada. Zajednička vlada bi odmjerila poreze, te bi iznos odmjerenih poreza sabočila mjesto samo središnjem računovodstvu, takodjer i računovodstvu zemaljske vlade. Sve uplate državnih poreza priobćivale bi se kao i do sada središnjem računovodstvu u Budimpešti, ali i računarskom uredu zemaljske vlade. Sve predoznake odnosno stavni upisnici iz Austrije i Bosne priobćili bi se po financ. ravnateljstvima po § 5. točka 5 i 6. provedbenog naputka k. z. čl. XVII. odgod. 1899. i zak. čl. XV. od g. 1894. kao i do sada potrošarinskoj skupini računovodstva ministarstva financija, ali uz to i računovodstvu hrvatske vlade, a isto tako bi financ. ravnateljstva imala i upisnike o uvezenim količinama potrošarini podpadajućih objekata priposlati i našoj zemaljskoj vladi. No i ovo ne bi bilo potrebno, jer bi o prihodima Hrvatske imala (ma da te odmjeruju i ubiru zajednički organi) račune

voditi zemaljska vlada po svom računovodstvu, pa stoga bi se glede hrvatskih prihoda imao odnosni spomenuti naputak, a ne zakon promieniti onamo, da se glede količina uvezenih iz Austrije i Bosne i šireg inozemstva odnosno iz Hrvatske izvezenih u te zemlje, na svakom mjestu, gdje piše: potrošarinska skupina ministarstva financija, postave rieči „računarski ured hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u Zagrebu“. Ne treba dakle zakona mienjati, jer zakon o načinu preračunavanja ništa ne govori, nego bi se imao promieniti naputak dakle ministarska naredba br. 62990 - 99, a naročito § 1 i 6, koja se u obće po članku 18. z. čl. XVII. od. god. 1899, po §. 15. z. čl. XV. od g. 1894. te §. 100 z. čl. XX. od godine 1899. može izdati jedino sporazumno sa banom hrvatskim.

Nije dakle istina, da je Hrvatska u potrošarinskim porezima prikraćena radi potrošarinskih zakona od god. 1899. i 1900., nego je hrvatska prikraćena uslied protuzakonite provedbene naredbe ministarstva financija br. 62990/99 i ostalih provedbenih naredaba. Dosljedno tomu nije istina niti to, da su toliko krivi hrvatski zastupnici na zajedničkom saboru, što je Hrvatska tobože uslied ovih zakona prikraćena, jer nisu digli prosvjeda proti ustanovama tih zakona glede Hrvatske. Niti z. čl. XV. od g. 1894. a niti XX. od g. 1899. a niti XVII. od g. 1899. ne određuju ništa o tomu, kako se kod predodređenog postupka izmedju Ugarske, Hrvatske, Austrije i ostalog inozemstva imade postupati. Stoga hrvatski delegati nisu mogli staviti niti svojih prigovora, jer su stajali i morali stajati na stanovištu, da je Hrvatska po državnom temeljnom zakonu, koga ne može mienjati, sve kad bi i hotio, običniji kasniji državni zakon —

kraljevina sa posebnim svojim teritorijem i narodom političkim, a po tom i sa posebnim teritorijem poreznim i posebnim narodom u potrošarinskom pogledu, glede čijih prihoda se posebni računi imadu voditi (§ 29. i 59. nagodbe).

Kada bi dakle ti zakoni u tom pogledu štogod i odredjivali glede Hrvatske napose, to ti zakoni ne bi vrijedili, ako bi se kosili i u koliko bi se kosili sa temeljnim državnim zakonom, koji u §. 70. jasno određuje, da se promieniti može samo na onaj način, kako je i nastao, dakle jedino putem kraljevinskih odbora t. j. obostranim sporazumkom paritetnih faktora.

Ako mi to priznajemo, tada ali moramo tim odlučnije osuditi vladu grofa Khuena-Hedervarya, koja je dozvolila, da ministar financija takovu protuzakonitu naredbu odnosno napatuk, koji se kosi sa temeljnim državnim zakonom, izdade, te da njezinu kriepost protegne i na Hrvatsku. Provedba svih tih zakona povjerena je ministru financija s tim naročitim ograničenjem, da zakone imade glede Hrvatske i Slavonije provadjati sporazumno sa hrvatskim banom, a to samo za to, jer Hrvatska ima svoj posebni teritorij i državnopravni položaj. Bez privole banove ne bi dakle ministar financija bio smio za Hrvatsku izdati spomenutoga napatka. Krivnja je dakle jedino bana Khuena, da je Hrvatska zlo prošla, jer je njegova dužnost bila štititi hrvatske interese i temeljni zakon i zahtievati, da se zakoni provadjaju u suglasju sa temeljnim zakonom — nagodbom, a jer je ban odgovoran hrvatskom saboru, to je krivnja i hrvatskog sabora, da nije bana radi toga odmah na red pozvao. Krivnja je na delegatima zajedničkog sabora jedino u tom, što nisu interpelirali odmah zajedničkog ministra financija za to, što je izdao napatuk, odnosno što provadja zakone u duhu, koji se kosi sa jasnim

ustanovama temeljnog državnog zakona. Mi se s toga i nadamo, da će oni, što su do sada propustili, bar sada naknadno učiniti. Nadamo se, da će i novi ban zahtijevati, da se ta naredba dovede u sklad sa temeljnim državnim zakonom.

Kraljevinskim pak odborom lakak je posao glede potrošarinskog pitanja, jer se oni ni na zakone, a kamo li na naredbe, koje se sa nagodbenim ustanovama kose, ne trebaju ni osvrutati.

U ostalom, mi ćemo o potrošarinama kasnije govoriti, a sada da se vratimo k proračunima. Rekosmo, da u obće ne bi bilo ni potrebno, da glede hrvatskih priloda zajednička vlada vodi račune. Nije potrebno za to, što je hrvatska vlada dužna zaključne račune i tako predlagati zajedničkom saboru u svrhu izpitivanja. Ti računi naravno da imadu biti propisno obloženi, dakle ih zajednički sabor može glede izpravnosti svestrano izpitati. Austrija ne vodi za Ugarsku računa o dohodcima Ugarske, niti Ugarska o onima Austrije, pa ipak niti Austrija dvoji o izpravnosti ugarskih računa glede ugarskih prihoda, a niti Ugarska dvoji o izpravnosti računa austrijskih.

Hrvatski ali računi, kada bi ih vodila i hrvatska vlada sama, moraju se i tako predlagati u svrhu izpitivanja zajedničkom saboru, čemu onda da te račune vodi zajednička vlada?

Istina je, da zajednička vlada sporazumno sa banom hrvatskim vodi exekutivu glede zajedničkih poslova i u Hrvatskoj, ali iz toga nipošto ne sledi, da zajednička, a ne hrvatska vlada imade voditi račune glede prihoda Hrvatske. Vodjenje tih računa spada bezuvjetno u onu vrst poslova — jer je to čisto financijalna stvar — glede kojih se od slučaja do slučaja imade po kraljevinskim odborima ugovoriti, na koji se način imadu voditi.

Do sada je imalo smisla, ako je te račune vodila zajednička vlada, jer je u krieposti bila ustanova o tangenti, i jer je Ugarska prikazivala Hrvatsku pasivnom i tvrdila, da za Hrvatsku mora nadoplaćivati, pošto Hrvatska prema kvoti ne može pokrivati zajedničkih izdataka. Danas pako, kada se ide za tim, da mi Ugarskoj darujemo § 13. nagodbe, neima Ugarska pravo zahtievati, da ona za nas vodi račune. Mi smo pripravnici svoju kvotu plaćati prema poreznoj našoj snazi, a Ugarsku nije briga, da li i koliko nam ostaje za autonomne naše potrebe. Ugarska je interesirana u tom slučaju glede visine naših prihoda samo u toliko, što se temeljem tih prihoda imade ustanoviti naša doprinosbena dužnost k zajedničkim troškovom. Za to ali nije potrebno, da nam se ona nametne skrbnikom, da nam ona vodi račune. Račune imade voditi Hrvatska sama, a zajedničkom saboru i onako pripada pravo te račune izpitati.

Nego i izpitivanje tih računa držim da nebi trebao obavljati zajednički sabor, nego bi ih imali sporazumno izpitati kraljevinski odbori svake godine onom prilikom, kada bi se ustanovljivala kvota. Već smo spomenuli prije, da nije od potrebe, ako napustimo tangentiranje i §. 13. nagodbe, da se kvota opredieli na 10 godina, nego bi se kvota imala po kraljevinskim odborima od godine do godine ustanoviti na temelju zaključnih računa o prihodima Hrvatske i Ugarske. Obračunavanje izmedju Ugarske i Hrvatske prestalo bi tada posvema na dosadanji način.

Reći će tko: Ma sve je to liepo, ali Ugarska ne će na to pristati. Ako Ugarska pošteno misli, a ona veli, da pošteno misli, ako ona ne ide za tim, da Hrvatsku pretvori u prostu svoju koloniju, ako je Ugarskoj stalo do Rieke, do Dalmacije, do Bosne i Hercegovine, onda će ona na to rado pristati, a osobito onda, ako želi sa

Hrvatskom uspostaviti stoljetne iskrene bratske odnošaje. Ne će li pristati, tada pošto su naša prava u tom pogledu izvan svake sumnje u nagodbi osnovana, bolje je ne sklopiti nikakove financ. nagodbe, nego sklopiti nagodbu, koja nas ponizuje, a povrh toga naše prihode izručuje u velikoj mjeri Ugarskoj.

Već smo prije napomenuli neka sredstva, kojima se može Ugarska prinuditi, da našim opravdanim zahtjevima udovolji, a imade tih sredstava i više. Ako pak Ugarska na naše zahtjeve kraj svega toga ne pristane, nemojmo sklopiti nikakove financijalne nagodbe, nego se postavimo na vlastite financijalne noge, što bi u obće po Hrvatsku najbolje i najkorisnije bilo. Tko nema kuraže to učiniti, neka položi svoj mandat, a mjesto ustupi ljudima, koji će imati znanja, srдца i volje tako učiniti.

Računi o prihodima željeznica, pošta i brzojava, šumskog ravnateljstva.

Nastaje sada jošte pitanje, kako da se vode računi glede prihoda željeznica, pošta i brzojava, šumskog ravnateljstva itd. U prvi mah se čini, da se ti računi ne mogu voditi glede Hrvatske posebno, no tomu nije tako.

Što se pošta, brzojava i telefona, te poštanske štedionice tiče, to absolutno nema nikakvih poteškoća glede toga, da se računi glede Hrvatske posvema samostalno vode, kako se to i do sada činilo. Jedino bi poštansko i brzojavno ravnateljstvo imalo sve popise doznaka, izkaze i svotnike, što ih je do sada predlagalo računovodstvu ministarstva trgovine, takove predlagati računovodstvu zemaljske vlade.

Isto tako imalo bi zaključne račune takodjer predlagati računarskom uredu kr. zemaljske vlade. Ako bi Ugarska baš željela, mogli bi se ti izkazi, svotnici i zaključni računi predlagati i nadalje u Budimpeštu, ali bi se ti računi onda imali sastavljati u dva primjerka, od kojih bi se prvi, sa svim izvadcima iz dnevnika sa namirama i doznakama itd., obloženi primjerak imao predlagati računarstvu zem. vlade, a drugi primjerak, koji ne mora biti obložen, ministarskom računovodstvu u Budmpešti u svrhu eventualne kontrole i u svrhu sta-

tistike. No ponovno moramo iztaknuti, da takova kontrola ne bi bila opravdana, ako bi mi napustili tangenciranje i § 13. nagodbe Ugarskoj poklonili, jer — i to samo radi ustanovljenja kvote, — račune, što bi ih hrvatska vlada vodila glede prihoda svih grana državnoga kućanstva, i onako imade pravo izpitati zajednički sabor i to — kako već prije napomenusmo — držim, da bi to imao učiniti ne zajednički sabor kao takav, nego putem kraljevinskih odbora, a zajednički sabor imao bi tada jedino odnosno izvješće kraljevinskih odbora uzeti na znanje ili eventualno i ne uzeti. Takova izvješća kraljevinskih odbora imali bi konačno odobriti mađarski autonomni te hrvatski autonomni sabor.

Novac, što bi unilazio, ne bi poštansko ravnateljstvo odpremalo državnoj blagajni ili austro-ugarskoj banci, nego zemaljskoj blagajni. Poštanske vrijednote, kao što su dopisnice, marke itd. ne bi se neposredno dostavljati imale poštanskom ravnateljstvu, nego zemaljskoj vladi u Zagrebu, koja bi te vrijednote, nakon što bi izpitala, da li je njihov vanjski oblik u suglasju sa ustanovama temeljnog državnog zakona, stavila u promet, t. j. dostavila poštanskom ravnateljstvu, te bi o tim vrijednotama vodila točan račun. Isto ovo vrijedi i glede biljega, mjenica, voznih karata itd.

Svi zajednički ministri imadu eksekutivu u zajedničkim stvarima voditi glede Hrvatske sporazumno sa hrvatskim banom, što je dakle naravnije, nego da se sve te vrijednote dostave zemaljskoj vladi, koja mora biti sporazumna s time, da li i koje odnosno kakove vrijednote se na području Hrvatske imadu u promet staviti.

Reći će tko: a kako će se računati glede lista ili pošiljke predane u Budimpešti, Beču, Parizu, a upravljene na trgovca kojega u Zagrebu?

Tu je račun posve lagan. Kao što se je do sada postupalo glede Ugarske, Austrije i Bosne, te glede ostaloga inozemstva, tako bi se imalo, pošto je Hrvatska posebni teritorij koli u političkom, toli u poreznom pogledu — postupati i glede Hrvatske. Svi listovi i sve poštanske pošiljke, koje su predane u Hrvatskoj, imale bi se celim iznosom kao i do sada oporezovati u Hrvatskoj, t. j. ovdje bi se plaćale odnosne pristojbe poštarske kao i do sada. Pošiljke pak, što bi stizale iz inozemstva i Ugarske te Austrije i Bosne u Hrvatsku ne bi ovdje, kao ni do sada imale biti potvrđene poštanskim pristojbama. To znači, da bi imao u interurbarnom poštanskom prometu, kao i do sada vladati reciprocitet. Inače nije si taj promet moguće ni pomisliti.

No teže se to čini provedivim kod željeznica, a kako nam ministar trgovine poručuje na adresu kraljevinskih odbora, nije princip teritorijalni, t. j. princip, da se dohodeci željeznica dijele po teritorijima i prugama, u obće provediv, a kada bi i bio provediv, da bi to bilo s tolikim poteškoćama i troškovima skopčano, da se takovi nikako nebi dali u sklad dovesti sa polučenim ciljem!

I u istinu se na prvi pogled čini, da je ova dioba nemoguća. No ako mi svim željezničkim prilikama malo podublje u srce zavirimo, tada dolazimo upravo do protivnoga rezultata i uvjerenja.

Željezničko pitanje u Hrvatskoj jest, kako je poznato, najveći kamen smutnje između Ugarske i Hrvatske. Željezničko pitanje jest tako važno i goruće pitanje, da bi kraljevinski odbori tomu pitanju imali posvetiti najveću pomniju, i tom pitanju žrtvovati svu svoju energiju i sve svoje znanje. Mi znademo, da je radi željezničkog pitanja bilo već toliko zla u Hrvatskoj, da bi bilo poželjno u interesu obaju naroda, da se to pitanje zako-

nito, pravedno i definitivno rieši. Ne bude li to pitanje sretno riješeno, u Hrvatskoj ne će nikada biti mira ni poredka, a još manje će moći doći do one bratske harmonije između obih država, do koje se toli žudi doći i s jedne i s druge strane.

Dva su tu glavna pitanja, kojih rješenje se više neda odgadjati, jer su dva glavna zla i nepravde, što no tište hrvatski narod. Prvo je pitanje jezično. Nagodba propisuje u Hrvatskoj, kako je poznato, i za zajedničke organe uredovni jezik hrvatski. Ugarska ovdje tvrdi doduše, da željeznički činovnici nisu državni zajednički činovnici, nego činovnici državnog poduzeća ugarske države, dakle privatni činovnici ugarske države, a po tom da mogu uredovati jezikom, kojim hoće. Ovakova tvrdnja je smiješna, pak ne vjerujemo, da ju i Mađari drže ozbiljnom. Ako su državne željeznice državno poduzeće, tada su glede željeznica na teritoriju Hrvatske, poduzeće ne Ugarske u širem smislu rieči, nego su najmanje poduzeće ugarsko-hrvatsko.

Dapače, ako ćemo se još pravilnije izraziti, željeznice na teritoriju hrvatskom su željezničko poduzeće hrvatsko, a željeznice na teritoriju Ugarske, t. j. kako oni vele, na teritoriju Mađarske, su državno poduzeće mađarsko. Radi toga, što su željeznice uvrštene među one poslove, glede kojih je zakonodavstvo prepušteno zajedničkom saboru, a uprava i eksekutiva zajedničkom ministru, koji glede svega, što se tiče provadjanja odnosnih zajedničkih zakona, imade postupati sporazumno sa banom hrvatskim, u istinu je smiješno tvrditi, da su željeznice vlasništvo ugarske (uže) države. Takova tvrdnja je ali još smješnija, kada se to tvrdi usprkos tomu, da se te željeznice grade ili posvema hrvatskim novcem (iz investicionalne zaklade) ili iz zajedničke blagajne, u koju Hrvatska takodjer doprinosi, ali ne samo

za hrvatske željeznice, nego i za one čisto magjarske; ili pak se grade zajmovima, koji se sklapaju za sve željeznice na području koji Ugarske toli Hrvatske, te koje zajmove mora i Hrvatska prema svojoj doprinosbenoj dužnosti odplaćivati.

Kada je tomu tako, — a toga nitko ne može poreći niti poriče, — onda bi jasno bilo, da su željeznice, građene na području Ugarske i Hrvatske, bez razlike jednako vlasništvo koji Ugarske toli Hrvatske, a Hrvatska je suvlastnica svih željezničkih pruga na području zemalja ugarske krune u onom dielu ili razmjeru, u kojemu stoji pučanstvo, teritorij i porezna snaga Hrvatske naprama onima Ugarske. No u ovom slučaju, ili bi imao na svim prugama koji hrvatskim, toli ugarskim biti — pošto je vlasništvo zajedničko — jezik uredovni i hrvatski i magjarski, proti čemu mi ne bi onda ništa imali, ili pak na teritoriju ugarskom jezik magjarski, a na teritoriju hrvatskom hrvatski. U prvom slučaju ne bi se ni prihoditi željeznica imali dieliti po teritoriju, nego po obćem prinosbenom razmjerju. Tada bi se primjerice reklo: Pošto sve državne željeznice nose čistoga prihoda 100 milijuna kruna i pošto porezna snaga, t. j. prinosbena sposobnost za zajedničke troškove Hrvatske naprama Ugarskoj stoji u razmjerju kao 7 prama 100, to od svih prihoda željeznica na Hrvatsku otpada 7 milijuna, a na Ugarsku 93 milijuna

Tako bi imalo biti, kada bi nagodba odredjivala, da se željeznice imaju graditi iz skupne blagajne i da imadu biti skupno vlasništvo Ugarske i Hrvatske. Medjutim nagodba toga ne odredjuje, a još manje odredjuje, da bi željeznice bile izključivo vlasništvo uže Ugarske. Iz toga razloga ne može biti ni govora o skupnom, a još manje o čisto ugarskom vlasništvu, nego je logično, da su željeznice na teritoriju Ugarske

vlastništvo ugarsko, a one na teritoriju hrvatskom vlastništvo Hrvatske — dakle i jezik ima biti hrvatski. Da se je u obće mogla izreći tvrdnja, da su državne željeznice čisto ugarsko poduzeće, krivnja leži u tom, što Hrvatska nije nikada odlučno tražila, da se željeznice, građene na hrvatskom teritoriju, priznadu kao čisto hrvatsko vlastništvo i da se glede prihoda istih vode posebni računi, te da se pod zagrebačku upravu prometa podvrgnu samo željeznice na području Hrvatske, a ne miešaju tako, da i neke ugarske pruge spadaju pod zagrebačku, neke hrvatske pruge opet pod neke ugarske prometne uprave. Samo na taj način moglo se je događati, da su Magjari sve željeznice pomiešali tako, da je Hrvatska do sada morala iz svojih prihoda pokrivati troškove kao što željeznica na hrvatskom teritoriju, tako onih na ugarskom, i da je Hrvatska morala odplaćivati sve one zajmove, što ih je Ugarska do vrtoglave upravo visine (kako to u runciju veli dr. Frank) načinila za gradnje raznih željeznica na teritoriju Ugarske. No dopustimo za čas, da su željeznice, što no su na teritoriju Hrvatske, izključivo vlastništvo Ugarske, da su one sagrađene izključivo magjarskim novcem, da za to Hrvatska nikada ni novčica nije dopriniela, pa zar bi i onda bilo pravedno, da je na željeznicama uredovni jezik magjarski?

Zar zato, što bi Hrvatska Ugarskoj za uzdarje, za obnovljeni više stoljetni bratski savez dozvolila, da si ona kroz Hrvatsku bezplatno svoje proizvode vozi na hrvatsko more; zato, što bi Hrvatska dozvolila služnost puta kroz Hrvatsku bezplatno; zato, što bi Hrvatska Ugarskoj podielila obrtnicu za tjeranje fijakerskog i foringaškog obrta u Hrvatskoj; zato, što Hrvatska — hoće li svoj vlastiti prirod voziti iz jednoga mjesta u drugo, ili izvan područja Hrvatske, — mora Ugarskoj plaćati debele pri-

stojbe; zar bi za sve to opravdano bilo, da je na hrvatskim prugama magjarski jezik uredovni? Zar bi opravdano, a ne smiešno bilo, da Hrvat, kao gospodar kuće, mora učiti jezik svoga foringaša, ako želi, da ga ovaj poveze; zar je zato opravdano, da Hrvat, ako ne će da nauči jezik svoga foringaša, ne može postati niti slugom ili kočijašem kod takova foringaša?! *Difficile est satiram non scribere!*

Pogledajmo malo, što radi Ugarska sa poduzećima, kojima dozvoljava, da posluju na teritoriju Ugarske. Ne treba da daleko idemo. Eno povlaštene ces. i kr. južne željeznice! Ova je dobila koncesiju još u vrijeme, kada Ugarska nije bila samostalna, a da bi joj bila mogla diktirati uvjete. Pa ipak ona nije mirovala, dok nije južnu željeznicu prisilila, da na teritoriju Ugarske imade uredovati magjarskim jezikom, i namieštati Magjare, a dosljedno tomu na teritoriju hrvatskom imala bi uredovati hrvatskim jezikom i namieštati u službe Hrvate. Južna željeznica morala je tomu zahtjevu udovoljiti glede magjarskog jezika, a glede hrvatskoga ju glava ne boli.

Tako mi imademo u tom pogledu da trpimo dvie nepravde: s jedne strane trpimo na državnim i privatnim željeznicama magjarski jezik, s druge naša djeca ne mogu naći kruha kod tih poduzeća. Što to znači, ako uvažimo, koliko uškolovane djece imademo, koja ne mogu naći kruha, ne treba tek da razlažemo. Jedno zlo radja drugo, drugo, treće, itd. To je stara poslovice. — Tako je tu!

Kad bi se jasne ustanove nagodbe provele, t. j. kad bi se željeznice na hrvatskom teritoriju odielile od onih na ugarskom, kada bi za Hrvatsku bila posebna uprava prometa za hrvatske pruge; pa kada bi se glede prihoda hrvatskih pruga, a naravno i glede građuja kao i ostalih izdataka vodili posebni računi, a konačno, kada

bi se novac i računi hrvatskih pruga odpremali hrvatskoj vladi, a ne u Budimpeštu, tada ne bi trebalo ni magjarskog uredovnog jezika na hrvatskim prugama, a kada ne bi trebalo magjarskog jezika, prestala bi zaprieka, s koje se hrvatski sinovi ne pripuštaju k željezničkim službama, a kada toga svega ne bi bilo, tada ne bi bilo ni povreda nagodbe, ni magjarskih napisa, ni pobuna, ni razbitih prozora i glava, ni mrtvih, ni žandara; nego bi mjesto toga bila bratska sloga i ljubav, ali ne ona narinuta, nego prava ona iskrena sloga, koja počiva na međusobnom poštovanju i ravnopravnosti te narodnoj časti.

Da se barem za budućnost uzmogne razlučiti, što je hrvatsko, što li ugarsko, imao bi kraljevinski odbor zahtievati, da se točno izračuna, koliko i koje su željeznice građene iz zajedničkih prihoda, i koliko je od učinjenih zajmova potrošeno na hrvatske pruge, koliko je na te dugove već odplaćeno, te koliko danas taj dug iznaša. Kraljevinski odbor je te podatke doduše zatražio, no to nije dosta. Kraljevinski odbor morao bi na tom svom zahtjevu i uztrajati, te zahtievati točne račune, ili svoje mandate položiti. Inače će ih pitati narod za račune!

Mi smo doduše već iztaknuli, da smo mi našoj nagodbenoj dužnosti udovoljili u pogledu doprinosa za zajedničke troškove, te da po tom nismo dužni priznati nikakovoga duga izim zajedničkog državnog duga od okruglih 30 milijuna, preuzetih godine 1867. od Austrije, jer Hrvatska prema nagodbi u obće ne može biti dužna, jer je eventualni manjk dužna bila do sada platiti Ugarska, inače je ustanova §-a 13. nagodbe posve illuzorna, kao što bi bezsmisljena bila tvrdnja, da je Ugarska za Hrvatsku manjak faktično pokrila.

Ipak držim, da bi Hrvatska mogla dobre volje na to pristati, da se troškovi gradnje hrvatskih pruga, što no su dani iz zajedničkih zajmova, točno izračunaju, pa da Hrvatska te zajmove sama odplaćuje, ako se uvede posebna uprava prometa za hrvatske pruge, i hrvatski jezik, te ako se budu glede hrvatskih pruga vodili posebni računi, a novac tekao u zemaljsku blagajnu, iz koje bi se naravno plaćali onda i svi troškovi hrvatskih pruga.

Zakonodavstvo moglo bi za to, kako je nagodbom uglavljeno, ostati zajedničko, ali tarife bi se imale — što se je u ostalom i dosada imalo činiti — zajedničkim sporazumom između zajedničkog ministra i hrvatskog bana glede hrvatskih pruga ustanovljivati. Tada se ne bi doduše moglo dogoditi, da se za vagon brašna iz Pešte u Braziliju manje plaća nego iz Zagreba na Rieku, ali bi se dale polučiti takove stavke, usljed kojih ne bi Hrvatska bila iz međunarodne utakmice izključena i gospodarstveno uništena, a i Ugarska ne bi tako propala. Tarifne stavke ne uređuju se doduše putem zakonodavnim, nego naredbenim, pa pošto zajednički ministar može glede Hrvatske naredbe izdavati jedino sporazumno sa banom, to ovako ubitačne stavke po Hrvatsku, a naročito po grad Zagreb ne bi ministar prometa mogao bio ni do sada uvesti, da je hrvatski ban vršio svoju dužnost (§ 45. nagodbe) a hrvatski sabor da je vršio kontrolu nad topoglednim postupkom zemaljske vlade.

Drugo pitanje, koje bi se kod željeznica imalo riješiti, jest, da bi se računi o prometu hrvatskih pruga imali napose voditi. Taj zahtjev utemeljen je također na § 29. i 59. nagodbe, gdje se naročito priznaje, da je Hrvatska zemlja sa posebnim teritorijem i posebnim po-

litičkim narodom, i gdje se ustanovljuje, da se glede prihoda Hrvatske imade voditi poseban račun.

Ugarski ministar prometa i trgovine odgovara putem hrvatskoga bana na zahtjev hrvatskog kraljevinskog odbora, da izkazuje o prihodima i prometu robe i osoba na hrvatskim prugama nije vodio, te da se po tom ne mogu na tom temelju prihodi ustanoviti, a oni izkazi, što no su sačinjeni, da nisu prikladni ni za statističku porabu, a nekmo li za podlogu razpravljanja kraljevinskih odbora. Time je zajednički ministar posve prostodušno priznao, da nije vršio jasne ustanove § 29. temeljnoga državnoga zakona. Radi toga boga imali naši delegati na zajedničkom saboru pozvati na red, i najodlučnije zahtijevati, da točno izvršuje nagodbene ustanove, ili bi se imali jednostavno vratiti u Zagreb i staviti predlog, da se savezni ugovor t. j. nagodba, jer se krši po jednoj stranci, prekine, ako ne u cijelosti, a ono bar u financijalnom pogledu.

Nastaje pitanje 1) kako da se ustanovi točno, koliko odpremno poreza i biljegovnih pristojba od voznih karata i teretnih listova spada na Hrvatsku, 2) koliko iznaša čisti prihod tih željeznica?

Podataka nema i to krivnjom zajedničke vlade. Zato nije nikako moguće, nego razmjernim računom, prisposodobiv duljinu ugarskih pruga naprama hrvatskim, izračunati prihode hrvatskih pruga. Ugarska odnosno zajednička vlada tvrdi, da takav razmjerni račun ne bi bio pravedan, jer da prihod nekih ugarskih pruga daleko nadmašuje prihod nekih hrvatskih pruga. Kad bi to i stajalo, tada mi još uvijek ne bi mogli odstati od našega zahtjeva glede razmjernog računa, jer Hrvatska ne nosi krivnje, ako zajednička vlada ne

vrši zakona i to tim manje, što je bilo vremena od godine 1898. do danas, da su se bar za to vrijeme vodili računi kako nagodba propisuje. Kad tamo, a, ono ne samo da je ostalo pri starom, nego se ni u statističkim izkazima u statističkom godišnjaku zemalja krune ugarske za god. 1900. i 1901, ne izkazuje promet osoba robe i izdanih vrsti voznih karata po pojedinim prugama, nego skupno, a ipak je naravna stvar, da se taj promet točno znade i znati mora.

Ako bi već i bilo teže ustanoviti čisti prihod pojedinih pruga — premda se i to točno znade i mora znati radi toga, da se točno ustanovi prihod pojedinih pruga, da se mogu ustanoviti mahne prometne, potrebne promjene i t. d. — to se promet bezuvjetno znade, ali se ne objelodanjuje upravo zato, da se ne saznade unosivost hrvatskih pruga.

A tko da vjeruje, da Ugarska imade unosniju prugu od one od Ž kanja do Rieke, Petrovaradina do Zemuna, od Barča i Dalja u Hrvatsku i Bosnu? Ta mi znademo, da Ugarska najveći dio svoga izvoza i uvoza mora voziti hrvatskim prugama ili hoće ona u Bosnu ili na Balkan ili na more.

Neka vjeruje tko hoće, ali mi znademo ako ništa, a ono barem to, da se danas veći ratovi ne vode za ino, nego zato, da si države s jedne strane osiguraju područja kamo će izvažati svoje narodnogospodarstvene zemaljske i industrijalne produkte, a s druge strane zato, da si države osiguraju puteve, posredstvom kojih će moći doći u svoje izvozne kolonije. Za te puteve žrtvuju države milijarde novca i tisuće života svojih državljana, jer znadu, da se države, kojim su zatvoreni putevi na more, nemogu nikada gospodarstveno razviti, da moraju propasti. Ugarska, koja je sa svih strana, izim sa juga, ob-

koljena kulturnijim, bogatijim i u industriji mnogo naprednijim elementom, naravno, da neće izvažati onamo, nego na jug, dakle preko Hrvatske. Dok druge države sve žrtvuju, da si izvozna područja i puteve osiguraju, dok plaćaju ogromne svote zemljama, koje im dozvoljuju put kroz svoja područja, dok grade željeznice svojim novcem, dotle Ugarska slobodno putuje Hrvatskom i hrvatskim morem, dotle ona zahtieva, da joj Hrvatska svojim novcem gradi željeznice, dotle Ugarska imade povrh svega toga srдца tvrditi, da uzdržaje Hrvatsku! — A sve na temelju dobrovoljne nagodbe, u kojoj se je Ugarska obvezala Hrvatskoj povratiti raztrgana uda, zajamčiti ustav, cjelokupnost teritorija, političku narodnost, obvezala se plaćati eventualne manjke, podignuti gospodarsku snagu i t. d., sve to obzirom na obnovljeno više stoljetno bratsko savezničstvo! Tko to razumije i tko to odobrava ili tko neima srдца naprama takovu postupku zaviknuti: „prste k sebi“, taj se ne čuti u obće čovjekom.

Ugarska tvrdi, da tih računa nije moći voditi bez velikih poteškoća i troškova. I ovo ne stoji, a kad bi i stajalo, imalo bi se ipak provesti, jer tako određuje temeljni državni zakon.

Bosna i Hercegovina prostorom su nešto veće, stanovničtvom manje, pa se računi glede bosanskih željeznica ipak mogu posve točno i samostalno voditi.

Ne treba ništa drugo, nego u Varaždinu, Žakanju, Barču kod Sv. Lovrinea, Dalju, Osijeku, Petrovaradinu, Zemunu, Rijeci pa na postajama na bosanskoj i austrijskoj medji namjestiti hrvatsko činovništvo, uvesti hrvatske vozne karte, hrvatske tiskalice, vlakovodje i račune.

Vozne karte morale bi se uzimati samo od hrvatske medje, a oдавle kroz cijelo područje hrvatske karte, od izlazne točke. Glede robe imali bi se tovarni listovi sastavljati u jednom primjerku više, a taj bi primjerak preuzela dotična hrvatska postaja, pa bi se onda kasnije obračunom mjesečnim izračunalo, koliko od vozne cienne od robe, predane recimo u Budimpešti za vožnju do Rieke od pada na Hrvatsku, a koliko na Ugarsku, te bi se dotične razlike imale mjesečno obračunavati i gotovinom nadomjestiti. Glede postaja južne željeznice vrijedi to isto ne radi dieljenja čistoga prihoda, nego radi odpremnog poreza i biljegovine, koju do sada u Pešti plaća. Svi tovarni listovi i računi imali bi se odpremati radi preizpitivanja upravi prometa u Zagrebu, a oдавle zemaljskoj vladi. Novac naravno da bi imao teći u zemaljsku blagajnu.

Tako bi se uveo hrvatski jezik na hrvatskim prugama, a uprava prometa uredovala bi takodjer hrvatski, jer bi ona radi eventualne kontrole i statistike, knjigovodstvu u Pešti dostavljala samo svotne izkaze i zaključni račun u jednom primjerku, dočim bi prvi primjerak sa svim prilogima dostaviti imala računovodstvu zemaljske vlade. Tim načinom zadovoljilo bi se zakonu i računi bi bili čisti i jasni. Niti bi Hrvatska mogla tvrditi, da ju Ugarska izrabljuje, a niti Ugarska, da Hrvatsku izdržava.

Ugarska će na takav postupak teško pristati, a tim teže, čim skromniji i neodlučniji budu zahtjevi hrv. kraljevinskoga odbora. Bude li se ali naše pravo odlučno zastupalo, Ugarska će privoljeti, jer ona dobro znađe, kolike prohibitke ona imade u savezu sa Hrvatskom. Treba ali njima u lice skresati što ih ide, jer oni nas još uvijek drže tako naivnima, pa misle, da mi držimo da je taj savez Hrvatskoj a ne Ugarskoj od koristi, ili barem, da ne znamo od kolike je koristi Ugarskoj. Treba njima reći otvoreno,

kako mi dobro znamo, da je Ugarska bez Hrvatske i hrvatskog mora manje vrijedna od Hrvatske same.

Evo u najkraćim potezima kako bi se imala financ. nagodba sklopiti i na što Hrvatska prema samoj nagodbi imade pravo, i što Hrvatskoj imadu kraljevinski odbori izvojevati, ako žele, da se faktično prijateljstvo uzpostavi.

Hrvatska bi u tom slučaju doprinosila samo za vlastite investicionalne dugove i za faktične troškove zajedničkih organa i ureda na području Hrvatske, te za zajednička ministarstva i sabor. Računarski ured zemaljske vlade imao bi biti poput računarskog dvora u svom računo-kontrolnom pogledu posve samostalan, a podređen jedino hrvatskom saboru. Predstojuik računarskog ureda morao bi biti u rangu predsjednika stola sedmorice, o vladi neodvisan. Na čelo financijsalnog odsjeka — koji bi svoje djelovanje imao protegnuti na sve grane državnog kućanstva — imao bi se postaviti strukovnjak prvoga reda, a uz to dobar poznavalac državnopravnih odnošaja. Ovomu o bok imao bi se postaviti sa doličnim rangom po jedan valjan strukovnjak iz svake grane državnoga prihoda.

Ovaj odsjek imao bi davati savjet banu glede zaštite hrvatskih interesa u svim zajedničkim granama državnog kućanstva, pa se ne bi moglo događjati, da zajednička vlada u sporazumku sa banom izdade provedbene naredbe, koje se kose sa državo-pravnim položajem Hrvatske i koje su štetne po gospodarski razvitak zemlje.

Ovako, kako danas izgleda, žalostno je! Neka si naša vlada pročita zak. članak XX. od godine 1897. o državnom računovodstvu Ugarske i naputak k tomu zakonu, pak će vidjeti, što su prava i dužnosti jednoga državnoga računovodstva.

Iz svega, što smo do sada rekli, sledi, da se računi prema teritoriju Hrvatske mogu posve liepo napose voditi,

no ne samo da se mogu voditi, nego da bi se po nagodbi morali voditi.

O tvornici strojeva mislimo, da ne treba ni spominjati, da se računi mogu posve samostalno voditi.

Glede dohodarstva duhana, soli, lutrije, razumieva se po sebi, da se računi mogu po teritoriju voditi. Jedino, što bi se imalo skupno voditi, jest kovanje novca i svi pragmatički troškovi.

Pošto smo ovako u najkrupnijim potezima izložili sve, što je u obćenitosti odlučno kod stvaranja finansijske nagodbe, prelazimo na pojedine grane državnog prihoda.

Potrošarine.

Način vođenja računa.

Koliko je do sada na javu doprlo, najveća zapreka sklopljenju financijalne nagodbe jest pitanje potrošarina. Na žalost o razpravama kraljevinskih odbora malo dolazi u javnost, a i ono, što u javnost dolazi, tako je mršavo i nejasno, da se nikada pravo ne zna, o čemu se radi, što se traži, što se daje i ne daje, te zašto se što daje i ne daje. Uobičajilo se naime, da se slične razprave drže do konačnog zaključka tajnima. Ovakav postupak niti je opravdan niti praktičan. Ako se radi pošteno i otvoreno, čemu onda tajnost? Nije li bolje, da javnost za sve pravodobno dozna, pa da nad radom odbora vrši kritiku? Nije li bolje, da narod rđd tih odbora prati, pak s jedne strane potiče na uztrajnost, a s druge strane pomaže odborima tamo, gdje pomoći treba? Više oči više vidi, više glava više znade! Uspije li kraljevinskom odboru svoje zahtjeve provesti, naći će u narodu priznanje; ne uspije li, narod će znati, da je odbor učinio sve, što je mogao. No izpadne li nagodba slabijom, nego li narod misli, da bi izpasti morala, a narod nije imao prilike rad odbora pratiti, nastat će u narodu nezadovoljstvo.

Reći će tko: „Pa i nagodba između Austrije i Ugarske sklapa se na isti način“. To je istina, ali tamo stoji ministarstvo proti ministarstvu, strukovnjaci prvoga

reda jedan proti drugomu; kod nas pak stoje nestrukovnjaci u financijskim pitanjima proti izvrstnim strukovnjacima posredno ili neposredno, t. j. ili su sami članovi ug. kralj. odbora strukovnjaci kao Wekerle, Falk i drugi, ali iza njih stoje najbolji strukovnjaci, kao ministar Lukač, a osobito državni tajnik Popović, — strukovnjak prvoga reda, — koji je i Austriju u pitanju sladora prošle godine izigrao.

Potrošarinski porezi uvedeni su tek pred tri, četiri godine tako, da potrošarinsko pitanje t. j. zakoni o potrošarini u nas nijesu temeljito proučeni ni po strukovnjacima. Odatle i dolazi, da se ti zakoni ogromnim brojem naputaka i naredaba upodpunjuju tako, da je cijeli zakon sadržan u pet stranica, a naredaba i naputaka nagomilalo se već sada toliko, da ne bi stale ni na 500 stranica!

Zakoni se natežu na sve strane, samo da se ti zakoni što obilnije izrabe u prilog države, a Ugarske napose, a na štetu Hrvatske, hrvatskog naroda i na štetu poljsko-gospodarstvene i obrtne privrede hrvatskih posjednika, trgovaca, obrtnika i radnika!

Već smo u obćenitom dielu ove razprave naglasili, da zakoni, sami izim jednoga, niti nijesu toli štetni po Hrvatsku, jer kada bi se ti zakoni provadjali u suglasju sa ustanovama nagode, a naročito sa ustanovama § 29 i 59. nagode te prema ustanovama § 38. zak. čl. 28. od g. 1889, tada se Hrvati ne bi imali povoda tužiti na potrošarinske zakone.

Kad bi se naime svi potrošarinski zakoni provadjali u Hrvatskoj jedino privolom bana, kad bi se kod provadjanja tih zakona vazda pred očima imao § 59. nagodbe, da Hrvatska sačinjava posebni politički narod sa posebnim teritorijem, te kad bi se udovoljilo § 29. nagodbe, da se glede prihoda Hrvatske imade voditi posebni račun; konačno kada bi zajednički ministar

eksekutivu u Hrvatskoj provadjao putem kr. financ. ravnateljstva u Zagrebu, kako to propisuje § 23. nagode te § 38. z. čl. 28. od g. 1889. o ustrojstvu financijalne uprave, odnosno u smislu § 14., 33., i 60. naputka o provedbi z. čl. 28. od g. 1889.: tada bi Hrvatska od potrošarinskih poreza imala sigurno deset puta toliko, koliko danas imade.

U smislu ustanova §. 22. nagodbe od g. 1868. i z. čl. 28. od g. 1889. i naputka o provedbi toga zakona, vrši ministar financija eksekutivu na području Hrvatske i Slavonije, u svim granama izravnih i neizravnih poreza, te u svim granama državnog dohodarstva, **spora-
zumno sa banom, a jedino posredovanjem i
putem kr. financ. ravnateljstva u Zagrebu,** koje imade u svim tim granama nadzorni djelokrug.

Kad je tomu tako — a tako se je tamo negdje do g. 1889. i postupalo, — onda nije u skladu sa zakonom, da se glede svih grana prihoda po zagrebačkom financ. ravnateljstvu za cijelu Hrvatsku i Slavoniju ne vode točni računi. Nije u skladu sa zakonom, da računovodstva kr. financ. ravnateljstva na području Hrvatske i Slavonije predlažu stanovite računske izkaze i svotnike raznim skupinama računovodstva ministarskog u Budimpešti, protuzakonito je, da carinski uredi, kr. porezni uredi, zagrebačka državna blagajna, skladišta duhana, solare i t. d., takodjer neke izkaze neposredno u Budimpeštu odpremaju.

Svi izkazi imali bi se na temelju zakonskih ustanova predlagati kr. financ. ravnateljstvu zagrebačkom, a zagrebačko kr. financijalno ravnateljstvo imalo bi — kao što to glede izravnih poreza, pristojba i vojnooprostnih taksa i čini — na temelju stiglih mu podataka **voditi ra-**

čune o prihodima i razhodima u svim granama državnog kućanstva, a jedino posljedke tih računa imalo bi financ. ravnateljstvo zagrebačko podastrijeti ministru financija, ali i zemaljskoj vladi. Glede izravnih poreza vode se, kako spomenusmo, računi po zagrebačkom financ. ravnateljstvu, te se takovi konačni računi (svotnici o propisanim porezima i svotnici uplaćenih poreza) predlažu ministarstvu financija, ali ne i zemaljskoj vladi. Kada se tako postupa glede izravnih poreza, t. j. kada ministar financija u Hrvatskoj eksekutivu u izravnim porezima vrši putem zagrebačkog financ. ravnateljstva, kada glede svih prihoda u izravnim porezima i pristojbama, kao i glede svih razhoda račune vodi financ. ravnateljstvo zagrebačko, a ne računovodstvo ministra financija, zašto onda ministar tako ne postupa i glede neizravnih poreza? Je li nagodba i je li spomenuti već naputak o provedbi z. čl. XVIII. od g. 1889. o ustrojstvu financ. uprave i jednom riečju pravi razliku izmedju izravnih i neizravnih poreza u Hrvatskoj? Ne sliedi li već od tuda, da taj postupak nije zakonit?

Da ne bi tko rekao, da sva kr. fin. ravnateljstva na području Hrvatske i Slavonije šalju svotne rukovodne izkaze zagrebačkom ravnateljstvu, moramo već unapried iztaknuti, da je to istina; ali ti svotnici nisu tako sastavljeni, da bi zagrebačko ravnateljstvo, odnosno računovodstvo moglo potanko znati i izračunati, kako se u detalju imade sa pojedinim prihodima i razhodima u svakoj vrsti državne daće i nisu predloženi neposredno zagrebačkom ravnateljstvu, kao jedino me izvršujućem organu ministra financija u svrhu, da ono vodi račune glede prihoda i razhoda ciele Hrvatske, nego se predlažu računovodstvu zagrebačkog ravnateljstva za to, da ih predloži dotičnim skupinam mini-

starskog računovodstva u Budimpešti, koja računovodstva u obće ne bi smjela voditi računa glede Hrvatske. niti bi smjela neposredno obćiti i dopisivati sa računovodstvom zagrebačkog i ostalih financ. ravnateljstva mimo zagrebačkog financ. ravnateljstva.

Ti rukovodni izkazi (t. zv. Gebahrungs-Ausweise) sadržavaju prihode i razhode pojedinih grana samo u najobćenitijim brojkama. Iz tih rukovodnih izkaza sačini onda zagrebačko računovodstvo izkaz za cijelu Hrvatsku i Slavoniju i to za svaku granu prihoda napose. te onda takove svotne rukovodne izkaze šalje dotičnim skupinama računovodstva ministarstva financija, na koja spadaju odnosno ne spadaju, jer ministarska računovodstva ne imaju po nagodbi posla sa Hrvatskom. Zagrebačko ravnateljstvo imalo bi svotne zaključne račune godišnje predložiti jedino ministru financija, ili računarskom dvoru, ne pak računovodstvima. I ti godišnji zaključni računi ne bi se predlagati imali ministru u svrhu, da on račune vodi o pojedinim granama prihoda hrvatskih, nego radi statistike i da se uzmogne načiniti račun glede svih zemalja krune ugarske (§ 22. i 23. nagodbe). Isto tako načini zagrebačko računovodstvo na temelju priposlanih godišnjih računa pojedinih financ. ravnateljstva skupni godišnji zaključni račun za cijelu Hrvatsku i Slavoniju, te ga odprema računovodstvu ministarstva financija, što takodjer nije u skladu sa nagodbom. Kraj svega toga zagrebačko financ. ravnateljstvo ne zna niti može znat potanko, iz kakovih naslova i podnaslova, stupaca i podstupaca pojedinih prihodnih grana individualno potječu pojedini primitci i izdateci. t. j. ne zna narav tih primitaka i izdataka, dočim kod izravnih poreza to znade u najmanje tančine, buduće da zagrebačko računovodstvo vodi glavne knjige o tim prihodima i razhodima kod izravnih poreza za svako izvanjsko financ. ravnateljstvo na-

pose. U neizravnim porezima ne vrši danas financ. ravnateljstvo nikakove službe, nego službu poštara. Predlaže se doduše sve putem zagrebačkog ravnateljstva odnosno njegova računovodstva u Peštu, mjesto da se predlože zagrebačkom ravnateljstvu, da ono glede svih prihoda kao eksekutivni organ zajedničke vlade vodi glede Hrvatske račune, a samo računске zaključke predlaže ministru. Razni upisnici o uveženim i izveženim količinama potrošarini podpadajućih predmeta predlažu se po povjerenicima financ. straže i po željezničkim postajama pojedinim fin. ravnateljstvima u svrhu, da ih ova prisposode sa upisnicima dotičnih tvornica, a onda se ti svi upisnici sa svim priložima te računima i izkazima sto ih tvornice takodjer moraju predlagati predlažu zagrebačkom ravnateljstvu, u svrhu, da ih predloži računovodstvu u Budimpeštu, mjesto za to, da na temelju tih upisnika zagrebačko računovodstvo glede Hrvatske na temelju tih izkaza knjiži primitke i izdatke.

Što vriedi glede izravnih poreza, imalo bi vriediti i kod neizravnih, jer spomenuti jur zakoni ne čine razlike izmedju jedne i druge vrsti poreza, dapače propisuju, da se imade jednako postupati. No i ovaj postupak dao bi se donekle pregorjeti, kada bi ti računi sadržavali faktično sve prihode i razhode neizravnih poreza na području Hrvatske i Slavonije.

No tome nije tako.

Prema načelima starijih zakona nije takav postupak bio toli ubitačan po Hrvatsku, jer su se potrošarine izim od mineralnog ulja plaćale većinom ondje, gdje je porezni objekt faktično potrošen. Dakle za sve one predmete, za koje se je plaćala potrošarina, ako su u Hrvatskoj potrošeni bili, plaćao se je većinom porez u Hrvatskoj, i tako je taj prihod ipak Hrvatskoj došao u račun, ma da se računi i nisu popisno, samo po zagrebačkom ravnateljstvu vodili. U ruko-

vodne izkaze i zaključne račune došli su ipak ti prihodi, naime, u koliko se porez po konsumentima plaćao, te nije bila od tolike važnosti okolnost, da su se ti računi i iznosi samo sumarno dojavljivali i predlagali zagrebačkom ravnateljstvu. Bilo je doduše i onda prihoda, koji nisu u te izkaze dolazili; no to ne bijaše od tolika zamašaja kao danas, pak držimo, da razpravljanje prošlih odnošaja možemo mimoći, jer bi nas to predaleko odmaklo od glavne naše zadaće i jer će se iz našeg daljnjeg razlaganja i tako razabrati, od kojih prihoda i u kojoj svoti smo u prošlosti bili prikraćivani. Prelazim s toga na pojedine potrošarinske prihode.

1. Porez i namet na žestu.

Godine 1899. i 1900. stvoreni su u zajedničkom saboru posve novi potrošarinski zakoni, t. j. ukinute su potrošarine u obće, a mjesto njih su stvoreni: 1. Zakoni o porezu i nametu na žestu; 2. Pivo 3. Slador i 4. Mineralno ulje (petrolej). Glede potonjeg samo je reguliran predoznačni postupak.

Ovi zakoni, ne samo da su išli za tim, da se stare stavke na dvostruko i više povise, nego se u načelu plaćanja i pobiranja tih poreza staviše na posve oprečno stanovište od prijašnjih zakona.

Ovi porezi imadu se naime od tada plaćati ne na mjestu, gdje se troši porezni objekt, nego tamo, gdje se producira i to kod nekih već prije nego li se producira, kod nekih opet prije, nego li se produkt stavi u promet. Prema toj ogromnoj razlici u plaćanju poreza, naravno je, da je valjalo preudeliti i način pobiranja i način zaračunavanja glede Hrvatske. Medjutim taj se način nije uredio prema našim posebnim državnopravnim odnošajima, nego se je ostavio glede

onih poreznih objekata, što no se u Hrvatskoj i produciraju i konsumiraju, dosadnji način zaračunavanja tako, da od takovih poreznih objekata porez faktično teče u naše blagajne i nama se uračunava taj prihod.

Od svega ostaloga Hrvatska ne dobiva ni filira!

A. Porez i namet na žestu.

I. Od onih porezu podvrženih objekata, koji se produciraju na području Hrvatske i Slavonije, ali se izvažaju u Austriju i Bosnu, nedobiva Hrvatska ništa, jer se onaj porez i namet, što je od tih objekata u Hrvatskoj plaćen, vraća iz **hrvatskih blagajna** Austriji i Bosni.

Pobliže o tome govorit ćemo na drugom mjestu, t. j. kod predložnog postupka.

II. Od onih porezu podvrženih objekata, koji se eksportiraju izvan carinske linije, dakle u šire inozemstvo, neima Hrvatska ništa, ma da se u Hrvatskoj produciraju, jer se te količine prosto od poreza izvažaju, a kontrolne pristojbe, što ih tvornice od tih izvezenih količina žeste plaćaju, nijesu kadre pokriti nagrada, što se tvorničarima za izvezene količine alkohola u inozemstvo plaćaju. Tu dakle neima znatne štete niti koristi, bar znatne ne.

III. Od količina porezu podvrženih objekata, koje se produciraju u Ugarskoj, a konsumiraju u Hrvatskoj, nema Hrvatska niti od poreza niti od nameta ni filira, jer se koli porez, toli namet plaća u Ugarskoj, a da se Hrvatskoj taj novac

ne vraća. Od ovih konzumnih objekata iz naša prikrata Hrvatske toli ogromnu svotu, da je na to strahota na to i pomišljati.

Ovaj postupak naprama Hrvatskoj od tolikog je za mašaja, da smo prisiljeni tim pitanjem se podrobnije baviti, da narodu u tom pogledu uzmognemo podati barem približnu sliku.

Proti poštarinskim porezima više se sa svih strana u Hrvatskoj, a ipak je malo ljudi, koji su točno upućeni, u čem se nepravda sastoji. Samo tako glade se shvatiti okolnost, da se širi slojevi naroda nisu zainteresovali za to pitanje onda, kad su kraljevinski odbori bili rekbi na pragu, da glede potrošarinskih prihoda pristanu na neko paušaliranje.

Mi ćemo nastojati to pitanje pobliže izložiti već i zato, što je o! prike nužde, da se hrvatski narod, napose hrvatski kapital, zainteresuje za to pitanje, ne možda zato samo, da bude znao odlučiti, kako se imade financijalna nagoda sklopiti, nego i zato, što će Hrvati svoj kapital najplodonosnije uložiti, bude li pitanje potrošarina proučeno, a s druge strane će Hrvatska tim više prihoda od potrošarina imati, čim se nadje više kapitalista, koji će potrošarini podpadajuće objekte producirati.

Svakomu su poznate naše agrarne, industrijalne, a naročito prometne prilike. Hrvatskom gospodaru se danas polje ne izplaćuje; on ne može svoga proizvoda unovčiti radi utakmice magjarske. On ne može poljskih svojih proizvoda eksportirati, jer ga u tom prieči tarifalna politika Ugarske na državnim željeznicama. Za to naš gospodar, naročito naš vlastelin propada i bezuvjetno će propasti, ne bude li se trgnuo od sna, i ne bude li se emancipirao od starog načina gospodarenja. Danas poljsko gospodarstvo ne može prosperirati, ako nije spojeno sa industrijom, pa ako gospodar nema ujedno i trgovačkog

duha. Magjari su to dobro uvidili, pa zato spajaju jedno s drugim i stvaraju zakone, koji tomu pogoduju. Zašto da se ne povedemo za njima i u onom, što bi i po nas moglo biti koristno? Ako to vriedi za njih, ne mora li to tim više vriediti za nas, koje uz sve ino zlo jošte nije tarifalna politika na ugarsko-hrvatskim prugama, dočim ta politika njihovu poljskom gospodarstvu i industriji pogoduje.

Ako mi dakle ne možemo eksportirati našu šljivu, kukuruz, žito, grah, brašno, krumpir, voće, vino itd., jer nas troškovi transporta toliko stoje, da gubimo na gospodarstvu, onda nam valja pomišljati na način, kako da taj svoj prirod na jeftiniji način eksportiramo i što bolje unovčimo. Ustrajajmo dakle tvornice sladora i žeste, te pivovare, pa pretvarajmo naše poljske proizvode u objekte, koje ćemo daleko jeftinije moći i unovčiti i izvažati.

Potrošarinski zakoni pogoduju tomu, pak se time okoristimo i imat ćemo trostruku probit.

Mi imademo, kako jur rekosmo četiri grane, iz kojih se erpe potrošarinski porezi: a) Porez i namet na žestu (dakle na spirit, rakiju, šljivoviciu, rum, liker, cognac, pjenicu itd. b) porez i namet na pivo c) porez na slador i d) na kameno ulje. O potonjim trima grupama govorit ćemo kasnije, a ovdje ćemo se ograničiti jedino na porez i namet od žeste, ma da su odnošaji u sve četiri grane prilično isti. Da stvar bude jasnija, moramo o svakoj grani posebno razpravljati.

Da poljsko-gospodarstvene i obrtne pecare žeste uzmognu što više alkohola producirati i izvažati, uglavila je Ugarska sa Austrijom i Bosnom, da porezne stavke imadu u cijeloj državi biti jednake. Tako plaća tvorničar žeste kako u Austriji i Bosni, tako u Ugarskoj i Hrvatskoj od produciranog jednog hektolitra žeste, sadržava-

juće 100% alkohola, u ime poreza 110 K, a nameta na porez od žeste u Ugarskoj 10 K, svega dakle **120 kruna**, dočim Austrija nema nameta na žestu.

Da se pak tvorničari i kapitalisti obodre na što intenzivnije produciranje alkohola, pa da se svojim produktima uzmognu s jedne strane natjecati s drugim državama, a s druge strane, da uzmognu spriječiti inozemne tvornice u tom, da u Austrougarsku uvoze veće količine alkohola, odlučile su vlade obiju državnih polovina, da se svakomu tvorničaru na području Austro-Ugarske monarhije imade dozvoliti, da može stanovitu količinu alkohola producirati uz nižu stavku poreza i to tako, da od te količine imadu plaćati u ime poreza ne 110 K, nego samo 90 K. Ako dakle tvorničar imade državi od stanovite količine proizvedenoga alkohola platiti za 20 K po hektolitru manje i ako izim toga dobiva izvoznu nagradu, tada će mnogo laglje svoj produkt prodati odnosno eksportirati.

Ustanovama §. 2. z. čl. XX. od god. 1899. bješe određeno na temelju sporazuma obiju vlada te bosanske vlade, da na području ciele Austro-Ugarske monarkije uz tu nižu stavku tvorničari mogu producirati 1,878.000 hektolitara alkohola.

Od ove količine alkohola uglavljeno je na temelju sporazuma obiju vlada te bosanske vlade prema razmjeru broja pučanstva i površine zemljišta, da na producente :

u Austriji imade odpasti	1,017.000 hl.
u Ugarskoj imade odpasti	853.000 hl.
u Bosni i Hercegovini imade odpasti . . .	8.000 hl.

na godinu, sve do 31. kolovoza 1903. t. j. dok bude vriedio ugovor izmedju Austrije i Ugarske. Uz višu pak stavku može svaki tvorničar u Austriji, Ugarskoj i Bosni producirati, koliko mu volja.

Kako se te količine žeste imaju porazdieliti među pojedine poljskogospodarstvene i obrtne pecare žeste, imaju opredieliti zakonodavstva dotičnih državnih polovica. Prema tomu stvoren je zak. čl XXII. od g. 1899., kojim je u §-u 1. određeno, da od ciele količine alkohola od 853.000 hl. imade dopasti poljsko-gospodarstvene:

pecare žeste 460.103 hl.

obrtne pecare 338.956 „

ostatak pako od . . . 53.941 „

da se imade rezervirati za takove poljskogospodarstvene tvornice žeste, koje će se tek ustrojiti, a tako dugo. dok se to ne podieli, ima ta količina pripasti starim obrtnim tvornicama žeste.

Izim toga podielit će se na novo nastale poljskogospodarstvene pecare žeste ona količina, koja je odpala od onih pecara žeste, koje su, nakon što im je kontingenat podieljen, prestale raditi, ili niesu mogle dozvoljene količine alkohola uz nižu stavku bilo s kojega razloga proizvesti.

Kontingenat od 460.103 hl. razdieljen je po §-u 3. z. čl. XXII. od g. 1899. u razmjerju dosadanje proizvodnje tako, da se je ta količina podielila :

a) među takove poljskogospodarstvene pecare, koje su već obstojale i faktično su poslovale. u vremenu od 1. rujna 1897. do 31. kolovoza 1899. ;

b) na takove, koje se ustroje u vremenu od 1. rujna 1899. do 1. siečnja 1900. — dakle u roku od pol godine, nakon što je zakon stvoren.

No ove mogu u kontingentu učestvovati samo od onih pridržanih za novo nastale tvornice 53.941 hl.

Ovo je prvi udarac za Hrvatsku !

Mi znademo, da g. 1899. niesmo imali na celom području Hrvatske i Slavonije više od sedam tvornica žeste, dočim ih je Ugarska imala 593, dakle jedva da su

hrv. potrošarini podpadajuće tvornice iznašale 1.2% od ugarskih.

Magjari su pripremali zakon o potrošarinama više godina, pa su se poskrbili za to, da se u Ugarskoj podigne što više tvornica. Tako je Ugarska imala g. 1897. 502 tvornice žeste, a g. 1900. 591 tvornicu, dakle je u razdoblju od tri godine podignuto u Ugarskoj do stotinu novih tvornica. U Hrvatskoj postojalo je g. 1893. šest tvornica, a u g. 1900. postojalo je sedam, dakle je u razdoblju od sedam godina jedva jedna nova tvornica ustrojena. Tek kada su tvornice u Ugarskoj podignute, mogla je Ugarska doći sa takovim zakonima. U Hrvatskoj o tim zakonima nije nitko ni slutio. Tako su Hrvatsku potrošarinski zakoni zatekli nepripravnu — bez ikakvih rek bi tvornica. Kontingenat dakle od 460.153 hl. kao i onaj od 338.956 hl. (jer se i taj razdielio u cijelom iznosu na postojeće već obrtne pecare žeste) podijeljen je skoro izključivo na već postojeće pecare žeste u Ugarskoj.

Poznato je, kako se zajednički zakoni u hrvatskom saboru proglašuju mnogo puta i za pol godine kasnije, nego li su stvoreni, a onda tek dolaze u autonomni zbornik. O provedbenim naredbama i naputcima naravno u Hrvatskoj jedva da imade tko i pojma, jer se takove nigdje i ne objelodanjuju. Tako su ti zakoni u Ugarskoj bili u punom cvietu kada se u Hrvatskoj o njima nije ništa ni znalo. Vlada Khuena Hedervarya ali nije ni pokušala upozoriti hrvatski kapital na te zakone. Danas je već prekasno dizati tvornice žeste, jer svaku hrvatsku tvornicu ni u najboljem slučaju ne može zapasti veći kontingenat od 720 hl sve do god. 1908., a tko bi danas i slutiti mogao, kako će se to pitanje 1908. uređiti (Vidi § 1 i 2. z. čl. IX. od g. 1900.) Na taj način gotovo je izključena mogućnost, da se do toga roka u

Hrvatskoj podigne veći broj tvornica žeste, ier takove nikako nemogu konkurirati uz kontingenat od 720 hl., što ih u najboljem slučaju mogu uz nižu stavku producirati s ugarskim i austrijskim tvornicama. koje imaju deset i više puta toliki kontingenat

Takove nove tvornice mogu se danas podizati, jedino da produciraju ili upravo toliko. koliko im iznaša kontingenat, ili možda toliko uz višu poreznu stavku. koliko tvornica može žeste denaturirati tako. da će nekako moći bitisati.

Unatoč tomu savjetujemo našim kapitalistima i našoj vlasteli, da tvornice podižu, jer će samo tim načinom svoje poljsko-gospodarstvene prirodne moći mnogo laglje unovčiti, a držimo, da će i obzirom na jeftiniju radnu snagu, kao i obzirom na to, što tarifalna politika Magjara onemogućuje izvoz poljsko-gospodarstvenih prirodnina, ipak moći održati utakmicu s ugarskim i austrijskim tvornicama. Izim toga valja nam uznastojati o tom. da nas g. 1908. opet ne zateče bez tvornica, jer će onda opet biti teže podizati tvornice, jer će onda po svoj prilici u pogodnostima prednost imati opet one tvornice, koje od prije postoje, a ne valja zaboraviti i na to, da nove tvornice mogu utakmicu uzdržati i za to, što im pripada pogodnost poreznoga oprosta na dvadeset godina od tec. III. r. i kućarine.

Ovi zakoni stvoreni su doduše za sve zemlje krune Ugarske, te se ne pravi nikakova razlika izmedju teritorija Ugarske i Hrvatske. Ovo je pogriješka, koju su naši delegati imali na zajedničkom saboru osujetiti, te zahtievati, da se za hrvatski teritorij prema razmjeru stanovništva i površine izluči poseban kontingenat, kako to zahtieva naš državno pravni položaj na temelju nagodbe

Kada se je ugovarao kontingenat izmedju Austrije i Ugarske, onda je rečeno: pošto Austrija imade toliko

četvornih kilometara, a Ugarska (naravno sa Hrvatskom i Slavonijom zajedno) toliko stanovnika i toliko četvornih kilometara, to od cjelokupne količine alkohola, koja se uz pogodovnu stavku imade producirati, t. j. od svih 1,878.000 hl. otpada u razmjerju na Ugarsku 853.000 hl. a na Austriju 1,017.000 hl. Dakle samo za to, što je Ugarska svojoj površini i svomu stanovništvu pribrojila površinu i stanovništvo Hrvatske, mogao ju je zapasti toliki kontingenat. Nije li onda naravna posljedica, da se dobiveni kontingenat za sve zemlje krune ugarske izmedju Ugarske i Hrvatske podieli na isti način i po istim načelima, kako je to učinjeno izmedju Austrije i Ugarske?

Uz li memopodlogom pučki popis od g. 1900., te površinu Ugarske i Hrvatske, te ustanovimo razmjerje, tada iznaša broj stanovnika i površina Hrvatske naprama cijeloj Ugarskoj prosječno okruglo 14%, ako Rieku neizručimo izključivo Ugarskoj, inače okruglo — 13%. Prema tomu bi od celoga kontingenta, što otpada na zemlje ugarske krune sa 853.000 K, imao na Hrvatsku otpasti kontingenat od 119.420 hl., koji bi se imao hrvatskim tvornicama podieliti; a da je to učinjeno, nicalo bi tvornice po Hrvatskoj poslije toga zakona kao gljive iza kiše, pa mi danas ne bismo dobivali žestu iz Ugarske nego iz naših tvornica, a onda bi i porez unilazio u naše blagajne a ne u Ugarske. Ovako iznaša danas kontingenat hrvatskih tvornica žeste oko **8.000** hl. tako, da smo na kontingentu prikraćeni za **111.420** hektolitara alkohola: Ako računamo, da porez iznaša po hektolitr 90 K a namet 10 K, (zanižu stavku) to već ova razlika iznaša 11,142.000 kruna, ne računajući onoga, što bi se uz ovoliki kontingenat uz nižu stavku producirati moglo uz višu stavku poreza t. j. uz stavku od 110 K. Jasna je stvar, da bi se uz ovoliki kontingenat uz nižu stavku mogla proizvesti

i znatna količina alkohola uz višu poreznu stavku, a od kolike bi to koristi bilo po narodno gospodarstvo, kolika blagodat za hrvatsko radništvo i obrt, koji svi bi tu našli liepe zarade, ne treba ni spominjati. Mi znademo naime, da otpadci predmeta iz kojih se pravi žesta, slador, pjenica i pivo sačinjavaju najvrstniju hranu za tovljenje blaga. Stoga racionalni gospodari uz svaku takvu tvornicu imaju i uređaj za tovljenje blaga. Koliku korist takav tvorničar od tovljenja blaga samoga ima, svatko će pojmiti. ako uvaži, da to blago hrani otpadcima, dakle predmetima, koje ne mora tek za skupe novce kupiti, nego predmetima, koje bi inače morao baciti.

Jedan tvorničar u Hrvatskoj, kako čujemo, utovi preko godine tim otpadcima mnogo hiljada komada blaga. Sa gnojem toga blaga i sa otpadcima, koji su za hranu neuporabivi, gnoji on ogromnu površinu polja i livada, te je svoja zemljišta, koja su prije spadala u jedan od zadnjih razreda, pretvorio u zemljišta ravna banatskim, a pretvorio bi u još bolja, da mu se dozvoli veći kontingenat i tvornica sladora. Taj čovjek za to i napreduje, te je u kratko vrijeme stekao liep imetak. Kako bi i kako će Hrvatska izgledati, kada bude imala mjesto 7 tvornica 80 tvornica, koji postotak Hrvatskoj od ukupnoga broja pripada! Mi ponovno s toga upozorujemo i našu vladu i naše kapitaliste na te okolnosti. Istina, ne bi ni u onom slučaju, kada bi Hrvatska bila dobila celi kontingenat od 119420 hl., celi na tu količinu otpadajući porez sa 11.9420.000 K zapao Hrvatsku, jer bi se mali dio toga alkohola izvezao u inozemstvo, a u tom slučaju se producentima vraća uplaćeni porez od izvezeno količine, ili bi se izvezao u Austriju i Bosnu, u kojem slučaju se i uplaćeni porez od izvezeno količine predoznačuje Austriji odnosno Bosni, ali bi se za

toliko i uvezlo iz Austrije i porez amo morao predoznačiti. Hrvatska bi producirala dovoljnu količinu žeste doma, pa bi onda prestala potreba, da se alkoholne tekućine za hrvatski potrošak naručuju u većoj količini iz Ugarske ili Austrije. Pošto se pak ovako velika množina alkoholnih tekućina naručuje iz Ugarske, te pošto se porez i namet plaća u Ugarskoj po dotičnim tvorničarima, to od one količine alkohola, što u Hrvatsku dolazi iz Ugarske Hrvatska ne dobiva ni filira, ma da se alkohol u Hrvatskoj konsumira, i ma da Hrvati taj porez plaćaju, budući da ugarski tvorničar hrvatskom trgovcu žestu prodaje za toliko skuplje, koliko je nameta i poreza u Ugarskoj platio.

Uzmimo na primjer, da hrvatski trgovac naruči 1 hektolitar čiste žeste. Za taj hektolitar žeste plaća hrvatski trgovac 160 K. U toj svoti sadržan je porez od 90 K i namet sa 10 K a ostatak 60 K otpada na trošak produkcije i dovoza. Hrvatski trgovac prodat će onda konsumentu 1 litar takove žeste za 1 K 70 fil, jer 10 kruna mora i on zaslužiti. Onaj dakle, tko je žestu kupio i potrošio, platio je faktično porez, a nije ga platio tvorničar. Tvorničar je taj porez samo predujmio odnosno posudio, te si ga je dao naknaditi po konsumentu.

Za sve zemlje krune ugarske iznašahu prema statističkom godišnjaku za god. 1901. prihodi potrošarinski od žeste i to:

Porez na žestu	60,412.000 K
kontrolne pristojbe	300.000 „
porez od pjenice	291.000 „
proizvodni porez na rakiju i namet na porez od žeste	22,680.000 „
<u>Ukupno</u>	<u>83,683.000 K</u>

Prema državnom proračunu pako za godinu 1901.
naslov 7.:

Porez na žestu	59,000.000 K
kontrolne pristojbe	200.000 „
porez od pjenice	300.000 „
namet od poreza ua žestu	24,400.000 „
Ukupno	83,900.000 K

Ovo su brutto-prihodi ciele Ugarske na žesti.

Odb jemo li od toga poslovne izdatke, izkazane u
istom proračunu za g. 1901.:

naslov 13. sa 19,188.432 K

ostaje čisti prihod sa 64,711 568 K

Kako smo prije rekli, iznaša površina Hrvatske i broj pučanstva Hrvatske od celokupnog pučanstva i površine zemalja Ugarske krune okruglo 14%, a ono Ugarske 86%. Prema tomu imalo bi Hrvatsku od celokupnoga čistoga prihoda od poreza na žestu zapasti iznos od 9,059.619 K.

Ugarska doduše ne će da pristane na to, da se potrošarinski porezi diele izmedju Ugarske i Hrvatske prema broju pučanstva i površini zato, jer da konzumna snaga Hrvatske daleko zaostaje za onom Ugarske.

Što bi bilo dakle naravnije, nego da se prihodi potrošarina diele po faktičnoj konzumnoj sposobnosti Ugarske i Hrvatske, t. j. po faktičnomu konzumu potrošarini podpadajućih proizvoda? Da se faktični potrošač Hrvatske ustanovi, imali bi se računi o potrošarinskim prihodima Hrvatske, i negledeći na to, da tako nagodba propisuje, voditi posebni računi po zagrebačkom financ. ravnateljstvu, odnosno ako napustimo tangentiranje, po zemaljskoj vladi.

Ako dakle tvrdnja Ugarske, da konzumna snaga Hrvatske daleko zaostaje za onom Ugarske, stoji, zašto

Ugarska to ne dokaže računima, koje ona nepovlastno i glede Hrvatske vodi, te bezuvjetno znade i znati mora, koliko ti prihodi Hrvatske faktično iznose? Ako tvrdnja Ugarske stoji i Ugarska je kadra to dokazati, onda nije ništa laglje nego sklopiti financ. nagodbu. Hrvati niti su tražili, niti traže, niti će ikada tražiti, a niti imaju razloga tražiti žrtava sa strane Ugarske u materijalnom pogledu. Hrvatska traži samo svoje, a kada dobije, što je njezino, eto onda prave bratske sloge!

No Ugarska ne će sa računima na svjetlo jedino zato, što njezina tvrdnja ne stoji; usuprot stoji, da je konzumna snaga Hrvatske jednaka onoj Ugarske, u nekim proizvodima dapače jača od Ugarske. Radi toga i jer Ugarska ne će sa računima na svjetlo, imaju se čisti prihodi potrošarina dieliti jedino po broju pučanstva i po površini zemljišta. Kako smo u obćenitom dielu ove razprave izračunali, iznaša broj pučanstva i površina Hrvatske od svih zemalja krune ugarske prosječno 14%, a Ugarske 86%, pak s toga se i čisti prihodi potrošarina svih zemalja krune ugarske imaju u ovom razmjeru dieliti. I ako bi dužnost Ugarske bila dokazati računima, da ta naša tvrdnja ne stoji, mi ćemo ipak sami dokazati, da ta tvrdnja u istinu stoji i da se neda pobiti. Mi imademo naime izim broja pučanstva i površine još dva temelja, na kojima možemo izračnati konzumnu snagu Hrvatske naprama Ugarskoj. Ti temelji su prihodi točarinskih pristojba s pomoću kojih se samo približno dade konzumna snaga ustanoviti, te prihodi poreza od pića vina, s pomoću kojih se konzumna snaga može posve točno ustanoviti.

Točarinske naime pristojbe odmjeruju se polag broja duša pojedinih gradova i obćina. Ovo nije siguran temelj za to, što visina točarinskih pristojba ovisi o tom, da li imade više ili manje gradova, da li su ob-

ćine više na okupu, ili su sela pojedinih obćina daleko udaljena jedno od drugoga, a ovisi i o tomu, koliko toćiona se prema broju pućanstva dozvoljava, te koliko vina svaka pojedina toćiona iztoći. Dakle posve sigurno uporište nisu toćarinske pristojbe. No prema prihodu toćarinskih pristojba iznašao bi konzum Hrvatske 11%, a Ugarske 89% od cjelokupnoga konzuma zemalja ugarske krune. Siguran je pak temelj prihod od poreza od pića vina.

Porez naime od pića vina plaća se prema faktično mu potrošku. Povjerenićevo financ. straže sabere po datke glede iztoćenih kolićina vina u dotićnoj obćini ili gradu, i na temelju toga izračuna onda kr. financ. ravnateljstvo onu svotu, koja je plaćena u ime poreza od pića vina.

Porez od pića vina iznaša, kako u Hrvatskoj, tako u Ugarskoj, 6 kruna po hektolitru. Ako je povjerenićevo financijalne straže pronašlo, da je recimo obćina Šestine u god. 1902. iztoćila 2000 hekt. vina, to će financijalno ravnateljstvo lako izračunati, da uplaćeni porez od toga iznaša 12.000 kruna.

Ovo je dakle svota, za koju onda ravnateljstvo, kako u Ugarskoj tako u Hrvatskoj, nastoji pravo pobiranja toga poreza dati u zakup, bilo privatniku bilo obćini na tri buduće godine. Zakupnik se nada, da će u budućim godinama konzum vina bivati sve veći, jer svake godine biva uslied regeneriranja vinograda konzum vina veći, pak uzima pobiranja poreza u zakup ili za toliku svotu ili za nešto veću ili manju, ili pak obćina pravo pobiranja odkupi za toliku svotu ili joj se — ako se zakupnik ne nadje — pobiranje poreza jednostavno nametne. Kako god se postupa u Ugarskoj, tako se postupa u Hrvatskoj, pak s toga omjer prihoda na porezu od pića vina u Ugarskoj i Hrvatskoj bezuvjetno daje

siguran temelj za prosudjivanje konzumne snage Ugarske i Hrvatske glede vina, a po tom i glede ostalih alkoholnih pića.

Porez pića vina iznašao je u posljednje tri godine prosječno :

u Ugarskoj 14,583.000 K

u Hrvatskoj 1,544 079 K

Prema tomu od cjelokupnoga konsumenta vina otpada

na Ugarsku 88%

na Hrvatsku 12%

Istina, ne iznaša 14%. kako izračunamo polag broja pučanstva i površine, no ta razlika dolazi od tuda, što je Ugarska regenerirala svoje vinograde deset godina prije nego li Hrvatska, po tom je ona mogla i može i danas konsumirati više vina od Hrvatske, ali zato manje piva.

Mi znademo, da ja g. 1902. tek prva godina, od kada je trsje propalo, što smo u Hrvatskoj opet dobili veću količinu vina, a u g. 1903. veću količinu valjanoga vina. Mi znademo, da se još prije tri godine nismo usudili ući u svaku gostionu, da pijemo vino, jer smo samo riedko a za skupe novce dobili pravo naravno vino. Mi znademo, da smo morali mjesto vina piti pivo, uslied česa je konzum piva narasao za preko 100%.

Pogledamo li statistiku, opažamo, da u istom razmjeru, u kom porez od pića vina raste, porez od piva pada, što je i izvjestitelj dr. Egersdorfer u ovogodišnjoj proračunskoj razpravi dokazao. U Hrvatskoj dakle pilo se je pivo sve do u najnovije vrijeme, jer vina ne bijaše, dočim je Ugarska mnogo prije mogla napustiti pivo, jer je mnogo prije imala vina.

Radi toga je evo ova neznatna razlika od 2%, koja će sigurno izžeznuti, već u god. 1904., budu li naši vinogradi, kako su počeli, i nadalje napredovali.

Koliko je manji postotak u vinu, toliko je zato veći postotak u konzumu piva, pak zato mi moramo ostati kod naše tvrdnje, da je konzumna snaga Ugarske i Hrvatske posve jednaka, t. j. da odgovara podpuno razmjerju u broju pučanstva i površine.

Uzmemo li podlogom razdiobi brutto-prihod sa 83,900.000 K, tada prema istomu postotku otpada na Hrvatsku brutto prihod 11,760.000 K i tako smo dobili gotovo istu onu svotu, koju dobismo, kad smo izračunavali, koliko bi porez za Hrvatsku iznašao, ako bi Hrvatsku zapao — kako ju ide — kontingenat sa 119420 hl., jer 119420 hl. po 100 K (niže stavke) iznaša 11,942 000 K brutto-prihoda. Da nam ne bi tko prigovorio, da radimo jednostrano ili pristrano, jer da ovako suglasni računi ne će izići, ako isti račun upotriebimo za Ugarsku, to ćemo isto tako računati i za Ugarsku i svatko će morati priznati, da se naš račun glede Hrvatske ne da stvarno oboriti. Kako već napomenusmo, iznaša kontingenat za cijelu Ugarsku 853.000 hl. Odbijemo li od toga kontingenat, što je god. 1901. dozvoljen Hrvatskoj sa 6000 hl (jer je Hrvatska onda imala samo 6000 hl kontingenta), ostao je za Ugarsku kontingenat sa 847.000 hl, koji je Ugarska faktično i proizvela.

Ako od ove količine uzmemo 100 K u ime poreza i nameta po hektolitr, iznaša brutto-prihod za cijelu Ugarsku 84,700.000 K, dakle skoro upravo onoliko, koliki je prihod stavljen u državni proračun za god. 1901. Cijela razlika iznaša 700.000 K, dakle malenkost kod ovako velike svote.

Računali mi dakle po cjelokupnom čistom ili brutto-prihodu cijele Ugarske računali mi po razmjerju pučan-

stva i površine, računali mi po kontingentu, svakako izlazi nepobitno, da za Hrvatsku od brutto-prihoda na samom porezu i nametu od žeste imade pripasti iznos od **11,942.000 K**, dakle okruglo **12,000.000 K**.

Što se čistoga prihoda tiče, taj bi, kako smo prije računali, iznašao 9,059.619 K, kada bismo priznali sve izdatke, koji su sadržani u naslovu 13. državnog proračuna. No mi te izdatke ne možemo priznati, jer je tamo uvršten izdatak od 5,000.000 K. za izvozne nagrade, a hrvatske tvornice ne izvažaju gotovo ništa, odnosno vrlo malo, jer kraj kontingenta od nešto preko 8000 hl. i od cjelokupne proizvodnje od 20.000 hl. ne imamo ni iz daleka dosta za domaću porabu, a sve kad bi produkcija nadmašila domaću potrebu, teško bi hrvatske tvornice mogle izdržati konkurenciju ugarskih i austrijskih.

Uvršten je nadalje iznos od 2,600.000 K., što je u smislu §-a 1. zakonskog članka VI. od god. 1899. izplaćen obćinama i gradovima. Ovo mi ne možemo priznati, jer hrvatskim gradovima u to ime u obće kao ni obćinama nije ništa izplaćeno, ma da je ministar financija kraljevinskom odboru još god. 1898. priznao, da je našim gradovima i obćinama učinjena nepravda, i da će im se tražbine izplatiti, čim se još neki izvidi obave. Danas je tomu već prošlo pet godina, a ti izvidi još uvijek traju! Isto to vriedi i glede pripomoći od K. 1,600.000 za obćine i gradove Ugarske. Ne možemo priznati, jer nas se ne tiče, izdatak od 1,200.000 K plaćen gradu Budimpešti. Ako uzmemo podlogom za izdatke spomenuti već statistički godišnjak, tada glede Hrvatske stvarni izdatci u obće nisu ni označeni.

Prema izkazu sastavljenom na temelju obračuna i zaključnih računa po računarskom uredu zemaljske vlade, iznašaju stvarni izdatci svih potrošarina

Hrvatske skupa u godini 1901. svotu od 1,902.960 kruna. Prema godišnjem pak računu, koji je po zagrebačkom ravnateljstvu predložen potrošarinskoj skupini ministarstva financija iznašaju svi ti izdatci t. j., glede svih potrošarina (dakle i od piva, sladora i petroleja) ukupno — 480.759 K. Mi ne znamo pravo, odkuda ta razlika, ali držimo, da ona potječe od tuda, što je zemaljska vlada izdatku od 480.759 kruna, pribrojila iznos od 1,583.000 kruna, što je uvršten pod naslovom 13. državnog proračuna, kao trošak za odplatu kamata i glavnice, regalno-odštetnih obveznica na temelju zakonskoga članka XXXV. od godine 1888.

Ako bi to bio slučaj, iznašali bi izdatci za sve potrošarinske poreze u istinu oko 1,902.960 K. kako je to izračunao računarski ured zemaljske vlade. Kad bi se dakle cijeli taj stvarni izdatak, koji se tiče svih potrošarina, odbio kod samoga prihoda na žesti od brutto prihoda sa 11,942.000 K. ostao bi čisti prihod od žeste ukupno **10,039.040 kruna.**

Ako bi se pak od brutto-prihoda žeste odbili samo oni troškovi, koji su po godišnjem računu zagrebačkog financijskog ravnateljstva izračunati sa K 480.750 za sve vrste potrošarina, a taj trošak jedino je izpravan, tada bi čisti prihod žeste iznašao 11,461.241 K. No mi računamo uvijek onako, kako je po Hrvatsku najnepovoljnije.

U obračunima se nikada posebice ne navadjaju pojedine grane potrošarinske, nego se izkazuju brutto-prihodi, te izdatci svih grana potrošarinskih poreza skupno. Prema obračunu iznašali su brutto-prihodi svih potrošarina u Hrvatskoj, dakle prihodi od žeste, pive, petroleja i sladora, skupa sa porezom od pića vina

i točarinskim pristojbama ukupnu svotu
 od K 4,905.653
 izdatei pak K 1,902.960
 čisti dakle prihod svih potrošarina skupa
 sa porezom od pića vina i toča-
 rinskim pristojbama K 3,002.693
 dakle Hrvatskoj se po tom uračunava za punih 7
 milijuna kruna manje na svim potroša-
 rinskim prihodima skupa sa porezom od
 pića vina i točarinskim pristojbama nego
 li iznaša njezin faktični prihod u jednoj potro-
 šarinskoj grani, naime žesti!

Uzmemo li k tomu u obzir, da je u god. 1902.
 prema godišnjem zaključnom računu, sastavljenom po
 zagrebačkom financ. računarskom odsjeku, koji se nalazi
 u Budimpešti, kod potrošarinske skupine ministarstva
 financija, u Hrvatskoj unišlo na samom porezu od
 pića vina K 1,599 338
 a na točarinskim pristojbama . K 341.230
 ukupno K 1,940.568
 tada od izkazanoga sveukupnog čistog pri-
 hoda na svim potrošarinama sa K 3,026.693
 iznaša faktični prihod svih po-
 trošarina u Hrvatskoj svotu od K 1,086.125
 od koje svote naravno dobivamo 44%.

To je dakle faktični prihod Hrvatske od svih po-
 trošarina, što ga dobivamo za naše autonomne i zajed-
 ničke troškove!!! Porez od pića vina, te toča-
 rinske pristojbe, u obće ne spadaju medju
 potrošarinske poreze i prihode, nego spadaju
 pod stupac: „državna dohodarstva“, pa je
 upravo nepojmivo, zašto se te dvie razne vrsti državnog

prihoda, uvedene posve raznim zakonima u posve različitu syrhu, proti svim računarskim propisima i pravilima za Hrvatsku skupno izkazuju sa potrošarinama.

Očito za to, da se zametne trag, odnosno, da se izbjegne napadnosti, od kuda dolazi, da svi potrošarinski porezi skupa iznašaju jedva jedan milijun kruna!

Da izbjegnemo unapried eventualnom prigovoru, da se iz poreza na piće vina u prvom redu plaćaju kamati i amortizira dug regalno odštetni, upozorujemo, da smo upravo zato i dozvolili, da se od brutto-prihoda potrošarina i poreza na piće vina, te točarinskih pristojba, odbije spomenuti izdatak od 1,902.960 K, jer smo, kada se ti prihodi već za obsjeniti Hrvatsku, miešaju sa potrošarinama, taj cijeli izdatak priznali samo zato, jer je u njem sadržana i svota od 1,583.000 K za odplatu kamata i glavnice regalno odštetnih obveznica.

Što se tiče samoga regalno odštetnog duga, to ćemo se na to pitanje obširnije svratiti na drugom mjestu, jer se i u tom pogledu sa Hrvatskom postupa tako, kao da već nema u Hrvatskoj čovjeka, koji umije i smije svojom glavom misliti.

Kako dakle vidimo, Hrvatska od dohodaka svih grana potrošarinskih dobiva **1,086.125** K. umjesto. ada od prihod same žeste dobiva **10.039.040** K. Kako se ti računi vode i kako se obračuni obavljaju to neka sam Bog znade! Fakat jest, da je čisti prihod potrošarina Hrvatske glasom zaključnog računa, sastavljenog po zagrebačkom rač. odsjeku financ. ravnateljstva, koji se nalazi kod potrošarinske skupine ministarstva financije u Budimpešti, iznašao g. 1902.:

Porez na žestu	2,272.042 K
kontrolne pristojbe	15.321 „
porez od pjenice	40.569 „
porez od piva	256.591 „
porez od sladora	591 „
porez od petroleja	402 „
namet na porez od piva	891.486 „
namet na porez od žeste	326.821 „
porez prod. žeste	763 „
točarina	4.981 „
potrošarina od piva	3.754 „
potrošarina od sladora	2 125 „
ukupno	3,815.446 K
izdatci	480 759 „
čisti prihod	3,334.687 K
K tomu porez pića vina	1,599.338 „
k tomu točarinske pristojbe	341.230 „
Ukupno	5,275.255 K

Toliki, ako ne veći dohodak bit će da je bio i godine 1901.

U godini 1903. iznašao je porez na žestu samo 1,535.470 K, dakle za 736.572 K manje nego g. 1902., a namet na porez od žeste 255.121 K, dakle za 71.700 kruna manje nego g. 1902. :

Porez od piva manji je za	2.000 K
a namet od piva manji je za	27.919 „
porez od pića vina veći je za	33.561 „
a točarinske pristojbe veće	
su za	27.126 „

Potrošarinski porezi dakle rapidno padaju, a porez od pića vina i točarinske pristojbe rastu!!!

Što to znači? Porast poreza od pića vina i točarinskih pristojba znači, da konsum alkoholnih pića u Hrvatskoj raste, a kada domaći potrošač raste, nije li naravna i logična posljedica toga, da bi i potrošarinski porezi istom progresijom morali rasti, a ne padati?

Pitati će tko, pa kako je to moguće? Moguće je samo tako što je u god. 1903. više alkohola izvezeno iz Hrvatske u Austriju i Bosnu i inozemstvo. Od izvezenih količina vraćen je porez Austriji i Bosni. Od uvezenih pak količina u Hrvatsku iz Austrije i Bosne i Ugarske vraćen odnosno plaćen je porez Ugarskoj, a ne Hrvatskoj. Da je tomu tako, najboljim je dokazom, što je u god. 1903. na kontrolnim pristojbama unišlo 34.702, dakle za 20.382 K, t.j. za dvostruko više nego li godine 1902.

Kontrolne pristojbe pak plaćaju se od one količine alkohola koje se eksportiraju u inozemstvo i to 3 K po hektolitr, te od one količine, koja se denaturira te upotrebljuje u obrtne svrhe. Kako onda može tvrditi ministar financija i ugarski kraljevinski odbor i tješiti nas, da su prihodi potrošarinskih poreza u Hrvatskoj rasli i budu i nadalje rasli, kada činjenice upravo protivno dokazuju?!

Pecare rakije.

Sada ćemo se malo pozabaviti sa našim pecarama rakije. Kako je poznato, bezporezno pečenje rakije ukinuto je god. 1899. novim potrošarinskim zakonima i to z. čl. XX. od g. 1899, z. čl. XXII. od g. 1899, z. čl. IX. od g. 1900., z. čl. XXIV. od g. 1899. te z. čl. XIII. od g. 1901. To su naime zakoni, koji rade o porezu i nametu na žestu.

Prema tim zakonima imaden o tri vrsti poreza na žestu, što ga moraju plaćati proizvodnom porezu podpa-

dajuće pecare rakije te potrošarinskom porezu podvržene tvornice žeste.

Porez od proizvodjanja, dakle proizvodni porez, plaćaju naše pecare rakije prije nego li pečenje započne, a plaćaju ga tako, da im se:

1) od mjeri paušal. Putem paušaliranja mogu proizvodni porez platiti samo takove pecare rakije, koje alkohol proizvadjaju iz voća, dropa, vina, šljiva, ali koje ne rabe na parnu silu uređenu napravu za pečenje, odnosno ne mogu na dan izraditi više od 16 hektolitara komine ili dropa.

2) Tako, da se pecaru dozvoli odkup poreza. Taj odkup dozvoljava se a) pivarima, ako iz odpadaka svojih proizvoda (ali ne i od pokvarenog piva) proizvadjaju žestu; b) običnim našim pecarama žeste, koje imaju manje od 4 hektolitara veliki kotao i koji se neposredno lože, te kojih pecarske naprave stanovitim uvjetima odgovaraju.

3) Konačno se plaća proizvodni porez prema faktično proizvedenoj količini alkohola, koja se količina alkohola mjeri s pomoću kontrolno-mjernoga aparata ili uporabom zbirne posude. To su dakle samo veće pecare rakije. Takvu imademo u Hrvatskoj samo jednu.

Sve ove pecare dakle plaćaju proizvodni porez i to one (pod 1. i 2.) prije nego li proizvodnja započne, a ne pod 3. onda, kada se proizvedena žesta izpod uredovne kontrole stavlja u slobodni promet. Porez taj iznaša 90 K od svakog hektolitara alkohola od 100 stupnjeva. Izim toga iznaša namet na porez od žeste po jednom hektolitr alkohola 10 K tako, da cjelokupni porez iznaša 100 K, kao što kod onih tvornica, koje spadaju pod potrošarinski porez, ali žestu proizvadjaju uz nižu poreznu stavku.

Takovih pecara bilo je godine 1901. u Hrvatskoj **27.204**, dočim ih je u Ugarskoj bilo 40.533, dakle od cieloga broja pecara za celu Ugarsku i Hrvatsku sa 67.737 odpalo je na Hrvatsku **40%**, a na Ugarsku 60%.

Proizvodnomu porezu podvržene pecare u Hrvatskoj po statističkom godišnjaku producirale su god. 1901. i to :

one, koje su paušalovane . . .	8.337 hl.
odkupom	379 „
po oznaci žestomjera	135 „
ukupno	8.851

hektolitara alkohola sa 100%.

Kako smo prije spomenuli, iznaša proizvodni porez sa nametom 100 K po hektolitr, a po tom iznaša sam proizvodni porez naših domaćih pecara rakije **885.100** kruna. Pošto je 135 hekta proizvedeno, po oznakama kontrolno mjernog aparata, to od te količine odpada 15% popusta poreza, dakle za 2025 K manje prema čemu bi porez iznašao faktično 883 075 K.

Ako se takova rakija, šljivovica, od koje je plaćen porez, izvaža preko carinske linije (u inozemstvo), pripada producentu po hektolitr 45 K u ime povratka poreza, 10 K u ime nagrade, a 5 K u ime povratka nameta. Ukupno dakle 60 K.

Već onom prilikom, kada smo govorili o potrošačarinskom porezu, rekli smo, da svi stvarni izdatci svih potrošačkih poreza iznašahu g. 1901. iznos od 480.759 K, a tu su sadržane i nagrade i povrate poreza i nameta.

Radi toga će na ovaj proizvodni porez odpasti izdatak u najvišem iznosu od 33.000 K, dočim 850.000 K iznaša čisti proizvodni porez naših pecara rakije. Kada smo izračunavali, koliko prema obračunima Hr-

vatska dobiva od svih potrošarinskih poreza, dodjosmo do rezultata, da se Hrvatskoj faktično od svih potrošarina uračunava prihod od **1,086.125 K**, mjesto da se Hrvatskoj od samoga prihoda potrošarine na žestu uračunava 10,039.040 K. Ako od gornjih 1,086.125 K odbijemo sam proizvodni porez od rakije, što iznaša **850.000 K**, tada prihod svih ostalih potrošarinskih grana, to jest potrošarinski porezi i namet na žestu i pjenicu, porez i namet na porez od piva, porez od sladora, te porez od mineralnog ulja, iznaša samo **236.125 K**.

Iz toga slijedi, da potrošarina na žestu na području Hrvatske iznaša K 10,039.040
a porez na proizvod iznaša . . . K 850.000
cijeli čisti prihod da po tom iznaša . . K 10,889.040
dočim se Hrvatskoj po ovom računu od svih prihoda svih potrošarina uračunava faktično 1,086.125 K premda sam porez na produkciju rakij- naših domaćih pecara iznaša kruna **850.000!**

Već smo spomenuli, da od cijele produkcije rakije u zemljama Ugarske krune otpada na samu Hrvatsku 40%. Cijela Ugarska imala je naime u g. 1901. poreza na produkciju podvrženih pecara 67.737, koje su proizvele 39.183 hl. alkohola, dočim je sama Hrvatska imala 27.204 pecare, koje su proizvele 8.852 hl. alkohola.

Potrošarini podvrženih tvornica žeste usuprot imala je Ugarska (u g. 1901.):

poljodjelskih	552
obrtnih	39
ukupno	581

Hrvatska i Slavonija pako imala je g. 1901.:

poljodjelskih	6
obrtnih	1
ukupno	7;

po tom od svih tvornica na području ugarske krune, kojih imade 588, otpada na Hrvatsku nešto izpol 1·2%, dočim na Ugarsku otpada 98·8% i nešto preko, dočim bi, kako smo jur razložili, na Hrvatsku imalo odpasti oko 14%, dakle 82 tvornice, a na Ugarsku 86%, dakle 506 tvornica.

Produkcija odnosno promet žeste potrošarini podpadajućih tvornica iznašala je za sve zemlje krune ugarske 999.539, hl u god. 1901 i to:

za Hrvatsku i Slavoniju . . . 11.714 hl

za Ugarsku 987.824 „

za sve zemlje krune ugarske 999.539 hl

prema tom producirala i prometnula je od ciele količine:

Ugarska 98·85%

Hrvatska i Slavonija . . . 1·15%

mjesto da je Hrvatskoj za produkciju i promet dozvoljen za potrošarini podpadajuće pecare kontingenat od 14%, a Ugarskoj 86%.

Ciela produkcija i promet, koli proizvodnom porezu podpadajućih pecara, toli potrošarini podpadajućih tvornica iznašao je u g 1901.:

za Ugarsku 1,018.155 hl

za Hrvatsku 20.576 hl

za sve zemlje ug. krune 1,038.722 hl

alkohola, naravno uvijek razumievajući čisti alkoholni sadržaj sa 100 stupnjeva.

Prema tomu producirala je i prometnula Ugarska od cijele količine 98·2%
a Hrvatska i Slavonija 1·8%

dočim bi Hrvatska imala producirati i prometnuti prema površini i broju pučanstva 14%, a Ugarska 86%.

Prema razloženom imala bi bila Hrvatska producirati uz nižu stavku potrošarine u potrošarini

podvrženim tvornicama prema izračunatom jur kontingentu	119.420 hl.
u proizvodnom porezu podpadajućim pecarama proizvedeno je faktično g. 1901.	8.852 hl.
ukupno	128.272 hl.
Pošto je Ugarska i Hrvatska proizvela u svemu 1,038.722 hl. alkohola u svim potrošarini podpadajućim tvornicama kao i u proizvodnom porezu podpadajućim pecarama; i pošto je u proizvodnom porezu podpadajućim pecarama samima producirano 4413 hl., te u potrošarini podvrženim pecarama	999.539 hl.
to je u cijeloj Ugarskoj i Hrvatskoj preko dozvoljenog kontingenta uz nižu stavku od	853.000 hl.
više producirano za	146.539 hl.

U Hrvatskoj producirano je izim one žeste, što je proizvedena uz nižu stavku te one rakije i šljivovice, što no je producirana uz uplatu proizvodnog poreza, kako prije razložišmo, nješto preko 1000 hl. uz višu poreznu stavku.

Ta ali količina ne dolazi u obzir, jer se takova žesta ne može staviti u promet, pošto se neda prodati, radi toga, što je preskupa, budući da je porez za 20 K veći od onoga, što se plaća od producirane žeste uz nižu stavku na temelju dozvoljenog kontingenta. Takova žesta se po tvornicama denaturira, te upotrebljuje za obrtne svrhe, ljekarničke svrhe, za gorivo, za popravljivanje vina itd. Takova je žesta onda prosta od svakoga poreza, ako se u spomenute svrhe faktično upotrebi. Od takove žeste plaćaju tvornice jedino tzv. kontrolne pristojbe sa 3 K po hektolitru. Stoga ovu žestu nećemo ni u obzir uzeti, nego ćemo taj prihod kompenzirati sa onom količinom kontingentirane žeste, koja se upotrebljuje za tvoritbu octa, jer se za tvoritbu octa ne može upotrebiti žesta,

proizvodena uz višu nego uz nižu stavku. I ova je doduše u tom slučaju prosta od poreza, ali umanjuje kontingenat.

Na ovaj način izračunamo, koliko među ostalim poreza i nama plaćaju naše domaće pecare rakije. Pronadjosmo, da su naše pecare rakije (ne tvornice žeste poljsko-gospodarstvene ili obrtne) samo na tom porezu godine 1901. platile u Hrvatskoj čistih 850.000 kruna.

Pronadjosmo, da se od cjelokupne produkcije u Ugarskoj i Hrvatskoj sa	39 183 hl
proizvadjia u Ugarskoj samoj	30.330 hl
u Hrvatskoj	8.851 hl

Prema tomu od ciele količine producirala je Hrvatska okruglo 24%, a Ugarska 76%, dočim smo već prije izračunali, da od cjelokupnoga broja domaćih pecara rakije na Hrvatsku otpada 40%, a na Ugarsku 60%.

Mi ovo izračunamo samo za to, da pružimo dokaz, na kako klimavim nogama stoji ona tvrdnja, da je Hrvatska u poreznoj snazi, u sposobnosti produkcije te snazi konzumnoj mnogo slabija od Ugarske, pak da stoga ne može u jednakom razmjeru po broju pučanstva i površiniparticipirati na zajedničkim prihodima državnim. — Navedosmo to i za to, da se vidi, kako je produkcija i konsum Hrvatske kud i kamo veći od onoga razmjera, koji ustanovismo na temelju broja stanovnika i površine, čim su narodu ostavljene slobodne ruke. Domaće pecare naime nisu vezane ni na kakovu dozvolu sa strane ugarske vlade, nego može ustrojiti pecara u Hrvatskoj koliko god tko hoće.

Kako smo već razložili, plaćaju ove pecare istu stavku poreza i nameta (100 K po hektolitrui alkohola

od 100‰), kao i kontingentirane poljsko-gospodarstvene i obrtne pecare, pa ipak broj ovih pecara Hrvatske naprama ukupnom broju pecara svih zemalja krune Ugarske čini 40‰, dočim broj tvornica poljsko-gospodarstvenih i obrtnih iznaša samo 1·2‰. Isto tako produkcija pecara hrvatskih naprama pecarama svih zemalja krune ugarske iznaša 24‰, dočim produkcija napomenutih tvornica žeste iznašaju samo 1·15‰. Od kuda dolazi ta ogromna razlika?

Evo od kuda: Pecare rakije nisu vezane na dozvolu, pa produciraju prirodnim načinom onoliko, kolika se ukazuje potreba konzuma i koliko to dozvoljava produkcija poljsko-gospodarstvenih prirodnina.

Tvornice pak žeste, kako obrtne, tako i poljsko-gospodarstvene, vezane su na dozvolu naše braće saveznika. Odnosno nisu vezane doslovno na dozvolu, jer si svatko može sagraditi tvornica koliko hoće i to poljsko-gospodarstvenih, ako imade potrebitu površinu zemljišta, a obrtnih bez ikakva ograničenja. No o dozvoli ovisi kontingenat, koji tvornica smije uz nižu stavku proizvesti, jer uz višu stavku smije doduše proizvesti alkohola koliko hoće, ali komu da ga proda, kad mora po hektolitr 20 kruna više poreza platiti? I tako smo opet došli na nesretni taj k o n t i n g e n a t! Naravna je stvar, da si nitko ne će sagraditi tvornicu prije, nego li mu se u izgled stavi kontingenat. Zato naši gospodari i trgovci podnašaju molbe, da im ministar podijeli kontingenat, ali ministar financija takove molbe redovito odbija s motivacijom, da neima na raspolaganju količine, iz koje bi se kontingenat mogao doznačiti. Tako u g. 1901. nije u Hrvatskoj dozvoljena ni jedna tvornica, prošle godine ili 1902. dozvoljena je tvornica u Božjakovini: ove godine jedva jedvice grofu Draškoviću za Zagorje, dočim su sve ostale odbite.

Nastaje pitanje: je li takav postupak i zakonom opravdan? Mi odlučno izjavljujemo: nije!

Već smo prije napomenuli, da je od celoga kontingenta od 853.000 hektolitara, 53.000 hl. pridržao zakon za podieljenje medju novo nastale poljsko-gospodarstvene tvornice. Tako dugo pak, dok se ta količina faktično ne porazdieli, pripada taj kontingenat starim obrtnim pecarama žeste. Od te količine može se svake godine 9000 hektolitara porazdieliti medju novo nastale poljsko-gospodarstvene tvornice (z. čl. IX. od g. 1900.).

Naravna ja stvar, da se zahtjev za podieljenje kontingenta ima pravodobno staviti. Istina je, da je ministru financija pridržano pravo odlučiti „obzirom na poljogospodarstvene zahtjeve, savezne sa dotičnom poljskogospodarstvenom tvornicom žeste, nakon saslušanja iz reda poljskogospodarstvenih pecara žeste na temelju kandidacije ministra poljodjelstva (a bana?) pozvat se imajućih dvaju vještaka onaj temelj, u razmjeru kojega dotična tvornica ima učestvovati u kontingentu“ (§. 2. z. čl. IX. od godine 1900). Nadalje: „Ako količina za dotično razdoblje pridržanoga kontingenta od 9000 hl. nije dovoljna, a da bi se svim onim novim tvornicama, koje su se za dotično razdoblje prijavile, mogao podieliti najmanji kontingenat od 720 hl., u tom slučaju moći će se samo nekim pecarama podieliti kontingenat, ali ne veći od 480 hl. Kojim se od takovih novo prijavljenih tvornica imade podieliti kontingenat, odlučuje ministar poljodjelstva (za Hrvatsku bi dakle imao odlučivati po nagodbi ban) obzirom na poljsko gospodarstvene zahtjeve dotičnog kraja, a prednost imaju one, koje žestu proizvadjaju iz krumpira. Kada je Hrvatska prikraćena prigodom prve razdiobe

glavnog kontingenta, ne bi li i pravedno i opravdano i zakonito bilo, da se cijeli preostali kontingenat podijeli na hrvatske tvornice, kada to zahtijevaju poljsko gospodarstveni odnošaji Hrvatske. Zakon nalaže ministru, da imade u obzir uzeti poljskogospodarstvene odnošaje i polja, na kojem se imade tvornica podići, i kraja, na području kojega se podići imade. Od kuda onda prednost magjarskim krajevima, u kojima imade 99% od svih tvornica, pred hrvatskim krajevima, u kojima imade 1% tvornica?!

Mi ne znamo, što na to veli hrvatska vlada, mi ne znamo, da li se ona i pita za mnijenje. mi neznamo ni kakova su to dva vještaka, koji i glede hrvatskih tvornica i odnošaja odlučuju; ali znademo, da ministar financija i poljodjelstva nikada nijesu u neprilici za odgovor, da se hrvatskim tvornicama kontingenat ne može dati!

No zakonit postupak ministra trgovine odnosno financija nije ni zato, što je ministar ovlašten, ako za nove tvornice neima na raspolaganju dovoljnog kontingenta, od onih starih tvornica, koje imaju prevelik kontingenat, (a to su obrtne tvornice) odkupiti jedan dio kontingenta sa 70 kruna po hektolitr i podijeliti medju nove poljskogospodarstvene pecare, i time je država samo na probitku za 30 K po hektolitr.

Konačno imade se medju nove poljskogospodarstvene tvornice razdieliti i onaj kontingent, koji je preostao od tuda, što neke tvornice nijesu mogle celoga kontingenta producirati, ili su u obće prestale raditi. Takovih imade, kako je poznato svake godine više. I kraj svega toga odbijaju se hrvatski gospodari, jer da neima na raspolaganju nuždne dotacije odnosno količine, premda jedna jedina pecara žeste kraj Budim-

pešte sama imade kontigenat od preko 80.000 hektolitara, dakle desetputa toliko, koliko sve tvornice u Hrvatskoj skupa! Evo ovako postupa zajednička vlada sa Hrvatskom, pa onda nije čudo, ako produkcija žeste u Hrvatskoj iznaša jedva 1% od cjelokupne produkcije. Ovakav nebratski postupak sa strane zajedničke vlade ne bi bio moguć, kada bi nas naša braća poštovala, kada nas ne bi držala za neku bezpravnu i bezglavu masu ljudi, onako od prilike, kako to drže Englezi, Indijance itd. Da nas pako Magjari takovimi drže, nije krivnja njihova, nego naša. Svaki čovjek stvara si sam položaj u društvu. Što je koji čovjek ozbiljniji, trizniji, inteligentniji, karakterniji i odlučniji, to će u društvu biti više uvažen, to više će imponirati svakomu i svatko će takova čovjeka s nekim počitanjem susretati, a nitko se ne će usuditi ni pomisliti, da bi takova čovjeka omalovažavao ili dapače vriedjao.

Što vriedi za pojedinca, vriedi za cielu državu, za cieli narod.

Da su se hrvatski političari manje pravdali o programima, o vodstvu; o tom, tko je pošten, pošteniji i najpošteniji, tko manje, tko više radikaln; da su ustrajali manje stranaka i listova, da ih se manje proklamiralo vodjama hrvatskog naroda, da su se manje prepirali o tom, jesu li Srbi politički Hrvati, ili su Hrvati historički Srbi; u kratko, da hrvatski političari nisu gradili veliku i ujedinjenu Hrvatsku u zraku i na papiru, bez ikakvih temelja i proti volji ili bar ne pitajući za mnijenje onih, koji bi tu veliku Hrvatsku imali sačinjavati; da su mjesto svega toga hrvatski političari proučavali naše socijalne odnošaje, naše financijalno i gospodarstveno stanje, da su išli za tim, da o tom pouče narod do u zadnju kolibicu, pa da su onda uznastojali

ove odnošaje popraviti, te narod moralno i materijalno pridići: ne bi onda naši saveznici mogli Hrvatsku omalovažavati i vriedjati. Ne bi onda bilo mjesta ni onakovoj vladi u Hrvatskoj, kakova je bila ona grofa Khuena Hedervarya, koja je kroz 20 punih godina ne samo zanemarivala interese hrvatskog naroda, nego upravo na prosjački štap spravila narod i dovela ga do onoga stepena ugleda, na kojem se je do sada nalazio u očima naših saveznika.

Kada smo već spomenuli ministarstvo poljodjelstva, ne možemo a da pripadom ne iztaknemo, da u obće ne razumijemo, za što je ministar poljodjelstva zajednički ministar, t. j. za što je poljodjelstvo zajednička stvar Ugarske i Hrvatske.

Ministar poljodjelstva niti se brine za naše poljsko gospodarstvo, niti daje filira za podignuće poljskoga gospodarstva u Hrvatskoj iz zajedničke blagajne, dočim se za Ugarsku milijuni troše. No svi troškovi, koli oni, što idu za promicanje poljskoga gospodarstva u Ugarskoj, toli oni upravnoga aparata, uračunavaju se Hrvatskoj, te Hrvatska za sve te troškove doprinaša ogromne iznose (prema obračunu za godinu 1898. primjerice 908.000 K). Ugarska je dapače podignula ogroman zajam, da pridigne filokserom uništene vinograde, no Hrvatska nije primila od toga zajma ni filira; nasuprot, kada su u Hrvatskoj propali vinogradi, mjesto da je narod od zajedničke vlade dobio podpore i bezkamatni zajam, stao je grof Hedervary utjerivati od naroda gornji odkup tako nesmiljeno, kako ni jedna vrst tražbine, od kada narod pamti, nije utjerivana.

Dok je narod imao vina u izobilju, nije ga nitko ni pitao za gornji odkup; dapače obćine nisu imale ni popisnika o gornjem odkupu! Kad je seljak došao plaćati, poslala ga obćina k vladi, da tamo plati, a vlada

ga šiljala k občini ili mu se reklo: plati ti štibru, a što te briga za odkup!

Naravno, vlada je pobirala 8% kamata i amortizacije a na ostale obroke 6%, svega 14% i tako se kamati gomilahu od godine na godinu, dok ne prekoračiše samu glavnicu dva puta, a to joj je nosilo liepe prihode. Danas većina seljaka imade uslied toga, što su ogromni ovi kamati utjerani bez milosrdja, velikih preplata na gornjem odkupu uslied previsokog kamatnjaka i nesmiljenog računanja kamata, ali narod taj svoj novac ne dobiva još uvijek natrag.

Mi nalazimo obračune glede svih zaklada, kao priloge k proračunima, ali nigdje ne opazismo obračuna zemljorazteretne i zemljoodkupne zaklade. Koji su razlozi dakle, da vlada grofa Hedervarya nije saboru polagala račune o tim dvijema zakladama? Mi smo uvjereni, da će nova vlada u te račune što prije ugledati, obračun učiniti i saboru položiti taj račun. Mi ćemo u ostalom o tim dvim zakladama obširno govoriti na koncu ove razprave, a naročito o zakladi zemljorazteretnoj, jer je ta zaklada najcienija točka vladavine grofa Khuena.

Prema onomu, što smo prije rekli, ne sastoji se vlada i rad ministra trgovine ni u čem drugomu, nego u tom, da uzkraćuje kontingenat žeste našim tvornicama, da odlučuje o tom, imade li se kojoj tvornici u Hrvatskoj podieliti pogodovnost poreznoga oprosta i na koliko godina, te da naše liepe „državne“ šume prodaje u Budimpešti, konačno da u Hrvatskoj namješta zgoljne Magjare za državne šumare i ine namještenike.

Za takovo djelovanje ministra poljodjelstva mislimo, da ipak ne bi Hrvatska u zajedničku blagajnu trebala doprinášati godimice milijun, a često i više kruna.

I naš kraljevinski odbor u tom je pitanju g. 1899. zauzeo dosta izpravno stanovište, jedino je trebao zahtijevati, da se državne šume takodjer predadu u upravu zemaljske vlade.

Tako smo mi u najkrupnijim potezima razložili, što je sa prihodima od onih količina alkohola (žeste), što no se produciraju u Ugarskoj, a uvažuju u Hrvatsku. Kako bi se ovoj nepravdi imalo na put stati, razložiti ćemo, kad prodjemo na predoznačni postupak.

Prije toga moramo se osvrnuti :

IV. Na onu žestu, što se u Hrvatsku uvažava iz Austrije i Bosne. Od te žeste takodjer Hrvatska neima nikakova prihoda. Porez od te žeste, kako smo već prije razložili, plaćaju austrijske i bosanske tvornice u Austriji i Bosni, te se onda taj porez vraća po Bosni i Austriji, ali ne Hrvatskoj nego **Ugarskoj**. Od takove žeste dobiva Hrvatska jedino namet na porez od žeste, koji iznaša 10 K po hektolitru.

Od žeste naime, koja se uvažava iz Austrije i Bosne, plaća se namet onom prilikom, kada se žesta i po komu se žesta u Hrvatskoj preuzima, tako, da taj novac dolazi u hrvatske blagajne.

V. Konačno dolazi u obzir još te žesta, koja se u Hrvatsku uvažava iz inozemstva. Porez, namet i carina od te žeste plaća se u Hrvatskoj kod carinskih ureda onom prilikom, kada naručitelj žestu preuzima. No taj uvoz tako je neznatan, da ne trebamo o tom podrobnije govoriti.

Tako smo u najkraćim crtama razložili odnošaje glede prihoda od žeste.

Pod naslovom „predoznačni postupak“ upozorit ćemo, kako bi se prihodi žeste Hrvatskoj osigurati mogli i u onom slučaju, ako se ne bi zakoni i provedbene naredbe promijenile.

Potrošarina na slador.

Počevši od g. 1899., kad no je z. čl. XVIII. od g. 1899. uvedena potrošarina na slador, ne dobiva Hrvatska od prihoda potrošarine od sladora ama baš ni jednoga filira!

Prema točki 1. §. 1. z. čl. XVIII. od g. 1899. plaća se od svakog metričkog centa sladora, bez obzira na njegovu gustoću, u ime potrošarine **38 K**, ako je taj slador produciran i konsumiran na području austro-ugarske monarkije i Bosne. Ako li je slador produciran u Austro-Ugarskoj monarkiji i Bosni, ali se izveze preko carinske linije dakle u šire inozemstvo, dobiva tvorničar od svakoga metričkog centa u ime izvozne nagrade od države dotičnog područja, iz koj-ga je slador izvezen, 3 K 20 fil. do 4 K 60 fil., već prema tomu, koliko iznaša polarizacija dotičnog sladora. Od potrošarine, naravno, da je takav slador bio i jest oprošten.

Ipak u svrhu, da se prekomjerni izvoz sladora ograniči, da se ne bi u Austrougarskoj uslied prevelikoga izvoza pokazala oskudica sladora a s druge strane, da se ograniči prekomjeran uvoz sladora iz inozemstva, ograničen je izvoz sladora u inozemstvo §. 3. spomenutoga zakona na taj način, što su se države obvezale (t. j. Austrougarska i Bosna) da će tvorničarima sladora godimice za izvezene količine sladora izplatiti najviše 18,000.000 kruna, a čim se ta svota postigne, prestaju države izplaćivati izvozne nagrade, ili u koliko su takove preko računa pojedinim tvornicama izplaćene, da tvorničari imaju nepripadno povrh računa primljene nagrade državama povratiti.

Kako je u tom pogledu ustanovljeno razmjerje između Austrije, Ugarske i Bosne, te kako između pojedinih tvornica sladora, nema svrhe, da ovdje razlažemo, jer Hrvatska ne ima na žalost nijedne tvornice sladora.

Jedino moramo ovdje pripadom iztaknuti, da se Hrvatskoj nisu nikada smjeli niti se smiju prigodom obračuna u doprinosbeni teret staviti nagrade, što ih je Ugarska izplatila producentima za izvoz preko carinske linije, i to ni onda, kada bi se Hrvatskoj od prihoda sladora davao na nju otpadajući dio, a kamo li, kad ona od celoga toga prihoda ne dobiva upravo ništa.

Ne smije se taj tobože zajednički trošak Hrvatskoj za to uračunati, jer Hrvatska nema tvornica, pa ne može ništa izvažati, a kada ništa ne izvaža, ne dobivaju hrvatski tvorničari — jer ih ne ima — ni izvozne nagrade.

Na sve ovo ćemo se vratiti, kad budemo govorili o pitanju obračunavanja.

No pošto su bruseljska međunarodna konvencija od 5. ožujka 1902. glede carine na slador, te ustanove §-a 2. zak. članka XVIII. od godine 1889. glede izvoznih nagrada znatno pogodovala izvozu sladora preko carinske linije, nastala je kod nas a naročito u našoj državnoj poli oskudica i skupoća sladora.

Da se to uzmogne razumjeti, moramo iztaknuti, da su pojedine države, naročito Englezka, producirale toli ogromne količine sladora, da su te količine upravo u bezcienu morale davati, ako su ga kanile prodati u inozemstvo. Druge opet države, da uzmognu prepriečiti uvoz stranoga sladora na štetu domaće produkcije, udarale su visokim carinama na uvezeni strani slador. Uslied toga bile su neprestane borbe između pojedinih država radi sladora. Da se tomu stanju stane na kraj, a naročito da se onemogućí nesolidna konkurencija sa sladorom između država, stadoše se države dogovarati i izaslaše svoje poklisare na zajedničku konferenciju u Bruselj, gdje nakon poduljeg viećanja bude sklopljena međunarodna konvencija od 5. ožujka 1902., sa sliedećim glavnim točkama :

1. Sve konvenciji pristupivše države ukidaju sve posredne i neposredne nagrade, što ih je država do sada tvorničarima davala za proizvodnju ili izvoz sladora, čokolade, slastičarske robe, dvopeka, zgusnutog mlieka itd.

2. Ukidaju se podpuni ili dioni prosti od poreza, što ih je do sada uživao jedan dio producirane količine sladora.

3. Ukidaju se pogodnosti udioničtvovanja tvornica i u suvišku dobitka potrošarine kod nekih država.

4. Ukidaju se previsoke povrate poreza i carina, koje su neke države dozvoljavale samo da omoguće izvoz.

5. Surtakse (t. j. razlika, koja se imade plaćati na potrošarini od uvezenog sladora više, nego od domaćeg) snizuju se za sve države jednako za bolji slador na 6 franka, za lošiji 5.5 franka.

6. Proti uvozu sladora iz država, koje nisu konvenciji pristupile, imadu se udariti carine bar u onoj visini, u kojoj dotične države davaju tvornicama izvozne nagrade. Tu konvenciju podpisale su: Austrija, Ugarska (posebno) Njemačka, Englezka, Italija, Švedska, Nizozemska, Norvežka, Belgija, Francuzka i Španija i dotične države su tu konvenciju ratificirale.

Ugarska ratificirala je taj ugovor sporazumno sa Austrijom z. čl. 1. od g. 1903.

Na temelju toga stvoren je u Ugarskoj zakonski članak II. od g. 1903.

Kako je spomenutom konvencijom nesolidna međunarodna utakmica onemogućena, išla je sada Ugarska za tim, da ograniči prekomjerni uvoz sladora iz Austrije, koja imade veći broj tvornica i bolje tvornice, te jeftinije producira slador od Ugarske pa može uzprkos tomu, što su iste porezne stavke, slador jeftinije prodavati nego li ugarske tvornice.

Da Ugarska omogućiti obstanak svojim tvornicama. složiše se sa obje vlade u tom, da osiguraju produkciju svojim tvornicama u onom razmjeru, u kojem stoji konsumna snaga jedne napram drugoj.

Nakon dugotrajnih pregovora između austrijske i ugarske vlade utanačen je sporazum, na temelju kojega je stvoren zakon o kontingentiranju sladora upravo onako, kako je kontingentirana žesta. Ujedno su ukinute izvozne nagrade. Tako je izvoz ograničen, a cijene sladoru su za konsumente pale.

Po tom sporazumku uglavljeno je na temelju spomenute bruseljske konvencije, da se austro-ugarsko, te bosansko konsumno područje osigurati imade dovoljnom zalihom sladora tako, da na cijelo potrošno područje imade odpasti kontingenat od 3,660.000 metričkih centi. Od toga pak kontingenta da otpada za prvo proizvodno razdoblje t. j. od 1. rujna godine 1903, do 31. kolovoza godine 1904.

na Austriju . . . 2,770.340 mtc.

na Ugarsku . . . 863.660 „

na Bosnu . . . 26.000 „

ukupno kao gore . 3,660.000 mtc.

potrošnog sladora.

Glede slijedećeg proizvodnog razdoblja, dakle od 1. rujna 1904. do 31. kolovoza 1905. imat će se kontingenat sladora spomenutih triju područja na temelju potroška neposredno minulog proizvodnog razdoblja po ministru financija i po ces. kr. austrijskom ministru financija sporazumno ustanoviti (§. 5. z. čl. II. od god. 1903.)

Potroškom sladora smatra se na svakom od spomenutih triju područja ona količina sladora, koju dobijemo, ako se na dotičnom području k onim količinama sladora, koje su na dotičnom području producirane i uz uplatu potrošarine konsumirane, pribroji u dotično područje iz inozemstva uz naplatu carine i potrošarine uvezenih količina sladora, te konačno one količine sladora, što no su iz područja jednoga od oba ostala područja nabavljene uz uvjet, da se potrošarina, što je već plaćena na tim dvjema područjima, putem predoznaka naknadi onom području, u koje je slador uvezen. Od toga se opet imade odbiti ona količina sladora, koja je iz ovoga područja izvezena u oba ostala područja, od koje količine je i potrošarina, otpadajuća na izvezeni slador, putem predoznaka ostalim dvjema područjima predoznačena, odnosno vraćena.

Na pr. Ugarska producirala je primjerice 800.000 met. sladora. Od toga potrošila je Ugarska 700.000 metc., dočim je od ostatka izvezla u Njemačku 30.000 metc., u Austriju 20.000 metc., a u Bosnu 50.000 metc. Ugarska pak uvezla je stranoga sladora iz Francuzke 20.000 metc., iz Njemačke 40.000 metc., iz Austrije 60.000 metc., a iz Bosne 1000 metc. Koliko dakle iznaša potrošak sladora Ugarske? Koliko iznaša potrošarina Ugarske?

Potrošak :

a) potrošak domaćeg sladora	700.000
b) iz Francuzke	20.000
c) iz Njemačke	40.000
d) iz Austrije	60.000
e) iz Bosne	1.000
Ukupno	821.000

metričkih centi.

- a) Od 700.000 plaćena je potrošarina po
domaćim tvornicama sa 38 K po centu 26,600.000 K
- b) Od 20.000 centi plaćena je potrošarina,
kada je po naručitelju na carinskom
uredu preuzet slador 760.000 K
- c) Iz Njemačke 40 000 centi isto tako . 1,520.000 K
- Izim toga dobila je Ugarska od ko-
ličina pod b) i c) carinsku pristojbu.
- d) Od količine uvezene iz Austrije i Bosne
plaćena je potrošarina u Austriji i
Bosni, ali je taj uplaćeni tamo novac
po austrijskoj i bosanskoj vladi pred-
značen odnosno povraćen 61.000×38 2,318.000 K
- Ukupno . . . 31,198.000 K

No Ugarska je izvezla u inozemstvo (u Njemačku)
30.000 centi, od koje količine Ugarska nema prihoda,
jer je takav slador prost od poreza. Izvezla je u Austriju
20.000 mte., a u Bosnu 50.000 met. centi, ukupno 70.000
met. centi.

Od te količine plaćen je doduše porez u Ugarskoj
sa 2,600.000 K, ali je taj porez predodređen i to:

Austriji	760.000 K
Bosni	1,900.000 K
svoga	2,600.000 K
Producirano je dakle u Ugarskoj	800.000 mte.
Uvezeno u Ugarsku	121.000 mte.
ukupno	921.000 mte.
Od toga izvezeno u inozemstvo	30 000 mte.
ostaje	891.000 mte.
Potrošarina $891.000 \times 38 =$	33,858.000 K
Odbiv od toga količinu izve- zenu u Austriju i Bosnu	70.000 mte.
$70.000 \times 38 =$	2,660.000 K
Ostaje prihod potro- šarina	31,198.000 K, a 821.000 mte.
potroška sladora za cijelu Ugarsku.	

Kako se iz svega toga vidi, ne odvisi prihod potrošarine od broja tvornica niti od produktivne snage, niti Austrije, niti Ugarske nego jedino i isključivo od konsumne snage svakoga pojedinoga područja. Kako smo vidjeli iz §. 5. z. čl. II. od g. 1903. ono kontingentiranje sladora za g. 1903./1904. samo je privremeno, te se ministri istim zakonom ovlaštaju, da svaki mjesec dozvoljeni kontingenat prema ukazujućim se potrošnim potrebama dotičnog državnog područja međusobnim sporazumom reguliraju.

Ugarska je namjeravala, da zaprieči uvoz sladora iz Austrije, udariti na uveženi slador iz Austrije namet od 3 K po metričkom centu. Medjutim prošlogodišnja obstrukcija spriječila je, da se takav zakon stvori i tako je predbježno ostalo sve pri starom i mi polovicu sladora još uvijek dobivamo iz Austrije, jer je jeftiniji.

Za sljedeće proizvodno razdoblje ustanovit će se kontingenat definitivno na temelju izračunatog potroška sladora iz razdoblja 1893./1894. u svakom pojedinom području.

Po tom ćemo tek koncem kolovoza ove godine moći saznati, koliki je potrošak sladora u jednoj godini za sve zemlje ugarske krune.

Koliko je prošle godine iznašao potrošak za ciele Ugarsku, mi ne znamo. Zajednička vlada znade to točno, premda toga opreza radi ugarski statistički ured ne objelodanjuje. On objelodanjuje jedino, da je Ugarska producirala u g. 1901. **2,877.552** mte. sladora, da je imala 20 tvornica sladora, u kojima je bilo zaposleno 13.039 radnika, da je izradjeno sladorne repe 17,996.366 metričkih centi, a čisti prihod da je na potrošarini iznašao okruglo 31,000.000 kruna.

Od svega toga niti u gospodarskom pogledu, niti od prihoda poreza Hrvatska nije imala upravo ništa!

Mi ne znamo točno, koliko iznaša potrošak sladora u Hrvatskoj, ali zajednička vlada to jako dobro znade i mora znati!

Zajednička vlada ne vodi, — kako ona to prostodušno veli — glede potroška u Hrvatskoj, a po tom glede prihoda Hrvatske od potrošarine na slador posebnih računa, premda bi to, prema mnogo puta već citiranoj ustanovi nagodbe — činiti morala. Zajednička vlada dakle krši nagodbeni zakon, pa se ni malo ne žaca javno to priznati. Pošto se glede prihoda Hrvatske ne vode posebni račuri, to ne ima ni temelja, na kojem bi se nagodba imala skopiti.

Nepreostaje dakle ino, nega ustanoviti potrošnu snagu Hrvatske na temelju broja žiteljstva i površine. Kako već više puta razložismo, iznaša taj razmjor 14%. Potrošarinski prihodi sladora iznašali su god. 1901. okruglo 31 milijun kruna, a ta svota odgovara faktično kontingentu od 863.660 metričkih centi, jer taj broj pomnožen sa 38 K daje 32,819.380 K, a toliko je čista potrošarina u god. 1902. i iznašala. No iz toga nipošto ne sliedi, da konsum Ugarske na sladoru iznaša u istinu samo toliko, koliko je kontingentirano, t. j. samo 863.660 metričkih centi. Kad bi potrošak u istinu bio samo toliki, iznašao bi bio čisti prihod potrošarina okolo 28 milijuna kruna, ne pako 31 milijun, dapače i mnogo manje. U g. 1903./904 bit će naime dohodak na potrošarini najmanje za 3 milijuna kruna veći, jer su ukinute izvozne nagrade, koje su se iz brutto-prihoda potrošarine na slador morale tvornicama svake godine izplatiti.

Stoga kontingenat od 863.660 metričkih centi ni iz daleka ne odgovara onoj količini sladora, što ga Ugarska godimice troši, a da bi potrošak u istinu bio iznašao toliko, koliki je kontingenat, tada, kako rekosmo ne bi čisti prihod iznašao okruglo 31,000.000 kruna,

nego za ona 3 milijuna kruna, što imaju odbiti za izvozne nagrade, manje, dakle samo okruglo 28 milijuna kruna.

Konsum sladora iznašao je po tom faktično i iznaša kontingnat sa 863.660 mtc.

K tomu ona količina, iz koje su uplatom potrošarine, jer je slador u Ugarskoj konsumiran, plaćene izvozne nagrade od 3,000.000 kruna sa 78.460 „

ukupno dakle iznaša konsum. 942. 120 mtc.

Ovdje smo za izvozne nagrade uzeli 3 milijuna kruna, a morali bi uzeti prema razmjeru više, jer cila Austro-ugarska izplaćuje u ime nagrada 18,000.000 kruna, a od toga bi na Ugarsku razmjerno mnogo više došlo

Ugarska producirala je g. 1901. u svemu :

sladora bolje i gore vrsti . 2,877.552 mtc.

odbijemo li od toga po-

trošak sa 942.120 mtc

ostaje jošte uvijek za izvoz 1,835.432 mtc.

a kada bi se to izvelo uzevši prosječni broj izvoznih nagrada (jer je od lošijeg sladora nagrada 3 K 20 fil., od boljega 4 K 60 fil., prosječno dakle 3 K 90 fil.) sa 3 krune 90 fil morale bi izvozne nagrade iznašati preko 7,000.000 kruna, a ne 3 milijuna, kako mi uzesmo, samo da nam se ne prigovori.

Uzmimo u ruke godišnjak središnjeg statističkog ureda u Budimpešti.

Tamo ćemo naći, da je sladora u g. 1901. uvezeno iz Austrije u Ugarsku 350.986 metričkih centi, dočim se izvoz u Austriju radi neznatnosti i ne spominje. Izvezeno je jedino u Bosnu 28,107 metričkih centi sladora. Od inozemstva izvezeno je :

u Britaniju	50.843 mte.
u Srbiju	27.669 "
u Bugarsku	24.705 "
u Tursku	163.064 "
u "	7.150 "
u azijsku Tursku . . .	102.275 "
u " "	9.399 "
u Indiju	661.502 "
u "	13.591 "
u Ameriku	140.275 "
ukupno . . .	1,200.475 mte.
u Bosnu	28.107 "
svega . . .	1,228.582 mte.

Manje količine izvoza nisu ovdje uračunate.

Sveukupni izvoz prema

stat. godišnjaku . . . 1,557.620 mte.

Sveukupna produkcija

prema statističkom go-

dišnjaku 2,877.552 mte.

Ostaje na potrošak

Ugarske 1,298 932 mte.

K tomu uvoz iz Austrije

i inozemstva 351.544 "

Ukupna količina . . . 1,650.476 mte.

koja bi ostala Ugarskoj, da ju sama potroši.

No pošto se jedan dio sladora troši bezporezno, to bi se jedan dio od toga imao odbiti; no to bi jedva moglo iznašati 150.000 metričkih centi.

Ako nam je dakle vjerovati statističkomu godišnjaku službenom, koji je sastavljen na temelju službenih podataka, tada bi porezu podvrženi potrošak u Ugarskoj iznašao oko **1,500.000** metrič. centi sladora.

No da nam se ne rekne, da su to puke i prazne kombinacije, na temelju kojih mi hoćemo da ustanovimo potrošnu snagu Hrvatske glede sladora, to mi nećemo računati po ovim službenim podacima, nego ćemo se držati strogo zakona, t. j. kontingenta, zakonom za potrošak opredjeljenoga.

Po tome bismo mogli naprosto reći: Pošto su čisti prihodi potrošarina u g. 1901. (za g. 1902. i 1903. ne imademo jošte podataka, ma da su ti prihodi u tim dvjema godinama veći) iznašali 30,649.000 K, te pošto površina i pučanstvo Hrvatske naprama cjelokupnom pučanstvu zemalja ugarske krune iznaša 14%, to od prihoda za g. 1901. na Hrvatsku od pada 4,290.860 K, pošto je pako od toga primila — 0,000.000, pokazuje se tražbina Hrvatskesa 4,290.860 K za g. 1901.

Za g. 1902. i 1903., kao i za g. 1899. i 1900. imalo bi se isto tako postupati. Tako bi se i u buduće imalo svake godine postupati, dok god ne budu računi glede prihoda Hrvatske posebno vodjeni.

No mi ne ćemo ni tako računati, nego ćemo uzeti podlogom kontingenat, ma da i jest daleko premalen i ne odgovara faktičnom potrošku. Taj kontingenat prema §-u 5. z. čl. II. od god. 1903. za sve zemlje ugarske krune iznaša **863.660** metr. centi. Pošto porez prema §-u 1. z. čl. XVIII. od g. 1899. iznaša 38 K po metričkoj centi sladora, to će porez iznašati najmanje 32,819.080 K. Kako smo u uvodu razložili, odnosno kako sam zakon izrično veli, imat će se za buduće razdoblje kontingenat ustanoviti na temelju faktičnoga potroška u ovom razdoblju, dakle je temeljem razdiobi kontingenta faktični potrošak svakoga područja.

U faktični potrošak ugarskog područja uračunana je i uračunat će se i ona količina, što no je u Hrvatskoj potrošena. Pošto mi krivnjom zajedničke vlade ne znamo, koliko iznaša potrošak Hrvatske, to se od cjelokupnoga kontingenta ne može izračunati kontingenat, koji bi odgovarao hrvatskom potrošku inače, nego u razmjeru pučanstva i površine. To razmjerje iznaša 14%, a po tom od kontingenta otpada na Hrvatsku **120.912** metr. centi, od koje količine otpada na Hrvatsku 120.912×38 t. j., iznos potrošarine od **4,594 656**, dakle malo ne ista svota, koju izračunamo, uzev podlogom čisti prihod od g. 1901.. No taj će prihod, na što osobito upozorujemo — biti u g. 1904. i 1905. veći, jer je potrošak veći od kontingenta i jer su odpale izvozne nagrade, koje su u god. 1903. jošte za stare zalihe izplaćene.

Jedan hrvatski industrijalac bavi se već mnogo godina pitanjem sladora, jer namjerava podići u Hrvatskoj tvornicu sladora. On se je obratio na sve veletržee, da mu izkažu potrošak sladora, koji je u Hrvatsku stigao njihovim posredstvom. Na temelju tih izvještaja proračunano je, da Hrvatska konsumira faktično do 100.000 metričkih centi sladora.

No mi znademo, da se sva količina sladora u Hrvatsku ne uvažava posredstvom veletržaca, nego da trgovci, što stanuju blizu medja Ugarske i Austrije, slador nabavljaju neposredno iz ugarskih i austrijskih tvornica, a nabavljaju ga i neki veći trgovci neposredno. Po mnijenju strukovnjaka uvažava se na taj način u Hrvatsku okruglo 20.000 metričkih centi sladora, a po tomu bi iznašao potrošak sladora u Hrvatskoj oko 120.000 metr. centi. Računajući porez sa 38 K po metričkom centu, iznašao bi porez od

sladora okruglo 4,560.000 kruna dakle opet približno istu svotu, koju izračunasmo po kontingentu. **Nu na žalost od celoga toga prihoda počevši od godine 1899. ne dobismo ni filira radi toga, što se taj porez plaća u Ugarskoj, budući smo mi tako sretni, da ne imamo ni jedne tvornice.** Jedan veletržac u Zagrebu već je svakuda tražio, da mu država u izgled stavi zakonom zajamčene pogodnosti, pa da će graditi tvornicu; no obadva puta bio je odbit!

Hrvati dakle plaćaju potrošarinu Ugarskoj i od toga novca ne dobivaju ništa! Sve to za to, što je zakonodavstvo odredilo radi lagljeg pobiranja toga poreza, da porez imade predujmice platiti tvorničar, a konsumenti mu ga imadu naknaditi. Kad Ugarska šalje slador u Austriju i Bosnu, mora porez, što ga je pobrala od tvorničara, predoznačiti Austriji odnosno Bosni; kad Austrija ili Bosna šalju slador u Ugarsku, moraju porez, što je od tvorničara ubrala, predoznačiti Ugarskoj. — Kada pak Austrija i Bosna šalju slador u Hrvatsku, mora porez predoznačiti **Ugarskoj**, a ne Hrvatskoj.

Kada Ugarska šalje slador u Hrvatsku ne predoznačuje Hrvatskoj **nikakova poreza**, jer veli, da Hrvatskoj pripadaju samo oni porezi, koji su u Hrvatskoj plaćeni, kao da ti porezi nisu po Hrvatima i u Hrvatskoj plaćeni!

Kad Hrvatska tomu prigovara, i traži, da se njoj osiguraju njezini prihodi, kako su u predoznačnom postupku osigurani Austriji, Ugarskoj i Bosni; onda nam

ona dovikuje kao svom osamsto-godišnjem savezniku: „Quod licet Iovi, non licet....!“ — Kako se imade tomu doskočiti, razlažemo pod naslovom: „predoznačni postupak“.

Mineralno ulje.

Zakonskim člankom XVIII. od godine 1882. uvedena je potrošarina na mineralno ulje t. j. petrolej i benzin, što no se proizvadjaju u zemljama ugarske krune, i povišena je carina na one količine mineralnog ulja, što no se u Ugarsku uvažaju iz inozemstva.

Za one količine mineralnoga ulja, što no se proizvadjaju u Ugarskoj, plaća se od svakog metričkog centa čiste težine u ime potrošarinskog poreza 13 kruna, od uveženoga pako mineralnoga ulja iz inozemstva plaća se od svakoga metričkog centa skupa sa carinom 20 kruna.

Hrvatska od potrošarinskih prihoda mineralnoga ulja od godine 1882. pa sve do danas nije dobila upravo ni filira. Potrošarinu naime od mineralnoga ulja plaćaju dotične rafinerije i tvornice onom prilikom, kada ga stavljaju u promet, a konsumentima zaračunavaju onda mineralno ulje za toliko skuplje, koliko su platili poreza. Tvornice i rafinerije dakle radi lagljega pobiranja predumjluju porez konsumentima, a konsumenti ga plaćaju odnosno vraćaju onom prilikom, kada ulje kupuju za potrošak.

Od mineralnog ulja, što se uvažava iz inozemstva, plaća se potrošarina onom prilikom, kada se kod carinskih ureda plaća carina. Po ovomu bi Hrvatska bila imala dobiti barem onaj potrošarinski porez, što je kod hrvatskih carinskih ureda uplaćen od uveženih količina mineralnog ulja iz inozemstva, no i od toga ne

dobismo ništa, makar da je potrošarina u Hrvatskoj neposredno plaćena. Od onih konačno količina, što dolaze iz Austrije i Bosne, plaća se porez u Bosni i Austriji, pak se onda uplaćene svote predoznaju Ugarskoj, a ne Hrvatskoj, makar da je mineralno ulje u Hrvatskoj potrošeno i makar da su taj porez Hrvati platili, jer im je ulje za toliko skuplje prodano, koliko je iznašao porez.

Što je pri tom žalostno, jest okolnost, da mi u Hrvatskoj ne imademo niti jedne tvornice, odnosno rafinerije mineralnog ulja. Imademo doduše jednu veliku rafineriju na Rieci, no mi od svih poreza, što se plaćaju na Rieci — a ti iznašaju ogromne svote — uzprkos kondominiju ne dobivamo ništa!

Ugarska imade velike rafinerije na Rieci, u Budimpešti, Požunu, Segedinu itd., dočim Hrvatska ne ima niti jedne. Ugarska nije doduše tomu kriva, jer nam nije poznato, da bi tko od Hrvata bio zatražio dozvolu za podignuće rafinerije mineralnih ulja, a da bi bio zatražio, morao bi ju bio i dobiti, jer zajednička vlada ne može po zakonu takve dozvole uzkratiti, ako molitelj udovolji svim uvjetima, koje § 6. spomenutoga zakona zahtjeva. Ti uvjeti pako su takove naravi, da im svatko može udovoljiti. Kada bi se naši kapitalisti i naši novčani zavodi za stvar bili iole zainteresovali, imala bi Hrvatska već odavna tvornicu mineralnoga ulja.

Bilo bi na mjestu, da naša trgovačko-obrtnička komora u tom pogledu poprimi inicijativu.

Nu glede podignuća tvornice mineralnog ulja razgovaramo sa nekoliko kapitalista pak na svoju žalost opazismo, da naš trgovački sviet ne ima niti pojma o proizvodjanju mineralnih ulja. Svi skoro drže, da se ponajprije mora naći vrelo, gdje petrolej izvire, a onda ne treba ništa drugo, nego uzeti škafove pak nagrabiti pe-

troleja, koliko treba, da se bačve napune. Drugi misle isto tako, tek vele, da takovo mineralno ulje valja — jer je mutno i pomiešano sa zemljom — na stanovitom stroju prociediti.

Mi neznamo doduše, kakova je naučna osnova u našoj trgovačkoj školi, ali je svakako žalostno, da se tako malo pomnje industrijalnim prilikama u Hrvatskoj u obće posvećuje danas, kada i vrebci na krovu pjevaju, da neima niti može biti u poljsko-gospodarstvenom pogledu napredka i uspjeha bez podizanja industrijalnih podhvata.

Zar ugarske rafinerije mineralnoga ulja proizvadjaju mineralna ulja iz vlastitih svojih sirovina, zar naročito riečka rafinerija proizvodja domaće sirovine? Odkuda Rieci izvori petroleja, odakle ugljen za proizvodjanje mineralnih ulja? Ugarska imade doduše nješto svojih sirovina, ali ugarske sirovine za proizvodjanje kamenog ulja uvažaju se ponajviše iz Rumunjske, Rusije i Amerike i Bosne, te se tih sirovina godimice uvažava preko 1,200.000 metričkih centi. To je ponajviše pomoću raznih preparata raztvoreni smedji kameni ugalj. Kako je Hrvatska kao malo koja zemlja bogata na smedjem ugljenu, koji se za gorivo danas još ne da uspješno upotriebiti, bilo bi prava dužnost naših mjerodavnih faktora iztražiti, ne bi li taj ugljen bio prikladan za tvoritbu kamenog ulja.

No i u onom slučaju, ako mi ne bi imali osobito valjanih surovina, ne bi li mi mogli u Sriemu ili u Primorju podići barem jednu rafineriju kamenog ulja?

Rafinerija kamenog ulja može se naime uspješno podići jedino na morskoj obali ili na plovnoj rieci, i to radi toga, što je samo na taj način omogućen jeftin dovoz surovina.

Ako je mogla Ugarska podići tvornice mineralnog ulja na svojim riekama Dunavu i Tisi, ne može li i Hrvatska podizati te tvornice na Dunavu i u hrvatskom

Primorju, kada je vodeni put i iz Rusije i iz Amerike, i iz Rumunjske i Bosne mnogo kraći, dakle i mnogo jeftiniji, nego li do Ugarske. Kada te tvornice krasno uspijevaju u Ugarskoj, nije li jasno, da bi tim bolje mogle uspijevati u Hrvatskoj? Nije li jasno, da bi te tvornice u Hrvatskoj i tim laglje uspijevati mogle, što su u Hrvatskoj drva i ugljen jeftinija nego li u Ugarskoj. Mislimo naime onaj ugljen, koga Hrvatska imade u izobilju, ali je za gorivo, buduć premlad, neprikladan, za tvornice ali prikladan.

Pošto dakle Hrvatska neima niti jedne tvornice, to se u Hrvatskoj ne plaća niti potrošarina, i tako od te potrošarine Hrvatska, ma da ju taj porez opterećuje, neima upravo ništa, jer joj Ugarska ne će da uračuna te prihode, nego ih sebi pridržaje proti jasnim ustanovama nagodbe, koja izrično određuje, da se Hrvatskoj imadu osigurati svi prihodi izravnih i neizravnih poreza te državnih dohodarstva i inih prihoda, koji terete pučanstvo Hrvatske. Koliko iznašaju ti prihodi od mineralnih ulja, što ih plaća pučanstvo Hrvatske i Slavonije, ne će da nam kaže zajednička naša vlada, koja protupravno vodi račune glede tih naših prihoda.

Mi s toga ne znamo za izvjestno koliko ti naši prihodi iznašaju.

Mi znademo ali, da je prošle godine sam grad Zagreb konsumirao samoga petroleja bez benzina i drugih mineralnih ulja 8823 metrička centa, od koje količine iznaša potrošarina po 13 kruna računajuć — 114.699 kruna. Ako uvažimo, da se u Zagrebu cijela javna razsvjeta a i većina privatne razsvjete obavlja plinom i električnom razsvjetom, dočim drugi gradovi i sela troše samo petrolej, možemo si lahko predstaviti, koliko iznaša konsum petroleja u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji.

Koliko smo sazuali od naših veletržaca iznaša po-

trošak petroleja samo onih trgovaca, koji petrolej od zagrebačkih, sisačkih i karlovačkih veletržaca nabavljaju, preko 50 hiljada metričkih centi na godinu. Kada bi naša vlada htjela, mogla bi ona od željeznica i od svih hrvatskih veletržaca lahko saznati, koliko potrošak petroleja u Hrvatskoj i Slavoniji iznaša. Ako se petroleja samo posredstvom zagrebačkih, sisačkih i karlovačkih veletržaca prometne preko 50 hiljada metričkih centi, tada držimo, da nam ne će nitko moći predbaciti nečednost, ako uztvrdimo, da Hrvatska i Slavonija godimice potroši daleko više od 120 hiljada metričkih centi petroleja, ne računajući amo i ostale vrsti mineralnoga ulja.

Ako se pako potroši samo 120 hiljada metričkih centi petroleja, tada iznaša potrošarina **1,560 000 K.** Pošto mi ne imademo sigurnih podataka glede potroška mineralnih ulja, ne preostaje nam ino, nego i opet računati prema broju stanovništva. Hrvatska će ovim računom doduše i opet izvući kraći kraj, ali mi moramo, kada već drugoga temelja ne ima, računati po jedinom ovom temelju.

Ugarska naime imade veliki broj gradova i to velikih gradova i veliki broj velikih trgovišta. Svi ovi gradovi i trgovišta služe se skoro izključivo plinskim i električnim svjetlom, dočim je Hrvatska glede uporabe modernih ovih načina razsvjetljivanja za Ugarskom daleko zaostala, a izim toga Hrvatska ne ima velikih gradova.

Čisti prihodi potrošarina na mineralnom ulju iznašali su za sve zemlje ugarske krune prema statističkom godišnjaku u g. 1901. svotu od 10,731.000 kruna. Uzmemo li od toga 14%, to bi na Hrvatsku odpao godišnji čisti prihod od **1 502.340** kruna, što bi odgovaralo potrošku 115.000 hektolitara kamenoga ulja, dakle skoro

iste količine, koju smo mi na temelju dobivenih informacija i na temelju mnijenja stručnjaka izračunali.

Na Ugarskoj je, da dokaže protivno. Ako pogledamo statistiku, tada opažamo, da potrošak petroleja biva svake godine manji. To je posve prirodno. Čim se više u porabu uvadjaju moderna svjetla, tim manji biva potrošak petroleja. To ali ujedno dokazuje i činjenicu, da su prihodi od ove potrošarinske grane glede Hrvatske bili veći nego li sada. Uzmimo ali, da su ti prihodi i prije iznašali samo $1\frac{1}{2}$ milijuna kruna, tada nas je Ugarska obzirom na obnovljeni osamstogodišnji bratski savez samo u ovoj grani državnog prihoda počam od g. 1882. omanula za punih **30 milijuna kruna**. Pa da onda Hrvatska nije sretna sa svojim bratskim savezom, koji iz milosrdja uzdržava biednu Hrvatsku!!!

Porez i namet na pivo.

Porez od piva uveden je zak. člankom XIX. od g. 1899. Prema tomu zakonu (§ 1.) plaća se od svakoga hektolitra proizvedene pivne začine i od svakog stupnja (ekstrakt sadržaja) poreza 34 fil. Mi znademo, što se jakosti, t. j. ekstrakt sadržaja tiče, raznih vrsti piva, koli domaćeg, toli stranoga. Imademo naime piva hrvatskoga od 10—15 stupnjeva, magjarskog od 9—16 stupanja, a austrijskog i inozemnog, a naročito bavarskog od 9—18 stupnjeva jakosti.

Četiri petine hrvatskog piva imade 12—13 stupnjeva pivne začine. Mi možemo stoga uzeti za strano i domaće pivo, da imadu prosječni sadržaj pivne začine 12 stupnjeva, premda bi pravilnije bilo, da uzmeimo 14 stupnjeva, kako i država kod dohodarstvenih iztraga prosječni sadržaj računa. No mi ćemo i ovdje računati, kako je po Hrvatsku nepovoljnije. Po ovom računu plaća

se u ime poreza od svakog hektolitara pive prosječno 4 krune 8 fil. poreza.

Izim toga plaća se po z. čl XXIII. od god. 1899. od svakoga hektolitara proizvedene pivne začine i od svakoga stupnja ekstrakt sadržaja u ime nameta na porez od piva 80 fil., dakle, ako uzmemo prosječni sadržaj pivne začine sa 12 stupanja, tada se od jednoga hektolitara piva plaća 9 K 60 fil. nameta.

Porez u Hrvatskoj plaća se samo od onoga piva, koje je u Hrvatskoj producirano i konsumirano, te od onoga piva, koje je u Hrvatsku uveženo iz inozemstva. Od piva pako, koje je u Hrvatsku uveženo iz Austrije i Bosne, plaća se u Hrvatskoj samo namet, dočim se porez plaća u Austriji i Bosni, te se onda uplaćeni tamo porez predoznačuje Ugarskoj, ali ne Hrvatskoj. Od piva pako produciranog u Ugarskoj, a konsumiranog u Hrvatskoj, ne dobiva Hrvatska ni poreza ni nameta, jer se jedan i drugi plaća u Ugarskoj, a da se Hrvatskoj tamo uplaćene svote ne predoznačuju.

Prema službenim podatcima imala je Hrvatska:

		pivara: koje su piva producerale	i koje su platile potrošarine:
u god. 1894.	18	89.183 hl.	360.000 K
" " 1895.	17	87.137 "	350.000 "
" " 1896.	17	76.942 "	308.000 "
" " 1897.	17	79.257 "	322.000 "
" " 1898.	17	88.722 "	352.000 "
" " 1899.	17	86.532 "	345.000 "
" " 1900.	17	79.986 "	308.000 "
" " 1901.	17	77.943 "	320.000 "

U god. 1902./3. produciralo je 15 hrvatskih pivovara 66.897 hektolitara piva sa 808.155 stupnjeva pivne začine. Poreza platile su te pivovare 256 420 K, dočim je još u g. 1901. porez iznašao 320.000 K, a nameta

na pivo 554.712 kruna. Od 808.155 stupnjeva pivne začine po 34 fil. iznašao bi porez doduše 274.772.70 fil., no ova razlika potječe od tuda, što sve producirano pivo nije potrošeno, i što tvornice uživaju kredit, pa nije cijeli porez plaćen.

Namet od toga piva po 80 fil. imao bi iznašati 646.524 K, dakle za 91.811 K više, no ta razlika potječe od tuda, što sve pivo nije potrošeno i što je oko 15% produciranog piva izveženo u Bosnu i Austriju, a od te količine se ne plaća namet.

Ako želimo ustanoviti faktični potrošak hrvatskoga piva u Hrvatskoj, moramo uplaćeni porez sa 256.420 K podijeliti sa 4.08, a uplaćeni namet sa 9.6 i tako ćemo dobiti okrugli potrošak piva od okruglo 60.000 hektol. Točno se to ne može ustanoviti, obzirom na to, što se svake godine ne stavi u promet toliko, koliko se producira, što se odpisuje porez od pokvarenog piva, i što neke tvornice usljed dozvoljene vjeresije ne plaćaju porez odmah, čim se pivo uvari, konačno što neke pivare imaju od 5—15% oprosta od poreza i $6\frac{1}{2}\%$ od nameta od piva na naslovu gubitka, nastalog kod vrijenja. (Toč. 3. §-a 3. zak. čl. XXIII. od godine 1889. i § 4. naputka broj 91.340/99.).

Toliko glede domaćeg piva.

Nastaje sada pitanje, koliko se u Hrvatskoj konsumira stranoga piva? Na to pitanje teško je sigurnošću odgovoriti.

Naša zemaljska vlada ali mogla bi svaki čas na to pitanje odgovoriti. Na pivo plaća se naime obćinska potrošarina po 6 kruna u provincijalu, a po 4 krune u krajiškim obćinama, a u gradovima kako gdje, a nekoje domaće nove pivovare imaju oprost od obćinske potrošarine za onu obćinu, u kojoj su sagrađene kao n. pr. zagrebačka pivovara za potrošeni proizvod u gradu Zagrebu.

Glede domaćih tvornica može vlada lahko ustanoviti, koliki je konsum njihova piva u Hrvatskoj, te kolika je količina od obćinske potrošarine oproštena, a kolika obćinskoj potrošarini podvrgnuta. Od uveženog stranog piva plaća se potrošarina obćinska bez iznimke. Prema uplaćenju već potrošarini na pivo u cijeloj Hrvatskoj lahko je izračunati, koliko je konsumirano hektolitara piva. Mi svi dobro znademo, da se u Hrvatskoj više konsumira austrijskog i ugarskog piva, nego domaćeg. Grad Zagreb sam konsumira izvanjskog piva 18.169 hl., a zagrebačkog oko 8000 hl.

Cijela Slavonija poplavljena je magjarskim pivom, a većina većih kolodvorskih restauracija toči magjarsko pivo.

Mi ne ćemo ali ni ovdje da prećerujemo, nego ćemo uzeti, da se u Hrvatskoj konsumira stranog piva 90.000, a po tom bi cijeli konsum piva u Hrvatskoj i Slavoniji iznašao 150.000 hl., a to je u istinu najmanji konsum piva u Hrvatskoj, kako nas uvjeriše zastupnici stranih pivovara. Ovo je sigurno neznatna količina, ako uvažimo, da sam grad Zagreb konzumira preko 26.000 hl. Uzmemo li, kako smo prije razložili, ekstrakti sadržaj piva sa 12%, a po tom porez po hektolitru 4-08 K, namet pako sa 9-60 K po hektolitru, tada bi prihod poreza na pivo iznašao 612.000 K
a namet 1,442.000 K

Ukupno . . . 2,054.000 K

Prema službenim podatcima pako uplaćeno je u g. 1902. nameta na pivo domaće, austrijsko i bosansko okruglo 900.000 K
a poreza od domaćeg piva 256.000 K

Ukupno . . . 1,156.000 K

po tom iznaša kod piva prikrata Hrvatske godimice okruglo **900.000 K.**

Ako ali računamo po čistom prihodu poreza i nameta na pivo za sve zemlje ugarske krune, te po razmjeru pučanstva i površine, dobivamo sljedeći račun :

U god. 1901. iznašali su čisti prihodi po službenim podatcima na porezu od piva	6,214.000 K
na nametu	14,088.000 K
Uzevši od toga za Hrvatsku 14‰, imalo bi prema broju pučanstva i površini od toga odpasti na Hrvatsku :	
poreza	669.960 K
nameta	<u>1,972.320 K</u>
Ukupno	2,642.280 K

Mi ćemo i ovdje podlogom izračunavanju hrvatskih prihoda uzeti nepovoljniji po Hrvatsku račun, te ćemo uzeti prihod od poreza i nameta na pivo sa 2.054.000 K.

Račun prihoda svih potrošarina.

Kako smo do sada proračunali, iznašaju brutto prihodi Hrvatske faktično, odnosno imali bi iznašati:

1) Od žeste. Prema kontigentu imalo bi na Hrvatsku a isto tako po računu razmjera pučanstva i površine prema brutto prihodu svih zemala krune Ugarske naprama onima Hrvatske, odpasti na Hrvatsku brutto prihod	
od tvornica žeste	11,931.000 K
od pecara rakije	885.100 „
2) Od sladora	4,594,656 „
3) Od mineralnog ulja	1,500.000 „
4) Porez na pivo	612.000 „
5) Namet na pivo	1,442.000 „
6) Porez pića vina, pošto ga Ugarska amo svrštava	1,599.338 „
7) Točar nske pristojbe	341.230 „
Ukupno	22,916.324 K
Odbijemo li od toga izdatke, kako ih je zajednička vlada kod obračuna Hrvatskoj uračunala	1,902.960 „
ostaje čisti prihod sa	<u>21,013.364 K</u>

Hrvatskoj su kod obračuna g. 1901	
od svih tih grana uračunati brutto	
prihodi prema obračunskom iskazu	
sa	4,905.653 K
izdateci pako sa	1,902.960 „
prema tomu čisti primitci	<u>3,002.693 K</u>

Po tom iznaša prikrata Hrvatske 18,010.671 K
na samim prihodima od **potrošarina**.

Uzmemo li u obzir, da su potrošarinski ovi porezi uvedeni g. 1899, dakle da taj gubitak Hrvatska imade već pune četiri godine, tada je jasno, da je Hrvatska već do sada na potrošarinama samima izgubila **72.000.000 kruna**, koju svotu bi Ugarska imala Hrvatskoj vratiti.

Mi ne ćemo u prošlost dublje ni zavirivati, jer bi izašle glede gubitaka preogromne brojke. Već smo kod mineralnoga ulja samoga izračunali, da gubitelji Hrvatske od g. 1882 amo iznašaju **30** milijuna kruna, a kako je tek kod drugih prihodnih grana!

Za vojno oprostnu taksu smo nepobitno dokazali, da je Hrvatska do sada izgubila okruglo 10 milijuna kruna.

Pribrojimo li k godišnjem gubitku
potrošarina sa 18,010.671 K

Godišnji čisti gubitak na vojno-
oprostnim taksama sa 323.289 „

isnaša prikrata Hrvatske 18,333.960 K
samo iz ovih vrela državnih, koja smo do sada dospjeli prikazati.

Mi neznamo, da li ćemo mi dospjeti obraditi druga prihodna vrela prije, nego li nagodba bude sklopljena,

ali već sada možemo utvrditi, da bi Hrvatska imala dobiti:

od prihoda lutrije oko	300.000 K
od prihoda željeznica oko	6,000.000 „
„ „ pošta i brzostaza, poštanske štedionice i telefona	2,000.000 „
od prihoda biljegovine i poreza od voznih karata i tovarnih listova svih željezničkih pruga i parobrodarskih poduzeća u Hrvatskoj i Slavoniji	2,500.000 „
od prihoda d hana više za	1,000.000 „
nego li do sada dobivamo.	

Konačno u ime tec. III. r. društava i poduzeća, koja u području Hrvatske posluju a u Ugarskoj su protokolirana i tamo porez plaćaju, zatim u ime poreza i pristojaba osiguravajućih društava, koja ovdje posluju, a u Bu- dimpešti porez plaćaju	1,500.000 „
--	-------------

Samo ovo bi iznašalo 13,300 000 „

Ovo su samo najkrupniji hrvatski prihodi, koji nam do sada nijesu uračunavani.

Potom bi **prikrata Hrvatske** iznašala u prihodima **godimice okruglo 31 mil. kruna**. Naravno da mi glede potonjih 13 milijuna kruna nijesmo doprinijeli baš nikakovih dokazala, ali nismo zato te brojke nabrojili bez ikakovih podloga. Mi ćemo, budemo li dospjeli, kao i glede potrošarina dokazati, da smo uzeli mnogo manje brojke, nego li faktični prihod iznaša.

Godine 1902 priznala nam je Ugarska u obračunu čisti prihod od 38,013.379 K
pribrojimo li k tomu svotu od 31,000.000 „
za koju smo prikraćeni

tada iznaša faktični čisti prihod okruglo . 69,013.379 K
Brutto prihod pako iznašao bi okruglo oko 85,000.000 K.

Ovo bi dakle bili prihodi Hrvatske neračunajući carina, koje iznašaju preko 30.000.000 K, te koje idu u zajedničku austro-ugarsku blagajnu, za t. zv. pragmatičke zajedničke troškove.

Mi ponovno ponavljamo, da je to **najmanja svota** koja bi se kao hrvatski pravi prihod uzeti imala.

Srbija imade — premda tamo porezni ključ ni za trećinu nije navinut, kao u Ugarskoj, skupa sa carinama prihoda 86 milijuna dinara. Tim novcem Srbija mora uzdržavati vojsku, (preko 19 mil. din.) dvor, poslaničtva i konzulate u svimdržavama, (dočim se kod nas sve to iz carina pokriva) plaćati dugove (preko 24 milijuna dinara) i voditi cijelu državu upravu, pak ipak Srbija može svojim prihodom izlaziti, dočim Hrvatska, koja sa carinama imade do 115 milijuna prihoda, ne može svojim prihodima pokriti svih troškova, nju mora Ugarska uzdržavati!!! U istinu krasan „Compagnie Gesellschaft!“ Bosna gdje je porezni šaraf i izcerpljivanje državnih prihodnih vrela tek u zametku, imade prihod od 43 milijuna kruna, pa i ona tim prihodom ne samo da životari, nego živi, pokriva sve troškove, i ulaže ogromne svote u investicije. Zato je i stvoreno iz ništa ono, što danas tamo vidimo. Bosna može, a Hrvatska uz trostruki prihod ne može!!!

Ne bili kraljevinskom odboru pošlo za rukom ovolike prihode Hrvatskoj osigurati, niti izvojštiti financijalnu samostalnost, onda joj kao i našoj vladi stavljamo na srdce, da ako već sklopi financ. nagodbu, takovu nipošto ne sklopi na 10 godina nego samo do g. 1908, da vlada i narod uzmogne dotle gospodarsko i financ. pitanje Hrvatske valjano proučiti te terain budućoj financ. nagod-

bi ili samostalnosti pripraviti. To je tim nuždnije učiniti, što je na dnevnom redu reforma glede izravnih poreza, a i zakoni odnosno naputci glede potrošarina vrijede samo do g. 1908. Kakovi će se zakoni glede potrošarina u g. 1908. stvoriti ovisi, o nagodbi sa Austrijom, a moglo bi doći i do preloma između Ugarske i Austrije, pak stoga valja paziti, da Hrvatskoj u g. 1908. ne budu vezane ruke.

Radi boljega razumijevanja objelodanjujemo sljedeći izkaz prihoda i izdataka, što no su Hrvatskoj uračunati prigodom dosadanih obračuna od posljednje nagodbe do g. 1903.

(Vidi skrižaljku na koncu knjige).

Predoznačni postupak.

Predoznačnom postupku podpada ona količina svih vrsti žeste, piva, sladora i mineralnog ulja, koje se šalju bilo iz Ugarske i Hrvatske u Austriju i Bosnu, bilo iz Austrije i Bosne u Hrvatsku i Ugarsku. Predoznačnom postupku ali podpadaju samo potrošarinski porezi, ne pako i nameti na porez.

Predoznačni taj postupak uveden je glede piva, sladora i mineralnog ulja zakonskim člankom XVII. od g. 1899., dočim je glede žeste predoznačni postupak uveden već z. člankom XV. od g. 1894., koji je ali z. čl. XVII. od g. 1899. reguliran.

Temeljno načelo tih zakona jest, da se porez radi lagljega ubiranja imade platiti po tvornici samoj, nalazila se tvornica na teritoriju Ugarske ili Austrije ili Bosne. Svrha tim zakonom, kako to sami zakoni vele jest, osigurati potrošarinske poreze **potrošnom**, a ne **proizvodnomu području**, ma da se ti porezi predujmice plaćaju na proizvodnom području.

Ono dakle proizvodno područje, na kojemu je potrošarini podvrženi objekat produciran i na kojemu je potrošarinski porez plaćen, imade uplaćeni porez za sve one količine potrošarini podpadajućih objekata, koji se izvažaju u drugo potrošno područje predoznačiti, odnosno povratiti.

Na primjer: Ako tvorničar piva u Plzenju pošalje 10 hektolitara piva u Zagreb, to on tu odpremu imade

prijaviti fin. organima u Plzenju, posebnom prijavnicom u dva primjerka. U prijavnici imade se označiti količina i alkoholni sadržaj piva, ime pošiljača i njegovo boravište, ime i boravište onoga, komu pivo šalje i razdjel financ. straže, kod kojega se pivo imade staviti, u ovom slučaju dakle razdjel financ. straže u Zagrebu.

Ujedno imade tvorničar u Plznju platiti otpadajućii porez recimo sa 50 kruna.

Organ financ. straže upisat će podatke te prijavnice u svoj „naputni upisnik“, potvrditi će prijavu pečatom i podpisom (točka 1. i 2. §a. 1. provedbenoga naputka br. 62.990 od g. 1899).

Jedan primitak takve prijavnice, koja podjedno služi za predoznačnicu, vraća financ. organ pošiljaču (tvorničaru) i ta prijavnica onda putuje skupa sa tovarnim listom i pivom na mjesto opredieljenja, dakle u Zagreb. Željeznica ili pošta u Zagrebu dužna je prije nego li pivo izruči onomu, komu je poslano, obavijestiti financ. stražu, da je pošiljka stigla (§. 7. z. čl. XVII. od god. 1899.) Onaj drugi primjerak spomenute prijavnice, odprema financ. organ odmah poštom preporučeno razdjelu financ. straže u Zagrebu, tako, da zagrebačka straža imade prijavnicu u rukama prije, nego li stigne pivo, tovarni list i prvi primjerak prijavnice. Po tomu ne bi piva mogla doći prokriomčareno t. j. bez uplate nameta u ruke naručitelja ni u onom slučaju, kada bi željeznica ili pošta — prema tomu naime, da li se pivo željeznicom ili poštom odprema — i zanemarila svoju dužnost, t. j. ako bi propustila ubaviestiti financ. stražu o tom, da je pošiljka piva stigla. (točka 5. §-a 3. provedbene naredbe broj 62.990. od g. 1899.)

Organ financ. straže poći će sada na zagrebački kolodvor, prisposodobiti će onu prijavnicu, što ju je dobio putem pošte sa onom, koja je stigla sa tovarnim listom.

Izpitati će i pošiljku samu, t. j. da li ekstrakt sadržaj piva odgovara u prijavnici naznačenom postotku, te da li mjera pošiljke odgovara u prijavnici označenoj količini.

Ako je sve u redu, potvrditi će to na prijavnicama, te podjedno od onoga, koji pivo preuzimlje ubrati odpadajući namet te mu i to potvrditi, a zatim će sve podatke sadržane u prijavnici upisati u svoj stavni upisnik.

Jedan primjerak ovako potvrđene prijavnice vratiti će zatim zagrebački razdjel financijalne straže poštom u preporučenom listu razdjelu financ. straže u Plznju, koja će podatke potvrde i eventualne primjetbe zagrebačkog razdjela dopisati u svoj upisnik, te će tu prijavniciu priklopiti odnosnom članku upisnika kao prilog. Takav upisnik imade plzenjski (kao i svaki drugi razdjel) koncem mjeseca glede svih pošiljaka dotičnoga mjeseca zaključiti i poslati nadležnomu svomu kr. financ. ravnateljstvu. Financ. ravnateljstvo će upisnik sa prilozi prispodobiti kao i sa izkazima, što ih tvornica ravnateljstvu predlaže, te će upisnik skupa sa priložima odpremiti carinskomu i potrošarinskomu strukovnomu računarskomu odsjeku ces. kr. ministarstva financija u Beču.

Zagrebački razdjel će onaj drugi primjerak prijavnice, što ga je pridržao — upisav sve podatke prijavnice u svoj naputni upisnik — takodjer priklopiti odnosnoj stavci upisnika. Isto će tako toj stavci upisnika kao prilog priklopiti i dotičnu ubavjestnicu željezničke uprave o tom, da je pošiljka sigla. Koncem mjeseca ima e zagrebački razdjel (kao i svaki drugi) svoj stavni upisnik zaključiti, te sa svim priložima predložiti zagrebačkom financ. ravnateljstvu u svrhu, da ono upisnik prispodobi sa priložima, da ustanovi, nije li financijalni organ počinio kakvu pogriješku.

Nakon toga imade zagrebačko ravnateljstvo neposredno, a ostala financ. ravnateljstva putem zagrebačkoga ravnateljstva, taj stavni upisnik skupa sa svim prilogima u izvoru predložiti potrošarinskoj skupini računovodstva ministarstva financija u Budimpešti. Kako se dakle vidi, ne ostaje u tom pogledu niti kod razdjela financ. straže niti kod financ. ravnateljstva ništa, nego se svi spisi moraju u izvoru predložiti u Budimpeštu.

Pojedina ravnateljstva, pa ni zagrebačko, podatke o uvezenim i izveženim količinama ne knjiži u svojim knjigama, nego to knjiženje i glave Hrvatske obavlja ministarsko računovodstvo u Budimpešti, što je protuzakonito, pošto je glede Hrvatske izvršujući organ ministra financija zagrebačko ravnateljstvo, a ne potrošarinsko računovodstvo u Budimpešti.

Tako, kako se postupa glede piva, postupa se i glede žeste, sladora i mineralnoga ulja. Kako god se postupa glede onih količina, što se iz Bosne i Austrije dopremaju u Ugarsku i Hrvatsku, isto tako se postupa sa onima, koje se iz Hrvatske i Ugarske odpremaju u Austriju i Bosnu.

Isto onako, kako se je postupalo sa pošilkom piva iz Plznja u Zagreb, postupalo bi se, da je pivo u Zagreb poslano, recimo iz Travnika u Bosni. Razlika bi bila jedina u tom, što travnički razdjel nebi upisnik sa prilogima poslao u Beč, nego strukovnom računovodstvu zemaljske vlade u Sarajevu.

Što rade sada strukovna računovodstva u Beču i Budimpešti te u Sarajevu?

Već smo rekli, da ona vode račune glede svih predoznaka, t. j. izpituju prispjele im upisnike i unašaju podatke tih svojih upisnika u glavne svoje knjige. Nakon toga sastavlja ministarsko računovodstvo u Pešti, Beču, te vladino računovod-

stvo u Sarajevu na temelju stiglih im upisnika svaki mjesec, glede svake potrošarske grane **po jedan „izkaz“**, te ga odprema vazda, a u zamjenu za sličan izkaz ostalim dvim računovodstvima. To znači: Peštansko računovodstvo sastavi slične izkaze, te ih odprema u Beč i Sarajevo, a računovodstva u Beču i Sarajevu šalju opet takove izkaze (t j. glede odpremljenih količina piva, žeste, sladora i petroleja u Ugarsku) računovodstvu u Budimpešti.

Sada pojedina računovodstva prisposobljavaju te izkaze sa stavnim upisnicima i prijavnicama, te željezničkim ubaviesticama, što su ih putem kr. financijskih ravnateljstva primili od razdjela financ. straže, pa ako što nije u redu, tada zametnu razpravu, da se nesuglasje odstrani. Takovi izkazi treba da pokazuju glede svake pojedine stavke ime i boravište pošiljača kao i ime i boravište primača (naručitelja), mjesto, gdje se nalazi razdjel financ. straže, pred kojije pošiljka upućena, konačno količinu i stupanj jakosti odpremljene alkoholne tekućine sladora ili mineralnoga ulja. Na temelju tih izkaza sačinjavaju onda dotična računovodstva između sebe obračun. (Točka 6. k §-u 5. provedbenog naputka) Razlike se tada naravno koncem godine sbroje, te se pojedine tražbine u gotovom izplaćuju vladama onih područja, koje imaju tražbinu. Pošto Austrija i Bosna uvažuju u Ugarsku, a naročito u Hrvatsku više potrošarini potvrđenih predmeta, nego Ugarska, a osobito Hrvatska u Austriju i Bosnu, to Austrija razliku, otpadajuću od viška uvezenih u Ugarsku i Hrvatsku količina u gotovom izplaćuje Ugarskoj, ali ne Hrvatskoj.

Ovo je u kratko taj predoznačni postupak, usljed kojega je Hrvatska po priznanju samoga nuncija od go-

dine 1899. pretrpila mnogo štete u svojim prihodima, i za koju štetu hrv. kraljevinski odbor traži naknadu.

Razlaganje ovo za čitatelja svakako je dosadna stvar, a ipak moradosmo to u kratko razložiti, da dokažemo ono, što nam je glavna namjera, i što je poman čitatelj sigurno već iz dosadanjeg razlaganja razabrao.

Ne stoji naime tvrduja zajedničke vlade niti ugarskog kraljevinskog odbora, da zajednička vlada nezna, koliko poreza na Hrvatsku otpada od uveženih količina žeste, piva, petroleja i sladora u Hrvatsku iz Austrije i Bosne, već usuprot stoji, da ona znade i znati mora za svaki filir i svaku količinu i vrst u Hrvatsku uveženih količina potrošarini podpadajućih predmeta. Začudno je, da to zajednička vlada javno tvrdi uzprkos tomu, što ona dobro znade, da ne samo ona, nego i vlada austrijska i bosanska znadu, da ta tvrdnja ne stoji, budući da Austrija kao i Bosna svaki čas mogu izračunati, koliko od uveženih količina u Transilaviju otpada na Hrvatsku, a koliko na Ugarsku, a kamo li, da toga nebi ugarska vlada mogla učiniti!

Iz dosadanjega razlaganja svatko će razabrati, da zajednička vlada znade za svaku količinu žeste, sladora, mineralnoga ulja i piva, koja prekoračuje jedan kilogram. Ni jedna količina tih predmeta, ako jedan kilogram prelazi, ne može iz Ugarske u Austriju i Bosnu i obratno bez točne putnice, i to točnije putnice, nego li ju treba čovjek, kada putuje u Ameriku.

Sve one prijavnice, sve one obavijestnice željeznica, svionistavni upisnici o svakoj i najmanjoj količini potro-

šarinskih predmeta nalaze se počam od g. 1894. dodanas kod potrošarinske **skupine ministarskog računovodstva u Budimpešti Fö ulica kbr. 34 II. kotar.**

Na temelju tih prijavnica vodi ministarsko računovodstvo svoje knjige, te se i iz samih knjiga stanje izvoza i uvoza svaki čas ustanoviti može. Pa i onda, kada se te knjige nebi vodile za hrvatsko područje napose, — što ne stoji, jer te knjige vodi upravo jedan Hrvat, — tada bi se jošte uvijek mogao izvoz u Austriju i Bosnu lahko proračunati, kada bi se za svaku godinu jednostavno zbrojile uplaćene svote, kako su izračunate u onih 12 stavnih upisnika, što no se o izvozu uz priklop prijavnica o željezničkim ubavijesticama u Budimpeštu putem zagrebačkog fin. ravnateljstva po svakom razdjelu financ. straže predlažu. Već smo rekli da ove prijavnice i upisnici sadržavaju u najmanje potankosti izmjeru potrošarinskih objekata, njihov sladorni ili alkoholni sadržaj i težinu, uplaćenu svotu poreza, ime, pređime i karakter te boravište koli pr-davatelja (tvorničara ili skladištara) toli naručitelja, t. j. onoga, na koga je pošiljka upravljena.

Iz tih prijavnica dakle i upisnika dalo bi se svaki čas izračunati, koliko je žeste, koliko piva, sladora i kamenoga ulja iz Hrvatske izvoženo, i koliko je od tih količina poreza plaćeno, dosljedno predoznačeno i u onom slučaju, kada se glede Hrvatske nebi u istinu vodili posebni računi, što ali ne stoji.

Još laglje je ali izračunati one količine i one svote poreza, što putem predoznaka odpadaju na Hrvatsku od onih količina potrošarini podvrgnutih predmeta, koje se uvažaju u Hrvatsku iz Austrije i Bosne.

Iz točke 6. §-a 5. provedbenog naputka br. 62.990. naime znademo, da računovodstva austrijskog ministarstva i bosanske vlade imadu mjesečno na temelju stiglih im

stavnih upisnika sastaviti izkaz glede u Ugarsku uveženih količina potrošarini podpadajućih predmeta. Takav izkaz treba da sadržava glede svake pojedine stavke ime i prezime te boravište pošiljača kao i naslovnika, (preuzimatelja) mjesto postaje onoga razdjela financ. straže, koji je pošiljku stavio i koji ju imade preuzeti, konačno čistu ukupnu količinu piva, mineralnog ulja, ili sladora, odnosno u hektolitar stupnjevima onu količinu alkohola, koja je polag uredovnog nalaza odpravljena, odnosno polag riješenja preuzeta.

Takovih izkaza za svaku godinu imade potrošarinska skupina ministarskog računovodstva u Budimpešti dvanaest, koji su stigli iz Beča, a dvanaest, koji su stigli iz Sarajeva. Sve kada se dakle ne bi vodili računi o uveženim količinama u Hrvatsku napose, što laglje, nego iz tih izkaza izpisati one količine i svote, koje se odnose na odpremljene količine u Hrvatsku, pak te količine i svote sbrojiti i eto ti one svote, koja odpada na Hrvatsku od onih potrošarinskih predmeta, koji su u Hrvatsku uvezeni iz Austrije i Bosne!

Time držimo, da smo jasno i nepobitno dokazali, da se za naše prihode od uveženih količina potrošarini podpadajućih predmeta točno znade i prema današnjem postupku u pogledu preračunavanja znati i može i mora, a i znade

Neće li zajednička vlada niti nakon ovoga sa podacima na svjetlo, tada neka se naša vlada jednostavno obrati na bosansku i bečku vladu, pak će joj ove vlade potrebite podatke pružiti. Ne treba ništa drugo, nego od bosanske i austrijske vlade nabaviti prepise onih dvanaest izkaza, što ih te vlade — mjesečno po jedan — sastavljaju i odpremaju ugarskoj vladi, pak neka onda iz tih izkaza računarski ured zemaljske vlade u Zagrebu izvadi

sbroji one iznose, i izpiše stavke, koje se odnose na Hrvatsku, pa neka onda naši kraljevinski odbori sa tim izkazima u ruci stupe pred zajedničku vladu i ugarski kraljevinski odbor, pak ćemo onda vidjeti, je li je potrebno paušaliranje potrošarinskih prihoda.

Na isti način neka naša vlada nabavi prepise onih izkaza, koje ugarski ministar financija mjesečno odprema vladi u Beču i Sarajevu, te neka izluči one svote, što se odnose na Hrvatsku. Ako odbijemo sbroj iznosa ovoga izkaza od sbroja iznosa prije spomenutoga izkaza, dobit ćemo onu svotu, koja pripada Hrvatskoj od onih količina potrošarini podvrženih predmeta, koji se u Hrvatsku uvažaju iz Austrije i Bosne, te se u Hrvatskoj troše.

Kada smo to dokazali, — a bit će nam drago, ako se u Ugarskoj i Hrvatskoj bude našao čovjek, koji će nam dokazati, da imademo krivo — tada se moramo osvrnuti na jedan prigovor „Hrvatskoga Prava“ gdje nam je spočitnuo, da mi u zaštitu uzimamo hrvatske delegate na zajedničkom saboru, kada uztvrdismo, da nijesu našim prikratama „toliko“ krivi hrvatski zastupnici na zajedničkom saboru, koliko vlada grofa Khuena Hedervarija. Što mi onda rekosmo, pri tom mi ostajemo i danas Nije svrha ovoj razpravi udarati i lijevo i desno po krivom i nekrivom, a niti otimati slavu dru. Franku, nego joj je svrha, poučiti hrvatski narod, a današnjoj vladi i članovima kraljevinskog odbora s jedne strane dati putokazi poduprijeti ih u njihovom nastojanju, a s druge strane zatvoriti im vrata za uzmak. Zakon o predoznačnom postupku ne govori skoro ništa o tom, kako se imadu računi između Ugarske, Hrvatske, Austrije i Bosne voditi, on jedino izriče načelo, da se potrošarinski porezi imadu osigurati potrošnom području.

On načelno ustanovljuje doslovce slijedeće: (§. 1.) „U prometu između zemalja krune ugarske i s druge strane u carevinskom vijeću zastupanih kraljevina i zemalja, kao i Bosne i Hercegovine, naknadjuje se uplaćeni porez iz jednog od spomenutih trih potrošnih područja u ma koje od ostala dva potrošna područja u po jednom proizvodnom razdoblju prenešenih već oporezovanih količina piva, žeste, mineralnoga ulja i sladora, u korist primajućega po eraru onoga područja, s kojega se područja dotični predmeti šalju“.

Ovo je doslovno tekst zakona, koji je poprmljen i u Ugarskoj i u Austriji i u Bosni.

Tim zakonom uzakonjen je ugovor između zemalja krune Ugarske, Austrije i Bosne. Buduć da Hrvatska spada među zemlje krune ugarske, a odnošaj između Ugarske i Hrvatske uredjen je nagodbom, po kojoj su financije zajednička stvar Ugarske i Hrvatske, to Austrija glede osiguranja potrošarinskih prihoda potrošnom području, nije trebala ugovarati posebno sa Hrvatskom a posebno sa Ugarskom, niti je baš nužno bilo tražiti, da se u citirani §. 1. z. čl. XV. od g. 1894 i z. čl. od g. 1899 uvrsti Hrvatska kao posebno potrošno područje. Izpravnije bi to bilo, jer i nagodba priznaje posebnu teritorijalnost Hrvatske, pak bi se ta teritorialnost imala i naprama vani svagda i svagdje isticati. No to je politička strana toga pitanja, koje amo ne spada.

Mi želimo dokazati jedino to, da sa financijskoga gledišta nije nužno bilo posebnu teritorialnost Hrvatske izdicati u zakonu, a to zato, jer se ta posebna teritorialnost sama po sebi razumijeva, buduć je utemeljena na nagodbi, i jer je ta posebna teritorialnost priznata u §. 15. z. čl. XV. od g. 1894 i § u 18 z. čl. XVII od g. 1899, koji doslovce glase: Provedba nazočnoga zakona povjerava se ministru financija i pravosudja, u p o g l e d u

kraljevina Hrvatske i Slavonije ministru financija, koji u tom pogledu postupa sporazumno sa banom kraljevina Hrvatske i Slavonije“.

Ministar financija izdao je na temelju te ovlasti provedbenu naredbu br. 62. 990 od g. 1899. Da li je ta naredba izdana sporazumno sa banom, mi neznamo. Ili je izdana sporazumno, onda je sramota, da je bivši ban na to pristao, ili je izdana bez sporazuma, onda je ministar počinio protuzakonitost, proti kojoj je imao ustati i ban i hrvatski sabor i delegati na zajedničkom saboru.

Kako smo prije vidjeli, ova provedbena naredba uređuje sve modalitete, kako da se potrošarinski prihodi osiguraju potrošnom a ne proizvodnom području. Već sam naslov te provedbene naredbe glasi: „Naputak u predmetu osiguranja poreza od piva mineralnog ulja i od sladora za **potrošno** područje, kao i u predmetu provedbe z. čl. XVII. od g. 1899., odredjujućega glede preinačenja njezinih ustanova z. čl. XV. a g. 1894. u predmetu osiguranja poreza na žestu za **potrošno** područje“.

Ovim naptkom dakle nije osiguran porez od potrošarini podpadajućih objekata, koji se u Hrvatskoj troše, potrošnom području, dakle Hrvatskoj, nego Ugarskoj i to tako, da od uveženih količina iz Bosne i Austrije, kako smo dokazali, možemo saznati koliko iznašaju svote, što ih je Ugarska nepovlastno sebi pridržala; ali od onih količina, što no se iz Ugarske uvažaju u Hrvatsku, mi nemožemo izračunati, koliko prikrata iznaša, jertu ministar financija jednostavno nije nikako potrošarinske poreze za hrvatsko potrošno područje osigurao.

Nije prikrata tako velika od uveženih količina iz Austrije i Bosne, nego je glavna prikrata kod onih količina, što se uvažaju iz Ugarske. Od uveženih količina iz Austrije i Bosne gubimo naime samo porez, a namet dobivamo, dočim od onih količina, što se iz Ugarske uvažaju, gubimo i porez i namet, a izim toga je uvoz iz Ugarske veći nego li iz Austrije, jedino kod piva je uvoz iz Austrije nešto veći.

Nerazumijemo stoga naš kraljevinski odbor, kada on u svom nunciju od g. 1899. za Hrvatsku traži samo one potrošarinske poreze, što otpadaju na hrvatsko potrošno područje od uveženih količina iz Austrije i Bosne, a ne traži i one poreze, što otpadaju na one količine, što su u Hrvatku uvežene iz Ugarske i u Hrvatskoj potrošene.

Je li kani i je li hrvatski kraljevinski odbor ovlašten te prihode hrvatske, koji iznašaju godimice **10 milijuna** kruna, prikazati Ugarskoj, kad te poreze faktično plaćaju Hrvati u Hrvatskoj? Mi mislimo, da kraljevinski odbor nije ovlašten toga učiniti, niti će toga učiniti, a držimo da nebi bio propustio tih prihoda za Hrvatsku ni do sada zahtievati, da je kraljevinski odbor bio u stvar bolje upućen.

Čini se, da u odnošaju glede potrošarinskih poreza izmedju Ugarske i Hrvatske nijesu ni članovi ugarskog kraljevinskog odbora posve dobro upućeni izim možda Wekerlea — koji mudro šuti — jer da bi oni u stvar upućeni bili, nebi ni časa oklievali čednim zahtjevom hrv. kralj. odbora udovoljiti samo za to, da se ta pitanja što manje ventiliraju.

Samo tako dade se shvatiti tvrdokornost ug. kraljevinskog odbora i ministra financija u pogledu potro-

šarina, što potrošarinski porezi od uveženih količina iz Austrije i Bosne jedva da dosižu 8 milijuna kruna, a toliko od prilike traže naši kraljevinski odbori. Magjari si misle, ako tu dademo Hrvatima sve, to će se odveć obogatiti, jer iz drugih nekih prihodnih grana morati ćemo im takodjer dati. Koliko oni dadu više Hrvatima, za toliko manje njima ostaje, a toga se Magjari jako boje, osobito u ovo kritičko doba, gdje se je sve na njih srušilo: i ex lex, i željezničari i civilna lista i činovnici. Mi držimo, da je ova godina u istinu najneprikladnija za sklapanje financ. nagodbe sa Ugarskom, jer dozvole li nam Magjari, da se potrošarinski prihodi podiele po potrošnom području, tad je ugrožen njihov cijeli budget.

Što imadu zahtievati članovi hrv. kralj. odbora?

Kako smo iz dosadanjega razlaganja vidjeli, na dva načina gubi Hrvatska prihode svojih potrošarinskih poreza :

1. Na taj način, što novac od onih potrošarina, koje se ne plaćaju u Hrvatskoj, nego u Austriji i Bosni teku u peštansku državnu glavnu blagajnu, mjesto u hrvatske blagajne.

2. Na taj način, što se potrošarinski prihodi od onih količina potrošarinskih predmeta, koje se iz Ugarske uvažaju u Hrvatsku, plaćaju u Ugarskoj, ali se taj novac ne predoznačuje odnosno ne zaračunava Hrvatskoj.

Glede prvoga načina već rekosmo, da se visina tih prihoda znade, odnosno lahko može saznati.

U tom pogledu nije zadaća hrv. kraljevinskoga odbora druga, nego glede prošlosti tražiti točne račune, ako to ne uspije, tada putem naše vlade tražiti te račune od bosanske i austrijske vlade.

Što se budućnosti tiče, zadaća je hrvatskog kraljevinskog odbora zahtijevati, da se točno vrše nagodbene ustanove i ništa drugo.

Provedbena naredba naime br. 62999 od g. 1899. imade se sporazumno sa banom dovesti u sklad sa ustanovama nagodbe, t. j. sa našim posebnim državopravnim položajem. Sporazumno sa austrijskom i bosanskom

vladom imade se ta provedbena naredba nadopuniti onamo, da se glede iz Hrvatske izveženih količina, prijavnice i „stavni upisnici“ ne predlažu potrošarinskoj skupini ministarskog računovodstva u Budimpešti, nego financ. ravnateljstvu u Zagrebu, ali ne za to, da ih u Peštu odpremi, nego za to, da ono vodi glede izvezenih količina račune, jer je zagrebačko ravnateljstvo glede Hrvatske provedbeni organ ministra financija, ne pako potrošarinska skupina peštanskog računovodstva.

Ako se ali napusti načelo tangentiranja, onda bi se ti stavni upisnici imali predlagati zemaljskoj vladi u Zagrebu, jer bi u tom slučaju zemaljska vlada imala račune sama voditi, kako smo to u obćenitom dijelu razložili. Dosljedno tomu, imalo bi u točki 6. §. 5. provedbene naredbe označene izkaze sastavljati i odašiljati austrijskoj i bosanskoj vladi, odnosno njihovim računovodstvima, ne potrošarinska skupina računovodstva u Pešti, nego zagrebačko kr. fin. ravnateljstvo, odnosno hrvatska zemaljska vlada.

Isto tako imalo bi konačni obračun glede uvoza i izvoza sa austrijskom i bosanskom vladom načiniti zagrebačko ravnateljstvo, odnosno zemaljska vlada, a ne ministarstvo financija.

Glede uveženih pako količina imalo bi se sa bosanskom i austrijskom vladom sporazumno urediti, da ove vlade glede uveženih količina u Hrvatsku sastavljaju poseban izkaz, te ga mjesečno šalju financ. ravnateljstvu, odnosno zemaljskoj vladi u Zagrebu, a koncem godine da obračun načine sa zagrebačkim ravnateljstvom ili zemaljskom vladom.

Time bi to pitanje bilo zakonito i pravedno riješeno i bez toga, da se dira u postojeće zakone i bez toga, da se donese posebna zakonska osnova.

Pita se, kako bi se imalo urediti pitanje glede uve-

ženih količina potrošarinskih predmeta iz Ugarske u Hrvatsku i izveženih količina iz Hrvatske u Ugarsku. To pitanje dade se još laglje urediti, jer tu ne treba ni sporazuma sa bosanskom i austrijskom vladom. Tu treba k prvoj alineji točke 1. §-a 1. provedbenog naputka dodati slijedeću izreku : „Isto tako se obzirom na ustanove §-a 22., 29. i 59. zak. čl. XXX. od god. 1868. (ugarsko hrvatske nagode) imade prijaviti svaka ona količina potrošarini podpadajućih predmeta, koja se izvažila iz Hrvatské i Slavonije u Ugarsku i iz Ugarske u Hrvatsku, te se stavni upisnici sa priložima imadu glede iz Hrvatske i Slavonije u Ugarsku uveženih količina predlagati zagrebačkom financ. ravnateljstvu (zemaljskoj vladi). Obračunavanje izmedju Ugarske i Hrvatske imade se provesti izmedju zagrebačkog financ. ravnateljstva (zemaljske vlade u Zagrebu) po istim načelima, kako je u točki 6. §-a 5. sve naredbe određeno glede obračunavanja izmedju Ugarske te Austrije i Bosne s jedne strane a izmedju Hrvatske te Austrije i Bosne s druge strane“. Time bi to pitanje bilo takodjer zakonito i pravedno riješeno, a da se ne bi trebao zakon mijenjati ili nadopunjavati. Što se prošlosti tiče, to bi valjalo pozvati sve tvornice, da izkazu količine izvežene iz Ugarske u Hrvatsku i obratno, pak je račun brzo gotov. Izim toga imade potrošarinska skupina ministra financija kod sebe račune svake pojedine tvornice, što su po pojedinim ravnateljstvima predloženi. Iz tih računa bi se takodjer dalo ustanoviti pomoću razjašnjenja od strane pojedinih tvornica, kako se imade sa izvozom iz Ugarske u Hrvatsku i obratno postupiti.

Ozbiljan predlog hrvatskoj zemaljskoj vladi :

Sve što smo do sada pisali, nijesmo pisali u namjeri, da zadajemo neprimjerica hrvatskoj vladi. Usuprot bacimo se na taj posao, jer još uvijek gojimo nadu, da će naša vlada izkupiti hrvatskom narodu zadanu riev : Da će naime odlučno zahtijevati, da se nagodba s jedne i s druge strane svom rigoroznošću vrši. Napisasmo to i zato, jer smo opazili — bar nas tako uvjeravaju — da vlada želi, da se Hrvatskoj osiguraju njezini faktični prihodi, koji ju po Bogu i pravu idu. Ako je tomu tako tada se od samoga sebe nameće pitanje: A što onda, ako Ugarska na naše zahtjeve ne bude pristala?

Već smo razložili neka prisilna sredstva, kojima držimo, da bi kadri bili prisiliti Ugarsku, da respektira hrvatske zahtjeve, koji su na pravu i zakonu osnovani.

Što al' onda, ako kraj svega toga Ugarska ne popusti?

Nepreostaje drugo, nego ili da oružje odluči, ili da ban dade ostavku, govore mnogi!

Mi niti smo za jedno niti za drugo!

Za prvo nijesmo, jer držimo, da je svako krvoproliće nepotrebno i jer do toga nemože ni doći, dok smo sinovi jednoga vladara, koji je jednak otac za svu svoju djecu.

Za drugo takodjer nijesmo, jer nebi vodilo k cilju, i jer uzmaknuti ne znači junačтво, nego junačтво znači borba.

Borbe ali netreba prahom i olovom, nego umom i srcem. Zakoni nam osiguravaju naše prihode, pak se borimo zakonom u ruci!

Dva su načina, kako hrvatska vlada može Hrvat-skoj prihode osigurati, makar da Ugarska i ne popusti hrvatskim zahtjevom. Posebni način je glede prihoda od potrošarine na pivo, a poseban glede poreza na žestu, slador i kameno ulje.

Glede piva neka vlada udari zemaljski namet na svu količinu piva, koja se u Hrvat-sku uvažava iz Ugarske, Austrije i Bosne i to glede magjarskog piva u onoj visini, koliko iznaša porez i namet piva, jer od uveženih količina piva iz Ugarske ne dobivamo ni po-reza ni nameta. Od onih pako količina piva, koje dolaze iz Austrije i Bosne, neka udari namet u visini poreza, jer od tih količina do-bivamo namet na porez od piva, ali porez ne dobivamo.

Obćine pobiru od piva i sada obćinsku potrošarinu u provincijalu sa 6 K u krajini sa 4 krune po hekto-litru. Neka obćine glede stranog piva pobiru i spome-nuti zemaljski namet, pak neka uovac odpremaju u ze-maljsku blagajnu.

Na taj način onemogućiti će uvoz piva iz Ugarske, Austrije i Bosne, pak će Hrvati jedno vrijeme morati piti samo domaću pivu. Potrošak domaće pive će silno po-rasti, a onda će porasti i potrošarinski prihodi od domaćeg piva, jer će ga se više producirati i konsumirati, a neće se trebati izvažati, jer od izveženih količina i onako ne-mamo ništa, jer se uplaćeni porez od izveženoga piva i onako mora vraćati Austriji i Bosni. Kada vidi Austrija, Bosna i Ugarska, da su na taj način zatvorena vrata njihovim produktima u Hrvatsku, prisilit će prve dvije

a i ugarski tvorničari ugarsku vladu, da popusti, i ova mora popustiti. Ako ipak ne popusti, tada će Hrvati podići još nekoliko tvornica piva, pak će piti domaće i inozemno pivo, recimo od inozemnog, bavarsko pivo, a austrijsko i magjarsko neće.

Još jednostavnija i laglja stvar je glede žeste, sladora i mineralnog ulja. Hoće li Hrvatska sebi osigurati prihode ovih potrošarina, tada valja razlikovati:

a) one količine žeste, sladora i mineralnog ulja, što se uvažaju iz Bosne i Austrije.

b) one količine, koja se uvažaju iz Ugarske.

Glede onih, koje se uvažaju iz Bosne i Austrije, neka vlada na te količine udari zemaljski namet do one visine, koliko iznašaju porezi i nameti od uveženih količina.

Na taj način onemogućit će se uvoz iz Bosne Austrije, te ćemo svu robu dobivati samo iz Ugarske, tako dugo, dok austrijska i bosanska vlada ne prisile Ugarsku na popuštanje.

Glede onih količina pako, što se uvažaju u Hrvatsku iz Ugarske, — a taj uvoz je najveći, a jošte veći će biti, udarili se na austrijske i bosanske produkte namet — još je laglji i jednostavniji posao.

Naša vlada netreba učiniti drugo, nego li jednom, dvojici ili trojici veletržaca u Hrvatskoj dati godišnju subvenciju od 20 hiljada kruna. Ti veletržci neka onda otvore u Hrvatskoj tri slobodna javna ili privatna skladišta, u koja skladišta neka **bezporezno dopremaju** žestu, slador i mineralno ulje. Hrvatskim trgovcem nalaže patriotska dužnost, da tada ne naručuju žestu, mineralno ulje i slador neposredno iz Ugarske, nego iz javnih i privatnih slobodnih skladišta u Hr-

vatskoj, koja će usljed subvencije od vlade moći te produkte i konsumentom davati uz istu cijenu i jeftinije, nego ako trgovci robu budu neposredno iz ugarskih javnih skladišta ili ugarskih tvornica naručivali.

▼ Potrošarina (porez) naime od žeste kao i namet na porez od žeste, zatim porez od sladora i mineralnog ulja, kako smo iz dosadanjeg razlaganja vidjeli, plaćase onom prilikom, kada se stavlja u promet.

Ako se ali žesta, slador i mineralno ulje iz tvornica neposredno ne stavlja u promet, nego se stavlja u koje drugo slobodno javno ili privatno skladište, tada tvorničar ne treba porez i namet platiti unapred, nego taj porez i namet imade platiti vlastnik slobodnog skladišta onom prilikom, kada produkt stavlja u promet.

Ako dakle u Hrvatskoj podignemo tri slobodna skladišta na zgodnom mjestu, onda će ti skladištari naručivati žestu, slador i mineralno ulje iz Ugarske **bezporezno**, to jest od uveženih količina žeste, mineralnog ulja i sladora ne će platiti porez i namet dotične ugarske tvornice u **Ugarskoj**, nego će ga platiti vlasnici slobodnih skladišta u **Hrvatskoj** onom prilikom, kada te količine budu razpačavali medju hrvatske trgovce i konsumente. Tako će porezi uticati u hrvatske, a ne ugarske blagajne. Trgovci i konsumenti naručivat će svoje potrebe ne neposredno iz tvornica, nego iz ovih skladišta, jer im to patriotizam nalaže, a ima i mnogo načina, kako ih se na to može prisiliti. Uz subvenciju vlade moći će ta skladišta trgovcem konsumentom predmete jeftinije davati nego li tvornice same. Takova naime skladišta naručivat će iz ugarskih tvornica velike količine na jedan puta, a zato će robu

dobivati jeftinije nego trgovci sami, a i troškovi dovoza bit će znatno manji. Tvornice ugarske dat će slobodnim skladištima robu i zato jeftinije, jer od odpremljenih količina ne moraju porez predujmiti, dočim od prodanih količina neposredno trgovcima porez moraju predujmiti. Subvencijom jošte više će ta razlika u cijenama poskočiti.

Ovo je takva pogodovnost zakona, da bi se tim zakonskim pogodovnostima bila imala Hrvatska okoristiti. Hrvatska vlada, čim je vidjela, da je Hrvatska u potrošarinskim porezima od uvezenih količina iz Ugarske tako nemilice usljed krivoga kontingentiranja žeste i usljed pomanjkanja hrvatskih tvornica sladora i mineralnog ulja prikraćena, skrbiti za to, da se daje godišnja subvencija onima, koji podignu javna i privatna slobodna skladišta na području Hrvatske. Bolje je žrtvovati 60 hiljada kruna, nego izgubiti 10 do 15 milijuna kruna. Što je propustila učiniti vlada grofa Khuena Hedervarya, držimo da ne će propustiti učiniti današnja vlada. Radi toga i napisasmo ovo.

Time rekosmo u najkraćim crtama, što držasmo, da je potrebno bilo glede potrošarina reći, pa zaključujemo našu razpravu o potrošarinama. U posebnoj razpravi razložiti ćemo, kako stoji sa pojedinim granama državnog dohodarstva, t. j. sa dohodarstvom soli, duhana, državnih podhvata t. j. glede lutrija, državnih dobara, državnih šuma, kovanja novca, državnih željeznica i tvornica strojeva, pošte, brzjava, telefona i poštanske štedionice, konačno glede izravnih poreza, i zemljorazteretnog nameta, konačno kako stoji sa državnim dugovima, investicijama, zajedničkim izdatcima te obračunavanjem između Hrvatske i Ugarske.

Dodatak.

Vojnooprostna taksa.

Zakonskim člankom XXVII. od g. 1880., kojim je uvedena vojnooprostna taksa, odlučeno bijaše podjedno §-om 5. istoga zakona, da se iz jednoga diela vojnooprostnih taksa imade, počam od g. 1880. ustrojiti posebna zaklada: 1. za poboljšanje stanja i uzdržavanje nemoćnika 2. za obskrbu bespomoćnih udovica i sirota pred ratnim neprijateljem palih vojnika, 3. za podpomaganje bezpomoćnih obitelji u slučaju sprema sazvanih vojnika, koji su se nalazili na trajnom dopustu, u pričuvi ili domobranstvu.

U tu zakladu imadu zemlje ugarske krune godimice, počam od g. 1880. doprinositi 1,714.940 kruna.

Medjutim je to §-om 1. z. čl. 69 od g. 1880. preinačeno onamo, da u godini 1880. unišla vojnooprostna taksa ima teći u državnu blagajnu u celom iznosu u svrhu pokrića državnih potreba, od g. 1881. pako, imat će teći jedan dio u spomenutu zakladu.

Pogledamo li proračune zajedničkog sabora počam od godine 1881. pa sve do godine 1902., vidimo, da je Ugarska danomice u tu zakladu faktično ulagala spomenuti iznos od 1,714.940 kruna.

No iz istih ovih proračuna razabrat ćemo i to, da je na vojnooprostnim taksama preliminiran za Hrvatsku i Ugarsku prihod:

God. 1882. . .	6,100.000	K.
" 1885. . .	6,400.000	"
" 1886 . .	6,000.000	"
" 1887. . .	6,000.000	"
" 1889. . .	6 100 000	"
" 1901. . .	3,430.000	"
" 1902. . .	3,430.000	"

Mi smo ovdje naveli samo neke godine, jer nema svrhe, da navedemo prihode svih godina. Ali naglašujemo, da su slične svote svake godine uvrštene kao državni prihod u državni proračun, a isto tako, da je od tih svota u državni proračun iznos od 1,714.940 K u izdatak stavljen, kao doprinos u zakladu, ustrojenu §-om 5. i 6. z. čl. 27./1880. Iz toga bjelodano slijedi, da nije niti jedne godine u kakovu zakladu više uplaćeno od iznosa 1,714.940 K, kao i to, da je onaj dio vojnooprostnih taksa, koji je spomenuti iznos prekoračio, kao i svi ini državni prihodi, upotrijebljen u državne svrhe; i to ne u zajedničke svrhe, tako, da bi i Hrvatska na tom višku participirala sa 45 odnosno 44%, nego je taj višak upotrijebljen u čisto ugarske svrhe. Ne možemo, da ne upozorimo i na onu neponjatnu okolnost, da je prema magjarskim proračunima na vojnooprostnim taksama u g. 1882. i 1889. prelinirana upravo ista svota, u g. 1886. i 1888. opet ista, te u god. 1901. i 1902. takodjer jednaka svota. Pa i ta okolnost je čudna, da te svote iznašaju vazda okrugle svote do stotine tisuća. U ostalim godinama opetuju se isti odnošaji. Čini se dakle, da te svote nijesu u proračunu uvrštavane u pravom svom iznosu. nego aproksimativno. Da je tomu tako, još nas u tomu bolje utvrđuje „Izkaz A. br. VII.“ priložen k razpravnim zapisnicima hrv. kraljevinskog odbora pod br. 63 od g. 1897. do 1902., jer ako se svotama ondje izkazanim, pribroji svota koja je zakladi privedena, te propis, koji otpada na Hrvatsku, tada nikako ne dobijemo onu svotu, koja je u proračun uvrštena. N pr:

U godini 1887. iznaša čista vojno- oprostna taksa za Ugarsku	3,195.706 K
polag izkaza B. br. VII. vojno- oprostna taksa za Hrvatsku	695.884 K
k tomu ona svota, što je prive- dena u zakladu	1,714.940 K
ukupno	<u>5 606.490 K</u>
dočim je u proračun uvršteno, kako smo gore vidjeli	<u>6,000.000 K</u>

dakle je u proračun god. 1887.
uvršten veći brutto prihod za 393.510 K
nego li bi bio prema podacima. stavljenim na raspolaganje
kraljevinskom odboru! To isto vrijedi i za ostale godine.

Uplata vojno oprostne takse u Hrvatskoj iznaša
je temeljem službenih podataka:

u g. 1882.	781.434 K
" " 1883.	612.592 "
" " 1884.	561.298 "
" " 1885.	619.330 "
" " 1886.	621.696 "
" " 1887.	670.324 " . 3,886.674 K
" " 1888.	695.844 "
" " 1889.	768.088 "
" " 1890.	735.046 "
" " 1891.	699 810 "
" " 1892.	691.818 "
" " 1893.	638.680 "
" " 1894.	581.504 "
" " 1895.	584 500 "
" " 1896.	490.986 "
" " 1897.	447.024 " . 6,333.300 K
" " 1898.	425.646 "
" " 1899.	432.732 "
" " 1900.	406.025 "
" " 1901.	419.499 "
" " 1902.	459.256 " . 2,143.158 K
Ukupno	<u>12,343.132 " 12,343.158 K</u>

Od cijele te svote do danas Hrvatska nije dobila niti jednoga filira, prem bi ju od osobe sa 3,886.674 K imalo zapasti 45%, od svote sa 6,333.300 K 45%, a od svote sa 2,143.168 K 44%.

Kod prve nagodbe godine 1868., kao i kod revidirane nagodbe godine 1873. naravno da nije glede tangentiranja vojno oprostne takse moglo biti niti govora, jer tada vojno oprostne takse nije niti bilo.

Nego već u §-u 8. slovo d) osnove o inartikulaciji nagodbe od god. 1880. kaže se doslovce: „Vojena oprostna taksa na zak. čl. — — — od god. 1880. osnovana, koja — kao dohodak namijenjen posebno svrhi — ne može biti predmetom diobe“.

Iz toga se vidi, da kraljevinski odbori zapravo jošte nisu niti znali za pravu svrhu, kojoj bi vojno oprostna taksa imala i u kolikom iznosu služiti, jer niti sam zakon o vojno oprosnoj taksi u to doba ne bijaše stvoren, ili barem ne bijaše proglašen, inače bi kraljevinski odbor bio citirao broj zakonskog članka.

Član odbora dr. Kosta Vojnović prosvjedovao je (2 prilog zapisnika od 24/5. 1880.) već ovom prilikom u posebnom votumu protiv toga, da se čisti prihodi vojno-oprostne takse, kao i drugi javni prihodi Hrvatske ne tangentiraju, jer da će jedan dio tih prihoda prema u zajedničkom saboru primljenom zakonu, teći u državnu blagajnu poput ostalih javnih prihoda.

Dne 1./6. 1880. usvojena je konačno u zajedničkoj sjednici obih kraljevinskih odbora zakonska osnova o inartikulaciji ugovorene financ. nagodbe i tu je hrvatski kraljevinski odbor u § 6. slovo d) pristao nato, da vojno-oprostna taksa, osnovana na zak. čl. 27./1883. ne može biti predmetom diobe, „jer joj je dohodak namijenjen posebno svrsi“.

Ovo se daje izpričati, jer je spomenutim zakon.

člankom u istinu ma i nejasno izraženo, kao da će se glede eventualnog viška, sto no će preostati, nakon što bude prinos za ustrojenu zakladu podmiren, posebno odlučiti, u koju svrhu se imade upotriebiti. Rečeno je naime u §-u 5, da će se iz prihoda vojno-oprostne takse u prvom redu ustrojiti posebna zaklada, u koju će zemlje ugarske krune imati doprinašati svotu od 1,714.940 K, no što će se učiniti sa prihodi vojno-oprostnih taksa u drugom redu, nije rečeno ništa jasno.

No ako se hrvatskom kraljevinskom odboru od g 1880. može kroz prste progledati, neoprostivo je, da je i kraljevinski obbor nakon „ustmenih konferencija“ s ugarskim odborom u god. 1889. pristao na to, da se prihodi vojno-oprostne takse izluče iz onih prihoda, koji bi se imali dieliti!

U nacrtu nuncija hrvatskoga kralj. odbora od 4./4 1889. pod toč. 14. upozoren je doduše ugarski kraljev. odbor — naravno posve preponizno — da se samo jedan dio vojno-oprostnih taksa privadja namienjenoj svrsi, dočim da ostali dio teče u ugarski budget. Naravno je, da je mlaka ta primjetba ostala s ugarske strane neuvažena.

Niti je naš kraljevinski odbor brojevnim podatcima dokazao, koliko zemlje ugarske krune u napomenutu zakladu imadu doprinašati, niti koliko iznaša prihod na vojno-oprostnim taksama u obće, a za Hrvatsku napose, niti kolika svota faktično dolazi u ugarski budget, no ne kao prihod zajednički, nego kao čisto ugarski prihod. Posljedno tomu nije izračunao, koliko bi od prihoda vojno-oprostnih taksa, po odbitku onoga diela, što otpada na zakladu, imao pripasti Hrvatskoj, odnosno za koji iznos je Hrvatska u prošlosti godimice prikraćivana.

Da je kraljevinski odbor sve to izračunao, te svoje pravedno stanovište odlučno iztaknuo i branio, ne ima

sumnje, da bi ugarski kraljevinski odbor opravdanost topoglednog hrvatskog zahtjeva bio priznao i priznati morao. No čini se, da hrvatski kraljevinski odbor toga pitanja ni sam nije ozbiljno proučio, niti glede njega bio na čistu. Samo tako se dađe protumačiti činjenica, da hrvatski kraljevinski odbor, u spomenutom već nertu nuncija, suviše ak vojno-o-prostnih taksa u obće niti ne rekvirira za Hrvatsku, nego traži, da se ustroji jošte jedna zaklada, iz koje bi se pokrivali ratni troškovi za slučaj rata. Ovo je tim čudniji zahtjev, kad se sjetimo, da Hrvatska već svojim carinama i sa onih 56 odnosno 55% pokriva sve svoje zajedničke izdatke i to koli one, potičuće iz pragmatičke sankcije, toli one prema Ugarskoj, pa da su tu sadržani i eventualni ratni troškovi. U koliko bi dapače država bila prisiljena načiniti radi ratnik troškova ogromne zajmove, to odplaćivanje tih zajmova ne spada na Hrvatsku, jer je Hrvatska sa onih 56 odnosno 55% što ih je za zajedničke poslove po §-u 13. nagodbe dužna Ugarskoj davati, udovoljila svim svojim obvezama.

Ako pak Hrvatska sa tih 56 odnosno 55% i ne bi platila za zajedničke troškove toliko, koliko bi prema kvoti na nju odpalo, tada bi taj manjak imala plaćiti Ugarska, a da joj Hrvatska to nikada ne bi imala povratiti. Tako je uglavljeno u § 13. i 25. nagodbe od godine 1868 i § 3. nagodbe od godine 1880. Naravno, da ovakav slučaj nije u velikoj mjeri nikada nastupio, a kad je uzet zajam za okupaciju Bosne, morala je i mora Hrvatska taj zajam isto tako odplaćivati, kao i Ugarska, ma da ju pravno nitko ne može obvezati, da taj dug odplaćuje, budući da je Hrvatska sa svojim carinama i onih 55 i 96% svojoj dužnosti podpuno udovoljila, a

eventualni manjak, koji je zajmom pokriven, dužna bi bila pokriti Ugarska.

Kad je tomu tako, tada ne samo da je hrvatski kraljevinski odbor imao bajku Ugarske o uzdržavanju Hrvatske najodlučnije odbiti, nego je u ravo neponjatan pokušaj hrvatskoga kraljevinskoga odbora, kojim za te zajedničke svrhe jošte više nudi, nego li se sa strane Ugarske i traži t. j. kojim predlaže, da se iz suvišaka vojno-oprosthnih taksa stvori jošte jedna zaklada za ratne svrhe.

Nerazumljivo je u obće, kako su kraljevinski odbori, pa i hrvatska vlada, mogli ikada na to pristati, da se ma kakovi državni dugovi, izim starog državnog duga, preuzetog godine 1867. sa okruglo 31 milijun forinti godišnjih, mogu na teret Hrvatske svaliti. No da se vratimo na vojno-oprosthnu taksu. Isto to stanovište zauzeo je hrvatski kraljevinski odbor i u svom nunciju od 10. travnja 1889.

Ugarski kraljevinski odbor ali u svom renunciju od 25. svibnja 1889. veli, da je glede vojno-oprosthne takse već u nagodbi od godine 1880. priznato, da se ona, kao prihod namienjen posebnoj svrsi, ne može dieliti, te da se ugarski kraljevinski odbor ne može s toga više upuštati u diskusiju toga pitanja, jer da to pitanje ne spada u njegov djelokrug! Već smo spomenuli, da se glede godine 1880. hrvatskom kraljevinskom odboru može kroz prste progledati, jer se tada još nije pravo znalo niti koliko će godišnji prihod vojnooprosthne takse iznašati, a niti koliko će se i u koju sve svrhu taksa upotrijebiti. Ali je neponjatno, kako se ugarski kraljevinski odbor godine 1889. usudio pozvati na priznanje hrvatskog kraljevinskog odbora od godine 1880; dok je znao, da se cijeli prihod vojno-oprosthne takse de facto ne namienjuje posebnoj svrsi, nego da se povrh onoga

iznosa, što se posebnoj svrsi odnosno zakladi privadja znatan iznos t. j. oko 6.000.000 kruna obraća u redovite državne svrhe. Ovo je tim smjelija tvrdnja, što se je prihod vojnooprostne takse već onda Hrvatskoj uračunavao onom sgodom, kad se je radi ustanovljenja kvote imala omjeriti porezna snaga Hrvatske naprama poreznoj snazi Ugarske. Tako je Hrvatska na dvojaki način oštećena. Jedanput za to, što je prihod vojne takse Hrvatskoj kod odmjere kvote računat, i time kvota izašla većom, nego li bi izašla, da prihod vojne takse nebi bio smio uračunat kao što se niti ne bi bio smio uračunati, budući da Hrvatska na tom prihodu od godine 1880—1889. ni participirala nije. S druge strane prkraćena, jer od toga prihoda ni filira primila nije.

U svojim „opazkama“ na renuncij ugarskog kraljevinskog odbora, ostaje hrv. kraljevinski odbor ipak kod svoga zahtjeva, jer da je zak. članak 54. od godine 1880. odnosno z. čl. 1. od g. 1880. (zakon o financijalnoj nagodbi) godine 1887. izgubio svoju pravnu kriepest. Ovo je istina, ali je to slaba argumentacija hrv. kraljevinskog odbora, za njegovo stanovište.

Sad se oba kraljevska odbora sastala na ustmeno odgovaranje. Anomalija je, da se o tim ustmenim dogovaranjima ne vodi stenografski zapisnik, jer je poznato, da se baš prigodom tih tajnih ustmenih razprava žrtvuju najvitalniji interesi Hrvatske.

Tako se i sada dogodilo. Nakon tih ustmenih razprava uglavljena je nagodba, u kojoj je i opet ostala ona ustanova nagodbe od g. 1880., da vojno oprostna taksa, jer joj je prihod namijenjen posebnoj svrsi, ne sačinjava onu vrst zajedničkog prihoda, koji podpada diobi izmedju Ugarske i Hrvatske. Tako smo prihod vojnooprostnih taksa za daljnjih deset godina poklonili našoj

prekodravskoj braći, „obzirom na obnovljeni osamstogodišnji bratski savez!“

Sad da vidimo, što kani sadašnji hrvatski kraljevinski odbor s vojno-oproštnom taksom učiniti.

U sjednici hrv. kraljevinskog odbora od 12. listopada 1899. pod br. 25. izjavio je hrv. kraljevinski odbor, da bi se vojno-oproštna taksa „mogla“ podvrći percentuaciji.

U sjednici od 13. listopada 1899., dodao je izvjestitelj dr. Egersdorfer k predlogu Gjüre pl. Gjurkovića: „da se izračunaju čisti prihodi pošta, brzjava, telefona, poštanske štedionice, kr. državne željeznice i tvornice strojeva“, dometak, da se izračunaju i prihodi vojno-oproštnih taksa, te da se sve to podvrgne percentuaciji. Taj predlog kao i dometak bio je primjen.

Kada je ali kašnje nuncij po Dru Egersdorferu sastavljen, ne spominje se u njemviše ni vojno-oproštna taksa ni ini gore spomenuti prihodi! (Prilog 15. sjedničkom zapisniku od 8. studena 1899.)

Niti u nunciju hrv. kraljevinskog odbora od 11. studenoga 1899., a ni u onom od 28. ožujka 1901. ne ima više o vojno-oprošnjoj taksi niti spomena! Tako se čini, da je kr. odbor za dalnjih deset godina opet nakanio stoljetnom pobratimstvu žrtvovati prihode vojno-oproštnih taksa, „kao prihod namijenjen posebnoj svrsi“. Mi držimo, da kr. odbor ne ima pravo na ovakav način razpolagati narodni n dobrom, što ga narod težkom mukom u znoju svoga lica i krvavim žuljevima plaća, probijajući se po svim stranama svijeta. — Da se vidi, za koliko je hrvatski narod do sada usljed ovakova postupka vlastitih svojih sinova prikraćen samo u ovoj jednoj grani svoga prihoda, evo točnoga računa.

Već smo rekli, da su prihodi vojno-oproštnih takse prema službenim podatcima iznašali:

Od g. 1882. do g. 1887. . .	3,866.674 K
Od „ 1888. „ „ 1897. . .	6,333.300 K
Od „ 1898. „ „ 1902. . .	2,143.158 K

Ukupno . . 12,343.132 K

Kako je već spomenuto, imadu po § 5. i 6. z. čl. 27./80. sve zemlje ugarske krune u posebnu zakladu doprinositi godišnji iznos od 1,714.940 K. Moramo da računamo po kvoti, po kojoj je Hrvatska dužna doprinositi k zajedničkim troškovima, koja kvota je iznašala za prvo razdoblje 5.57%, a za drugo i treće 7.93%. Naravno, da je to za ovaj slučaj prevelik postotak, jer je u spomenutim postotcima sadržan i onaj prinos, što ga je Hrvatska dužna plaćati za poslove zajedničke s Austrijom, a to iznaša okruglo 1.5%, što bi se imalo od kvote odbiti. No mi ne ćemo ništa odbiti, nego ćemo računati cijelu kvotu.

Pošto sve zemlje ugar. krune doprinosaju u često već spomenutu zakladu 1,714.940 K, to je Hrvatska u tu zakladu bila dužna doprinositi:

Od g. 1882.—1886. godimice 5.57% od svote sa . 1,714.940 K = 95.522 K
 Od g. 1887.—1902. godimice 7.93% od svote . . 1,714.940 K = 135.995 K

Za cijelo razdoblje od g. 1882.—1887. t. j. za 6 godina imala bi Hrvatska doprinijeti . . . 573.132 K

Od g. 1887. do 1902. 2,039.925 K

Za cijelo razdoblje od 1882. do 1887 t. j.

za 6 godina imala bi Hrvatska doprinijeti 573.132 K

Za cijelo razdoblje od 1887. do 1901. t. j.

za 15 godina imala bi Hrvatska doprinijeti 2,039.925 K

Ukupno dakle od g. 1882.—1902. . . . 2,613.057 K

Kako smo prije izračunali, unišlo je u Hrvatskoj na

vojno-opr. taksi u g. 1882.—1902. u svemu 12,343.132 K
 Odbiv od toga svotu, koja odpada na za-
 kladu sa 2,613 057 K
 ostaje suvišak na vojno-opr. taksi sa . . . 9,730.075 K
 s kojim suviškom bi Hrvatska ima'a slobodno raspola-
 gati, t. j. koji višak bi Hrvatska imala bila pravo upo-
 triebiti u svoje autonomne svrhe isto tako, kao što je
 Ugarska svoje suviške upotriebila u svoje čisto ugarske
 svrhe.

No dopustimo da bi se i vojno-oprostne takse imale
 računati k onim zajedničkim prihodima Hrvatske, koje
 pripadaju percentuaciji, tada bi Hrvatska imala dobiti :
 Za god. 1882.—1887. u svemu 3,866.674 K
 Odbiv od toga svotu, odpadajuću na za-
 kladu sa 573.132 K
 ostaje suvišak sa 3,293.542 K

Od suviška za g. 1882.—1887.
 odpada tangenta za Hrvatsku
 sa 45% od 3,293.542 K = 1,482.093 K
 Od suviška za g. 1887.—1902.
 odpada tangenta za Hrvatsku
 sa 44% od 6,436.533 K = 2,832.074 K
 Ukupno . . . 4,314.167 K

za koju svotu je Hrvatska do sada neračuna-
 jući amo g. 1881, za koju nam mankaju podatci i g.
 1903., za koju radi poznatog „ex lex“ stanja računi ni-
 jesu još zaključeni — bezuvjetno prikraćena
 za svoje autonomne potrebe. Da je to za naše
 prilike upravo preogromna svota, kojom bi se bila mnoga
 naša potreba pokrila, netreba da tek razlažemo.

Nastaje pitanje: je li Ugarska dužna Hrvatskoj taj
 novac povratiti? Moralna dužnost je svakako, da nam
 vrati novac. Pravno nije dužna vratiti ono, što se

odnosi na g. 1882.—1887., jer je u nagodi od g. 1888 naročito iztaknuto, da su sve tražbine između Ugarske i Hrvatske obračunate, te da ni jedna ni druga ne ima u prava za prošlost isto tražiti, da im se naknadi.

Za god. 1887. do 1902. nije konačni obračun po kraljevinskim odborima jošte načinjen. Istina je, da prema financ. nagodbi od g. 1888. vojne takse ne sačinjavaju takova hrihoda, koji bi podpadao tangentiranju, ali takova ustanova mogla se u financijalnu nagodbu poprimiti po kraljevinskom odboru hrvatskom samo tako, da je naš, a recimo i ugarski kraljevinski odbor radio bona fide. Zakonski članak 27. od g. 1880. određuje, da se jedan dio prihoda vojno oprostnih taksa imade namieniti spomenutoj već zakladi, dočim glede eventualnog viška ne određuje ništa. Kraljevinski dakle odbori držali su, a valjda su takove informacije dobili i od zajedničke vlade, da se hrihod vojno oprostnih taksa u istinu u celom svom iznosu privadja namienjenoj svrsi, u kojem slučaju naravno da ne bi bilo mjesta tangentiranju: Kraljevinski su odbori dakle radili u dobroj vjeri. Ali kakva postoji činjenica, da su kraljevinski odbori bili krivo informirani, i kad stoji, da je zajednička vlada najveći dio vojnih taksa obratila u državne i to u čisto magjarske nezajedničke svrhe, onda ne ima sumnje, da je Ugarska Hrvatskoj i pravno dužna vratiti sve one iznose, što ih je protupravno prisvojila, jer se glede tih prihoda imade sačiniti obračun, budući do sada obračun nije sačinjen samo zato, što se držalo, da toga prihoda u obće niti ne ima. Držimo s toga, da je dužnost našeg kraljevinskog odbora upravo sada u pitanju vojno oprostnih taksa zauzeti najodlučnije stanoviše, te naći načina, kako da se taj prihod Hrvatskoj toli za prošlost, koli i za budućnost osigura. Nadamo se, da će to tim prije učiniti, što će nam novac, koji

nam je prošlih godina protupravno uzkraćen, sada upravo trebati najnuždnije za gradnju kadetskih škola i drugih vojničkih zavoda, da osiguramo našoj djeci hrvatski jezik u zajedničkoj vojsci.

U god. 1902. samoj unišlo je na vojno oprostnim taksama u Hrvatskoj 459. 256 K. Pošto kvota za zajedničke poslove iznaša 7·93%, to od godišnjeg prinosa za zakladu otpada na Hrvatsku 135.967 K. t. j. 7·93% od ciele svote, što se privadja zakladi za cielu Ugarsku i Hrvatsku.

Prema prihodu dakle, što ga je Hrvatska na taksama imala godine 1902. od 459.256 K., iznaša prikrata Hrvatske na vojno oprostnim taksama godine 1902. 323 289 K, odnosno za same autonomne svoje potrebe 44% od toga t. j. 142 225 K. Toliko od prilike iznašat će prihod i prikrata takodjer za g. 1903. Tako je Hrvatska prikraćena za svoje autonomne potrebe samo na vojno- prostnim taksama za iznos od **4,456.392** K, što bi Ugarska imala Hrvatskoj bezuvjetno izplatiti za pokriće autonomnih potrebština.

Pošto su se prema najnovijim viestima medju stanovitima jednog i drugog odbora pojavile takove razlike u shvaćanju, da je nada uskori završetak pregovora opet izčeznula, iznosimo ovo na javu i pozivljemo naš kraljevinski odbor na nepopustljivost i u ovom pitanju. Caveant consules!
